

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України

Аспекти публічного управління

www.aspects.org.ua

2020 ТОМ 8 № 5

Видається з вересня 2013 року
6 разів на рік

Дніпро
Видавництво «Грані»
2020

Аспекти публічного
управління

Науковий журнал

2020 Том 8 № 5

Засновник:

Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління
Національної академії державного управління
при Президентіві України

Свідоцтво про реєстрацію
КВ № 20424 - 10224 Р від 28.11.13

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і
науки України від 15.04.14 р. надано статус
фахового видання
з державного управління

Друкується за рішенням Вченої ради
Дніпропетровського регіонального інституту
державного управління
Національної академії державного
управління при Президентіві України
(протокол № 07/237 від 23.11.2020).

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Індексується:
DOAJ

IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
eLibrary
Ulrichs web
WorldCAT

Видавець:

Видавництво «Грані»
Україна, 49000, Дніпро
вул. Старокозацька, 12д, к. 8
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
aspects.dnipro@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 2131 від 23.05.2005

Індекс журналу в каталозі
передплатних видань України – 86192

Відповідальність за достовірність фактів, цитат,
власних імен, географічних назв, підприємств,
організацій, установ та ін. інформації
несуть автори статей.

Висловлені у цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редакційної колегії і не
покладають на неї ніяких зобов'язань.

Передруки і переклади дозволяються лише за
згодою автора та редакції.

© «Аспекти публічного управління» 2020

Редакція

Головний редактор: Квітка Сергій
Заступники головного редактора: Іванова Світлана,
Серьогіна Тетяна, Сорокіна Наталія
Технічний редактор: Лобода Руслана
Коректор української / російської мови: Левщанова Ольга
Коректор англійської мови: Комлева Юлія

Редакційна колегія

Абельсеїтова Світлана	к. тех. н., доц. (Казахстан)
Аврейцевич Ян	д.т.н., проф. (Польща)
Андріанов Ігор	д. ф-м. н., проф. (Німеччина)
Бобровська Олена	д. держ.упр., проф.
Бородін Євгеній	д.і.н., проф.
Гао Тяньмін	к. екон. н., доц. (КНР)
Гончарук Наталія	д. держ.упр., проф.
Глук Кшиштоф	д.ф.н., доцент. (Польща)
Гугнін Олександр	д. філос.н., проф. (Польща)
Іванова Світлана	к. філол.н., доцент
Квітка Сергій	д. держ. упр., проф.
Кравченко Богдан	д. держ.упр., проф. (Киргизька Республіка)
Кравченко Віктор	к. юр. наук, проф.
Крушельницька Таїсія	д. держ. упр., проф.
Кузнецовене Йоланта	д.ф.н., проф. (Литва)
Липовська Наталія	д. держ. упр., проф.
Огданський Кирило	к. е. н., доц.
Маматова Тетяна	д. держ. упр., проф.
Матвеева Ольга	к. держ. упр., доц.
Молоканова Валентина	д. т. н., проф.
Письменний Ігор	д. держ. упр., проф.
Прокопенко Леонід	д. держ. упр., проф.
Ружевичус Юзас	д. екон. н., проф (Литва)
Серафінас Далюс	д.н. із соц. ком., проф. (Литва)
Серьогін Сергій	д. держ. упр., проф.
Серьогіна Тетяна	к. держ. упр., доцент
Старушенко Галина	к. т. н., доцент
Сорокіна Людмила	к. соц. н., доцент
Сорокіна Наталія	к. держ. упр., доцент
Тарасенко Тетяна	к. держ. упр., доцент
Чикаренко Ірина	д. держ. упр., проф.
Шпекторенко Ігор	д. держ. упр., проф.

Public Administration
Aspects

Scientific journal

8 (5) 2020

Founder:

Dnipropetrovsk regional institute for public
administration of the National academy for public
administration under the President of Ukraine

Registration license

KB № 20424 - 10224 P, issued 28.11.13

Order № 642 of 26 May 2014 by the
Ministry of Education and Science of Ukraine
was given the status of specialized publication on
public administration

Published by the decision of Academic council
of Dnipropetrovsk regional institute of public
administration of National academy for public
administration under
the President of Ukraine
(protocol № 07/237 dated 23.11.2020)

ISSN 2311-6420 (Print)
ISSN 2413-8231 (Online)

Indexed:

DOAJ
IndexCopernicus
ERIH PLUS
Google Scholar
Vernadsky National Library of Ukraine
CrossRef
eLibrary
Ulrichs web
WorldCAT

Publisher:

Publishing house «Grani»
12d, Starokosatska St., office 8
Dnipro, Ukraine, 49000
+38(097)269-55-13
+38(050)258-83-86
aspects.dnipro@gmail.com
Publishing license:
ДК № 2131 dated 23.05.2005

Subscription index in Ukraine – 86192

Responsibility for facts, quotations, private
names, enterprises and
organizations titles, geographical locations etc. to
be bared by the authors.
The editorial office and board do not always share
the views and thoughts expressed in published
articles.

Reprints and translations are allowed on the
written consent with the editorial office and the
author.

© «Public administration aspects» 2020

Editorial office

Editor in Chief: Kvitka Sergiy

Deputy Chief Editor: Ivanova Svitlana, Serohina Tetiana,
Sorokina Natalia

Technical Editor: Loboda Ruslana

Corrector of Ukrainian / Russian language: Levshchanova Olha

Corrector of English language: Komleva Yulia

Editorial board

Abelseitova Svitlana	Assoc. Prof. PhD (Kazakhstan)
Awrejcewicz Jan	Full Prof. Dr. (Poland)
Andrianov Igor	Full Prof. Dr. (Germany)
Bobrovska Olena	Full Prof. Dr.
Borodin Yevheniy	Full Prof. Dr.
Gluc Krzysztof	Assoc. Prof. Dr.
Hao Tianmin	Assoc. Prof. PhD (PRC)
Honcharuk Natalia	Full Prof. Dr.
Huhnin Oleksandr	Full Prof. Dr. (Poland)
Ivanova Svitlana	Assoc. Prof. PhD
Kvitka Sergiy	Full Prof. Dr.
Kravchenko Bohdan	Full Prof. Dr. (Kyrgyz Republic)
Kravchenko Viktor	Full Prof. PhD
Krushelnyska Taisiia	Full Prof. Dr.
Kuznecoviene Jolanta	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Lypovska Natalia	Full Prof. Dr.
Ohdanskyi Kyrylo	Assoc. Prof. PhD
Mamatova Tetiana	Full Prof. Dr.
Matveieva Olha	Assoc. Prof. PhD
Molokanova Valentyna	Full Prof. Dr.
Pysmennyi Ihor	Full Prof. Dr.
Prokopenko Leonid	Full Prof. Dr.
Ruzhevichus Yuzas	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Serafinas Dalius	Full Prof. Dr. (Lithuania)
Serohin Sergii	Full Prof. Dr.
Serohina Tetiana	Assoc. Prof. PhD
Starushenko Halyna	Assoc. Prof. PhD
Sorokina Liudmyla	Assoc. Prof. PhD
Sorokina Natalia	Assoc. Prof. PhD
Tarassenko Tetiana	Assoc. Prof. PhD
Chykarenko Iryna	Full Prof., PhD
Shpektorenko Igor	Full Prof., PhD

Зміст

C. 5

Григорій Буканов

Економічні інструменти реалізації державної екологічної політики

C. 13

Леонід Тараниук, Оксана Замора, Олексій Деміхов

Механізм синергетичної взаємодії інструментів публічної політики центральних банків з урядом їх країн як елемент підвищення рівня розвитку економіки в умовах епідемічної загрози

C. 22

Олександр Аулін

Державна інформаційна політика провідних мусульманських країн у сфері сек'юритизації ісламу: досвід для України

C. 30

Тетяна Нєсват

Взаємодія органів публічної влади та молодіжних громадських об'єднань щодо підготовки стратегічних документів у сфері молодіжної політики в країнах ЄС

C. 40

Ростислав Палагусинець

Інтелектуальний капітал в системі кадрової політики дипломатичної служби

C. 52

Володимир Лис

Деінституалізація в системі децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей

C. 62

Олександр Лаврук

Механізми реалізації державної політики у розвитку тваринництва європейських країн

C. 72

Сергій Шевченко, Наталія Сидоренко

Електронне урядування та ІКТ як інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби

C. 82

Максим Михайлов

Вплив організаційного та технологічного механізмів на вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу

C. 90

Роман Сторожєв

Тенденції розвитку лідерства в скандинавських країнах: досвід для України

C. 97

Димитрій Грицишен

Методологія реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності в контексті взаємодії із іншими видами державної політики

C. 107

Олександр Мазур, Оксана Соколовська

Особливості впровадження новітніх управлінських концепцій: регіональна модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління в умовах цифрової трансформації суспільства

4

Contents

P. 5

Hryhorii Bukanov

Economic instruments for the implementation of state environmental policy

P. 13

Leonid Taraniuk, Oksana Zamora, Oleksii Demikhov

The mechanism of synergetic interaction of policy instruments of central banks with the governments of their countries as an element of increasing the level of economic development in the face of an epidemic threat

P. 22

Oleksandr Aulin

State information policy of leading Muslim countries in the field of securitization of Islam: experience for Ukraine

P. 30

Tetiana Nesvat

Cooperation between public authorities and non-governmental youth associations in preparing the strategic documents in the field of youth policy in EU countries

P. 40

Rostyslav Palagusynets

Intellectual capital in the system of human resources policy of the diplomatic service

P. 52

Volodymyr Lys

Deinstitutionalization as the main process of decentralization of powers in the field of institutional care and education of children

P. 62

Alexander Lavruk

Mechanisms for implementing state policy in the development of animal husbandry in european countries

P. 72

Serhii Shevchenko, Natalia Sidorenko

E-government and ICT as instruments of corruption prevention in the context of the global trend of public service transparency

P. 82

Maksim Mykhailov

Influence of organizational and technological mechanisms on the improvement of information and communication providing the election process

P. 90

Roman Storozhev

Leadership development trends in the scandinavian countries: experience for Ukraine

P. 97

Dymytrii Grytsyshen

Methodology of implementation of the state criminal policy in the field of prevention and counteraction to economic crime in the context of interaction with other types of state policy

P. 107

Oleksandr Mazur, Oksana Sokolovska

Features of implementation of the newest management concepts: regional model of modernization of administrative processes in public authorities in conditions of digital transformation of society

Економічні інструменти реалізації державної екологічної політики

Григорій Буканов, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

У статті розглянуто еколого-економічні інструменти в контексті реалізації державної екологічної політики і сталого розвитку регіонів. Кількість інструментів еко-політики, що використовуються для економічного захисту навколишнього природного середовища, постійно змінюється та поширюється. Визначено особливості, які характеризують економічні інструменти: теоретичною основою використання економічних інструментів виступає ідея зовнішніх екологічних витрат, що знаходять своє вираження у негативних формах впливу виробництва і споживання на довкілля; по-друге, еколого-економічні інструменти спрямовані, з одного боку, на економічне забезпечення раціонального природокористування, а з другого – на охорону навколишнього середовища; по-третє, основою практичного застосування економічних інструментів є принципи «забруднювач платить» і «користувач платить»; по-четверте, економічні інструменти сприяють розвитку «зеленої» економіки, що виступає рушійною силою сталого (збалансованого) розвитку. Еколого-економічні інструменти визначають фінансову стратегію, і це надійне підґрунтя концепції сталого розвитку. Виокремлено дві основні групи еколого-економічних інструментів державного регулювання в сфері охорони навколишнього середовища: перша група представлена фіскально-бюджетними економічними інструментами (екологічне оподаткування, екологічні платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції за порушення екологічного законодавства), друга група економічних інструментів реалізації державної екологічної політики пов'язана із системою фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності (пільгові податки, пільгові кредити, субсидії, формування ринку екологічних товарів і послуг). Виокремлено основні напрями вдосконалення реалізації економічних інструментів державного управління у сфері охорони навколишнього середовища.

Ключові слова: державна екологічна політика, економічні інструменти реалізації екологічної політики, екологічні податки і платежі, екологічне нормування, екологічні пільги і кредити, субсидії, екологічні фонди

Economic instruments for the implementation of state environmental policy

Hryhorii Bukanov, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

The article considers ecological and economic instruments in the context of implementation of the state ecological policy and sustainable development of regions. The number of eco-policy instruments used for economic protection of the environment is constantly changing and expanding. The features that characterize economic instruments are identified: the theoretical basis for the use of economic instruments is the idea of external environmental costs, which are expressed in the negative forms of impact of production and consumption of the environment; secondly, environmental and economic instruments are aimed, on the one hand, on the economic support of rational nature management, and on the other - on environmental protection; third, the basis for the practical application of economic instruments are the principles of "polluter pays" and "user pays"; fourth, economic instruments contribute to the development of a "green" economy, which is the driving force of sustainable (balanced) development. Environmental and economic instruments determine the financial strategy, and this is a solid foundation for the concept of sustainable development. There are two main groups of environmental and economic instruments of state regulation in the field of environmental protection: the first group is represented by fiscal and budgetary economic instruments (environmental taxation, environmental payments and fees, environmental regulation and penalties for violations of environmental legislation), the

second group of economic instruments for the implementation of state environmental policy is related to the system of financial and economic incentives for environmental activities (preferential taxes, soft loans, subsidies, market formation of environmental goods and services). The main directions of improving the implementation of economic instruments of public administration in the field of environmental protection are identified.

Keywords: *state ecological policy, economic instruments of ecological policy realization, ecological taxes and payments, ecological rationing, ecological privileges and credits, subsidies, ecological funds*

Экономические инструменты реализации государственной экологической политики

Григорий Буканов, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

В статье рассмотрены эколого-экономические инструменты в контексте реализации государственной экологической политики и устойчивого развития регионов. Количество инструментов эко-политики, используемых для экономической защиты окружающей среды, постоянно меняется и распространяется. Определены особенности, характеризующие экономические инструменты: теоретической основой использования экономических инструментов выступает идея внешних экологических издержек, находят свое выражение в негативных формах воздействия производства и потребления на окружающую среду; во-вторых, эколого-экономические инструменты направлены, с одной стороны, на экономическое обеспечение рационального природопользования, а с другой – на охрану окружающей среды; в-третьих, основой практического применения экономических инструментов являются принципы «загрязнитель платит» и «пользователь платит»; в-четвертых, экономические инструменты способствуют развитию «зеленой» экономики, выступает движущей силой устойчивого (сбалансированного) развития. Эколого-экономические инструменты определяют финансовую стратегию, и это надежную основу концепции устойчивого развития. Выделены две основные группы эколого-экономических инструментов государственного регулирования в сфере охраны окружающей среды: первая группа представлена фискально-бюджетными экономическими инструментами (экологическое налогообложения, экологические платежи и сборы, экологическое нормирование и штрафные санкции за нарушение экологического законодательства), вторая группа экономических инструментов реализации государственной экологической политики связана с системой финансово-экономического стимулирования природоохранной деятельности (льготные налоги, льготные кредиты, субсидии, формирование рынка экологических товаров и услуг). Выделены основные направления совершенствования реализации экономических инструментов государственного управления в сфере охраны окружающей среды.

Ключевые слова: *государственная экологическая политика, экономические инструменты реализации экологической политики, экологические налоги и платежи, экологическое нормирование, экологические льготы и кредиты, субсидии, экологические фонды*

Постановка проблеми.

У сучасних умовах глобальних екологічних загроз постає нагальна необхідність формування ефективної державної екологічної політики, що потребує залучення до співпраці соціальних суб'єктів усіх секторів суспільства: державного, приватно-комерційного і громадського. У контексті становлення України як соціаль-

ної держави, реформування системи державного управління важливою проблемою постає сталий розвиток, який неможливий без урахування екологічно-безпечної складової. Тому актуальним є питання розроблення ефективних механізмів та інструментів реалізації державної екологічної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, становленню та досліджен-

ню реалізації екологічної політики в Україні, визначенню ролі держави в забезпеченні необхідного рівня екологічної безпеки присвячено роботи відомих науковців та фахівців, таких як: В. Андронов, Г. Білявський, В. Бугас, Б. Буркинський, О. Веклич, Д. Ветвицький, І. Драган, О. Заржицький, В. Кравців, О. Кучеренко, О. Лазор, С. Лісовський, Н. Малиш, Г. Марушевський, Л. Мельник, О. Мордвінов, О. Мягченко, В. Потапенко, Ю. Саталкін, Л. Стасюк, О. Труш, Є. Хлобистов, Н. Хумарова, М. Шапочка, В. Шевчук, Л. Якушенко, Л. Яценко та ін. Проте низка питань досі залишається малодослідженою, зокрема систематизація економічних інструментів у сфері формування і реалізації державної екологічної політики в Україні.

Мета статті. Метою статті є виокремлення і систематизація економічних інструментів реалізації державної екологічної політики в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Українському законодавстві державна екологічна політика визначається як «система специфічних політичних, економічних, юридичних та інших заходів, щовживаються державою для управління екологічною ситуацією, забезпечення раціонального використання природних ресурсів на території України та забезпечення гармонійного, динамічно збалансованого розвитку економіки, суспільства, природи» (Закон України, 2010), а в прийнятому Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» метою екологічної політики є досягнення задовільного стану навколишнього середовища шляхом впровадження екосистемного підходу у всі напрямки соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на безпечне навколишнє середовище, впровадження збалансованого природокористування, збереження і відтворення природних екосистем (2019).

Виходячи з цього документу визначено основні інструменти реалізації екологічної політики, серед яких основними є: контроль за забрудненням, правове регулювання на

основі європейських стандартів, міжсекторне соціальне партнерство, стратегічна екологічна оцінка, екологічне управління на основі екоменеджменту, фінансово-економічні інструменти, екологічний моніторинг. Економічні інструменти виступають як окрема група інструментів державного регулювання в екологічній сфері за допомогою еколого-економічних важелів.

За визначенням Є. Хлобистова, економічними інструментами екологічної політики є комплекс організаційних, нормативних та правових заходів, спрямованих на оптимальну взаємодію економіки та навколишнього середовища щодо людини. Іншими словами, це система державного стимулювання, попередження та обмеження різноманітних видів діяльності, пов'язаної з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище (Хлобистов, 2004). На думку О. Пірікова, еколого-економічні інструменти (ЕЕІ) – це насамперед заходи, що використовують ринкові механізми для досягнення поставлених цілей, призначені для направлення діяльності економічних суб'єктів в екологічно сприятливому напрямку шляхом впливу на витрати і вигоди наявних в їх розпорядженні різних альтернатив поведінки (Піріков, 2015).

С. Домбровська, В. Коврегін, А. Помаза-Понмаренко, О. Колєновід економічним інструментом державного управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем України розуміють економіко-правовий інститут, який містить сукупність правових норм й економічних законів, що регулюють умови та порядок акумулювання грошових коштів у вигляді плати за природокористування та забруднення навколишнього природного середовища, фінансування природоохоронних заходів й економічного стимулювання суб'єктів господарювання шляхом застосування податкових та інших пільг (Домбровська та ін., с. 73).

У Довіднику «На шляху до зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання і виробництва» економічні інструменти визначено наступним чином: «Економічні інструменти – важлива група інструментів реалізації екологічної політики. Їх використання забезпечує зміну поведінки суб'єктів

господарювання за рахунок переведення зовнішніх витрат від руйнування або виснаження об'єктів доквілля в категорію внутрішніх витрат і зміни набору та структури стимулів для цих суб'єктів. Ключовою роллю економічних інструментів є те, що саме через них відбувається вплив на мотивацію діяльності суб'єктів господарювання, їх економічні інтереси» (Березіна та ін., 2017, с. 19).

Економічні інструменти якнайкраще забезпечують узгодження проблем навколишнього природного середовища з потребами розвитку та інтеграції екологічної й економічної політики, що зумовлено (Panayotou, 1994, с. 5): 1) якістю коригування ринку; 2) ефективністю, або цілями мінімізації витрат; 3) гнучкістю в урахуванні неоднорідності; 4) пристосованістю до зміни обставин.

Отже, можна виокремити наступні положення, які характеризують економічні інструменти в контексті реалізації державної екологічної політики: по-перше, теоретичною основою використання економічних інструментів виступає ідея зовнішніх екологічних витрат, що знаходять свій вираз у негативних формах впливу виробництва і споживання на довкілля; по-друге, еколого-економічні інструменти спрямовані, з одного боку, на економічне забезпечення раціонального природокористування, а з другого – на охорону навколишнього середовища; по-третє, основою практичного застосування економічних інструментів є принципи «забруднювач платить» і «користувач платить»; по-четверте, економічні інструменти сприяють розвитку «зеленої» економіки, що виступає рушійною силою сталого (збалансованого) розвитку.

У сучасних наукових розробках щодо інструментів реалізації екологічної політики на різних рівнях управління існує багато підходів щодо класифікації еколого-економічних інструментів. Зупинимося на деяких з них.

Наприклад, Ю. Бунякова зазначає, що базовими елементами системи економічного регулювання природокористування та природоохоронної діяльності є екологічний податок, плата за спеціальне використання природних ресурсів (мінеральних, водних, земельних, лісових, біологічних), штрафні

санкції за порушення екологічного законодавства (Бунякова, 2018, с. 84). Дійсно, з 2005 р. в Україні запроваджені екологічні податки та платежі (збори) за: спеціальне використання водних ресурсів; користування надрами для видобутку корисних копалин; користування надрами з метою, не пов'язаною з видобутком корисних копалин; користування землею; спеціальне використання лісових ресурсів і користування земельними ділянками лісового фонду; спеціальне використання диких тварин, рибних та інших живих водних ресурсів.

С. Нікола у дисертаційному дослідженні «Формування системи економічного стимулювання природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності» виокремлює економічні інструменти (2018, с. 28–30): 1) розробка регіональних програм в сфері екологічного розвитку та цільових програм в галузі охорони навколишнього середовища суб'єктів країни; 2) встановлення плати за негативний вплив на навколишнє середовище; 3) встановлення лімітів на викиди і скиди забруднюючих речовин і мікроорганізмів, лімітів на розміщення відходів виробництва і споживання та інші види негативного впливу на навколишнє середовище; 4) проведення економічної оцінки впливу господарської та іншої діяльності на навколишнє середовище; 5) надання податкових та інших пільг при впровадженні найкращих з наявних технологій, нетрадиційних видів енергії, використання вторинних ресурсів та переробки відходів, а також при здійсненні інших ефективних заходів щодо охорони навколишнього середовища відповідно до національного законодавства; 6) відшкодування в установленому порядку збитків навколишньому середовищу; 7) система екологічних відрахувань, платежів, податків, субсидій.

А. Омаров систематизував економічні інструменти реалізації державної екологічної політики наступним чином (Омаров, 2019, с. 63):

– екологічні платежі та оподаткування (система платежів за природокористування, до якої відносять платежі за використання природних ресурсів, забруднення довкілля і розміщення відходів);

– фінансування та кредитування (створення природоохоронних (екологічних) фондів, які мають незалежні від державного бюджету джерела фінансування на покриття природоохоронних потреб і призначаються для підсилення);

– система фінансово-правового стимулювання природоохоронної діяльності (до неї належать податки та податкові пільги; коригування платежів, надання пільгових кредитів і субсидій, а також установлення заохочувальних цін і надбавок на екологічну продукцію);

– економічні важелі регулювання ресурсовикористання (формування та розподіл рентного доходу, тісно пов'язаного з екологічним оподаткуванням);

– екологічне страхування (механізм забезпечення екологічної безпеки держави, який є ефективним напрямком вирішення екологічних проблем і потужним фінансовим механізмом, що регулює проблемні питання охорони навколишнього середовища);

– фінансові санкції (штрафи за невиконання екологічного законодавства).

Т. Панайоту вказує, що на вибір інструментів екологічного управління і сталого розвитку впливають загальні обставини й умови, сектор застосування, а також система цілей з урахуванням відносних переваг та обмежень кожного типу засобів регулювання. На основі цього він виокремлює сім загальних категорій економічних інструментів (Panayotou, 1994, с. 7, 9): 1) права власності (права володіння, права використання); 2) ринкоутворюючі інструменти (продаж квот на викиди, торгівля квотами, на вилов, торгівля правами на господарське освоєння, торгівля водними акціями; торгівля ресурсними акціями); 3) фіскальні інструменти (податки на забруднення, податки на сировину, податки на продукцію, експортні податки, імпорتنі тарифи, податкова диференціація); 4) системи платежів і зборів (збори за забруднення, збори з користувачів, плата за покращення, компенсаційні збори, плата за доступ, дорожні збори, адміністративні збори); 5) фінансові інструменти (фінансові субсидії, пільгові кредити, оборотні фонди, галузеві фонди); 6) системи відповідальності (юридична відповідальність, пла-

тежі за невідповідність, відповідальність за пошкодження природного ресурсу, примусове стимулювання); 7) системи облігацій і відшкодування заставної вартості.

Отже, аналізуючи представлені класифікації економічних інструментів, можна виокремити дві основні групи таких еколого-економічних інструментів державного регулювання в сфері охорони навколишнього середовища. Перша група пов'язана із такими функціональними навантаженнями як фіскально-бюджетні, до якої можна віднести екологічне оподаткування, екологічні платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції за порушення екологічного законодавства. Друга група економічних інструментів реалізації державної екологічної політики пов'язана із системою фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності – пільгові податки, пільгові кредити, субсидії, регулювання цін на первинні ресурси і кінцеву продукцію, формування ринку екологічних товарів, послуг та робіт (розвиток «зеленої» економіки) тощо.

Розглянемо більш детально деякі економічні інструменти реалізації екологічної політики.

Екологічне оподаткування нами віднесено до першої групи економічних інструментів. Так, з 2011 р. в Україні введено екологічний податок, який, згідно зі ст. 14.1.57 Податкового кодексу України, визначено як загальнодержавний обов'язковий платіж, що справляється за фактичних обсягів викидів в атмосферне повітря, скидів у водні об'єкти забруднюючих речовин, розміщення відходів, фактичного обсягу радіоактивних відходів, що тимчасово зберігаються їх виробниками, фактичного обсягу утворених радіоактивних відходів та з фактичного обсягу радіоактивних відходів (Податковий кодекс України, 2010). Окрім того, у розділі VIII «Екологічний податок» Податкового кодексу України, визначено такі складники екологічного податку: податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин стаціонарними джерелами забруднення; податок за викиди в атмосферне повітря забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення; податок за скиди забруднюючих речовин у водні об'єкти;

податок за розміщення відходів у спеціально відведених для цього місцях чи на об'єктах; податок за утворення радіоактивних відходів (включаючи вже накопичені); податок за тимчасове зберігання радіоактивних відходів їх виробниками понад установлений особливими умовами ліцензій строк.

Відповідно до чинного законодавства в Україні діє система стандартів і нормативів в області охорони навколишнього природного середовища. Нормування здійснюється з метою встановлення гранично допустимих масштабів впливу на довкілля, які гарантують екологічну безпеку населення та збереження генофонду, забезпечують раціональне використання і відтворення природних ресурсів в умовах сталого розвитку господарської діяльності. Іншими словами, нормування являє собою процес визначення видів, розмірів та вмісту шкідливих впливів на навколишнє природне середовище загалом чи на окремі середовища.

Згідно із Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991) система екологічних нормативів містить: нормативи, що встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин; нормативи, що встановлюють рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних і біологічних факторів; нормативи використання природних ресурсів; нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі (ГДК); інші екологічні нормативи.

Друга група економічних інструментів представлена інструментами фінансово-економічного стимулювання природоохоронної діяльності на основі принципу фінансово-кредитного механізму. Основна мета економічного стимулювання в екологічній сфері повинна визначатися в процесі практичної діяльності та бути соціальноорієнтованою.

Фінансово-кредитний механізм є важливим важелем стимулювання раціонального використання природних ресурсів та природоохоронної діяльності. До інструментів цього механізму можна зарахувати: 1) пільгове кредитування природоохоронних

заходів, у т. ч. модернізацію виробництва із застосуванням технології більш чистого виробництва; 2) позики зі зменшеними розмірами відсотка; 3) субсидії, спеціальні виплати підприємствам-забруднювачам за скорочення різних видів забруднення (наприклад, викидів чи скидів); 4) субсидії та трансферти регіонам, що виділяються на природоохоронні цілі на безоплатній основі (Березіна та ін., с. 30).

Політика пільгового кредитування передбачає надання пільгових кредитів на природоохоронні цілі з бюджету, а також залучення банківських кредитів. Перевага банківського, порівняно з бюджетним, кредитування полягає в дотриманні принципів платності і перевіряння, що забезпечує вибірково цільове використання кредитних коштів та мінімальні строки реалізації природоохоронних заходів. При цьому держава надає банку-кредитору податкову пільгу (зниження податкової ставки на прибуток), чим стимулює банки до кредитування природоохоронних заходів.

Як зазначається в Довіднику «На шляху до зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання і виробництва»: «Екологічна субсидія – виплата або податкова пільга, призначена для купівлі природоохоронного устаткування або реалізації природоохоронних заходів. На відміну від податків чи штрафів, субсидії призначені для заохочення суб'єктів господарювання до природоохоронної діяльності. Можуть застосовуватися у формі прямих виплат, дотацій, податкових пільг чи позик зі зниженою процентною ставкою» (Березіна та ін., с. 30).

В Україні сьогодні найбільш поширеними економічними інструментами в сфері екологічної політики залишаються насамперед бюджетно-фіскальні інструменти – екологічне оподаткування, платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції. Інструменти фінансово-економічного стимулювання лише починають впроваджувати в систему державного управління екологічною сферою, зокрема в Законі України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (2019) зазначено, що «економічні та фінансові механізми,

зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку) забезпечать стабільне фінансування природоохоронної діяльності та стимулювання розвитку екологічного підприємництва, зокрема виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг природоохоронного призначення, а також сприятимуть створенню податкового, кредитного та інвестиційного клімату для залучення коштів міжнародних донорів та приватного капіталу в природоохоронну діяльність».

Висновки. Таким чином, визначено основні інструменти реалізації екологічної політики, серед яких основними є: контроль за забрудненням, правове регулювання на основі європейських стандартів, міжсекторне соціальне партнерство, стратегічна екологічна оцінка, екологічне управління на основі екоменеджменту, фінансово-економічні інструменти, екологічний моніторинг. Економічні інструменти виступають як окрема група інструментів державного регулювання в екологічній сфері за допомогою еколого-економічних важелів.

Економічні інструменти у сфері реалізації екологічної політики виступають як система державного стимулювання, попередження та обмеження різноманітних видів діяльності, пов'язаної з небезпечним для людини впливом на навколишнє середовище. Серед основних напрямів вдосконалення реалізації економічних інструментів державного управління у сфері охорони навколишнього

середовища можна виокремити такі: 1) інституційна модернізація державної системи екологічного управління на принципах сталого розвитку; 2) впровадження інструментів фінансово-економічного стимулювання в систему державного управління сферою охорони довкілля на основі принципу фінансово-кредитного механізму; 3) зниження ставок податку на прибуток за умов: переходу платників до енергозберігаючих та маловідходних технологій; використання продукції, виготовленої із вторинної сировини; інвестування у розвиток «чистих виробництв» та «екологічно безпечної продукції»; 4) установлення максимально повної вартості природних ресурсів, що є необхідною умовою формування дієвого інструментарію екологічної й економічної політики держави щодо регулювання природокористування. Найбільш поширеними економічними інструментами в сфері екологічної політики в Україні все ще залишаються насамперед бюджетно-фіскальні інструменти – екологічне оподаткування, платежі і збори, екологічне нормування і штрафні санкції. А інструменти фінансово-економічного стимулювання лише починають впроваджувати в систему державного управління у сфері екології.

Перспективним напрямком подальших досліджень є виявлення сучасного стану реалізації механізмів державного управління у сфері екологічної політики та удосконалення чинного законодавства в Україні з стандартів і нормативів в області охорони навколишнього природного середовища, з урахуванням специфіки регіонального розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

- Бунякова Ю. Я. Екологічний менеджмент : конспект лекцій. Одеса : ОДЕКУ, 2018. 126 с.
- Домбровська С. М., Коврегін В. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Коленов О. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем : монографія. Харків : НУЦЗУ, 2017. 244 с.
- Закон України «Про основні засади (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року. *Вісник Верховної Ради України*. 2019. № 16. ст. 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19?lang=uk>.
- На шляху зеленої модернізації економіки: модель сталого споживання та виробництва : дов. / С. В. Берзіна та ін. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 138 с.
- Нікола С. О. Формування системи економічного стимулювання природокористування в умовах екологізації підприємницької діяльності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.06. Одеса, 2018. 263 с.
- Омаров А. Е. Механізми формування та реалізація державної політики екологічної безпеки України : дис. ... д. наук з державного управління: 25.00.05. Харків, 2019. 421 с.
- Піріков О. В. Формування та обґрунтування інструментарію еколого-економічного розвитку. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4024>.

Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: [http:// zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17).

Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 груд. 2010 р. № 2818-VI. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2818-17/page>.

Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 41. Ст. 546.

Хлобистов С. В. Фінансові механізми екологічної політики. *Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право)* : наук. журн. Вип. 3–4 / голов. ред. О. П. Степанов. Київ : НАНУ, 2004. С. 744–752.

Panayotou T. Economic instruments for environmental management and sustainable development. International Environment Program Harvard Institute for International Development Harvard University. UNEP, 1994. 73 p.

REFERENCES

Berzina, S.V. et al. (2017). *Na shlyakhu zelenoyi modernizatsiyi ekonomiky: model' staloho spozhyvannya ta vyrobnytstva [On the way to green modernization of the economy: a model of sustainable consumption and production]*. Kyiv: Istitut ekolohichnoho upravlinnya ta zbalansovanoho pryrodokorystuvannya [in Ukrainian].

Bunyakova, Yu. Ya. (2018). *Ekolohichnyy menedzhment [Environmental management]*. Odesa: ODEKU [in Ukrainian].

Dombrovs'ka, S. M., Kovrehin, V. V., Pomaza-Ponomarenko, A. L., & Kolyenov, O.M. (2017). *Derzhavne upravlinnya u sferi bezpeky sotsial'no-ekoloho-ekonomichnykh system [Public administration in the field of security of socio-ecological and economic systems]*. Kharkiv: NUTSZU [in Ukrainian].

Khlobystov, Ye. V., & Stepanov, O. P. (2004). Finansovi mekhanizmy ekolohichnoyi polityky [Financial mechanisms of environmental policy]. *Stratehiya rozvytku Ukrayiny (ekonomika, sotsiologiya, pravo) – Development strategy of Ukraine (economics, sociology, law), 3–4*. Kyiv: NANU [in Ukrainian].

Nikola, S. O. (2018). Formuvannya systemy ekonomichnoho stymulyuvannya pryrodokorystuvannya v umovakh ekolohizatsiyi pidpryemnyts'koyi diyal'nosti [Formation of the system of economic stimulation of nature use in the conditions of greening of business activity]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

Omarov, A. E. (2019). Mekhanizmy formuvannya ta realizatsiya derzhavnoyi polityky ekolohichnoyi bezpeky Ukrayiny [Mechanisms of formation and realization of the state policy of ecological safety of Ukraine]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

On the Basic Principles (Strategy) of the State Environmental Policy of Ukraine for the period up to 2020. No. 2818-VI. (2010). Retrieved from [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17) [in Ukrainian].

Panayotou, T. (1994). Economic instruments for environmental management and sustainable development. International Environment Program Harvard Institute for International Development. Harvard University. UNEP.

Pro okhoronu navkolyshn'oho pryrodnoho seredovysha [On environmental protection]. (1991). No 1264-XII. Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine, 41, 546 [in Ukrainian].

Pro osnovni zasady (stratehiyi) derzhavnoyi ekolohichnoyi polityky Ukrayiny na period do 2030 roku [On the basic principles (strategies) of state environmental policy of Ukraine for the period up to 2030]. (2019). *Visnyk Verkhovnoyi Rady Ukrayiny – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, 16, 70* [in Ukrainian].

Pyrikov, O. V. (2015). Formuvannya ta obgruntuvannya instrumentariyu ekoloho-ekonomichnoho rozvytku [Formation and substantiation of tools of ecological and economic development]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy, 2* [in Ukrainian].

Tax Code of Ukraine. No. 2755-VI. (2010). Retrieved from [http:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17) [in Ukrainian].

Буканов Григорій

Кандидат політичних наук, доцент, докторант
Дніпропетровський регіональний інститут
державного управління Національної академії
державного управління при Президентіві України
Email: vip.gregorov5@gmail.com

Bukanov Hryhorii

Candidate of Political Science, Assoc. Prof., Doctoral
Dnipropetrovsk Regional Institute of Public
Administration National Academy of Public
Administration under the President of Ukraine
ORCID: 0000-0002-5398-5953

Цитування: Буканов, Г. (2020). Економічні інструменти реалізації державної екологічної політики. *Аспекти публічного управління, 8(5)*, 5–12. doi:10.15421/152088

Citation: Bukanov, H. (2020). Ekonomichni instrumenty realizatsii derzhavnoi ekolohichnoi polityky [Economic instruments for the implementation of state environmental policy]. *Public administration aspects, 8 (5)*, 5–12. doi:10.15421/152088

Стаття надійшла / Article arrived: 14.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 27.10.2020

Механізм синергетичної взаємодії інструментів публічної політики центральних банків з урядами їх країн як елемент підвищення рівня розвитку економіки в умовах епідемічної загрози

Леонід Таранюк, Оксана Замора, Олексій Деміхов, Сумський державний університет

Мета. Метою є проведення порівняльного дослідження процесів співпраці центральних банків окремих країн світу з їх урядами в контексті формування механізму синергетичної взаємодії інструментів їх публічної політики з метою підвищення рівня розвитку економіки. **Актуальність** даного дослідження полягає в необхідності встановлення ефективних формальних та неформальних зв'язків між центральним банком країни як системоутворюючої фінансової установи, яка формує монетарну політику держави, та урядом країни як керівної структури, що створює економічну політику держави як частину своєї публічної політики. При цьому виникає необхідність проведення системного порівняльного аналізу досвіду розвинених країн та таких, що розвиваються, з метою формування дієвого інструментарію публічної політики центрального банку країни (у процесі взаємодії з її урядом) та прийняття ефективних управлінських рішень, які спрямовані на підвищення рівня розвитку економіки держави. **Результати.** Охарактеризовано систему відносин між центральним банком у розвинених країнах та в таких, що розвиваються, з їх урядами. Виявлено фактори позитивного та негативного впливу на формування інструментарію публічної економічної політики центрального банку країн та їх урядів. Проаналізовано формальні та неформальні зв'язки між центральними банками країн світу та їх урядами в процесі реалізації публічної політики центрального банку. Встановлені напрями удосконалення механізму синергетичної взаємодії інструментів політики центральних банків країн з їх урядами, який містить індикативні показники взаємодії центрального банку, міністерств, уряду країн з метою прийняття ефективних управлінських рішень. Обґрунтовано необхідність системної роботи всіх зацікавлених сторін (центрального банку, уряд країни, інші стейкхолдери) у процесі формування публічної політики, реалізація якої може впливати на підвищення рівня розвитку економіки держави. **Висновки.** Проведено порівняльний аналіз з елементами бенчмаркінгового оцінювання. Удосконалено механізм відносин центрального банку країни з її урядом. Оцінено роль даної взаємодії центрального банку країни з її урядом та іншими стейкхолдерами.

Ключові слова: механізм, синергія, інструментарій, економічна політика, публічна політика, уряд, центробанк, розвиток, економіка, епідемічна загроза

The mechanism of synergetic interaction of policy instruments of central banks with the governments of their countries as an element of increasing the level of economic development in the face of an epidemic threat

Leonid Taraniuk, Oksana Zamora, Oleksii Demikhov, Sumy State University

Goal. The purpose of the research is to conduct a comparative study of the work of the Central Bank of the world with their governments in the context of forming a mechanism for synergistic interaction of its economic policy instruments to improve the level of economic development. **Topicality.** The actualization of this study is the need to establish effective formal and informal links between the central bank as a system-forming financial institution that shapes the monetary policy of the state and the government as a governing body that creates a virgin economic policy. There is a need for a systematic comparative analysis of the experience of developed and developing countries in order to form an effective tool for economic policy of the central bank with its government and make effective management decisions aimed at improving the level of economic development. **Results.** The system of relations between the central bank of developed and developing countries and their governments is described. Factors of positive and negative influence on the formation of economic policy tools of the central bank of the countries and their governments are revealed. Formal and informal links have been analyzed between the world country's central bank and its government in the process of implementing the central bank's economic policy. The

mechanism of synergetic interaction of the tools of economic policy of the central bank of the countries with their governments is improved, which contains indicative indicators of the interactions of the central bank, ministries, government of the countries for the purpose of making effective management decisions. The necessity of systematic work of all stakeholders (central bank, government, other stakeholders) in the process of forming economic policy, the implementation of which can affect the level of economic development of the state, is substantiated. **Conclusions.** The comparative analysis with elements of benchmarking estimation is carried out. The mechanism of relations of the central bank of the country with its government is improved. The role of this interaction of the country's central bank with its government and other stakeholders was assessed.

Keywords: *mechanism, synergy, tools, economic policy, public policy, government, central bank, development, economy, epidemic threat*

Механизм синергетического взаимодействия инструментов публичной политики центральных банков с правительствами их стран как элемент повышения уровня развития экономики в условиях эпидемической угрозы

Леонид Таранюк, Оксана Замора, Алексей Демихов, Сумской государственный университет

Цель. Целью является проведение сравнительного исследования процессов сотрудничества центральных банков отдельных стран мира с их правительствами в контексте формирования механизма синергетического взаимодействия инструментов их публичной политики с целью повышения уровня развития экономики. **Актуальность** данного исследования заключается в необходимости установления эффективных формальных и неформальных связей между центральным банком страны как системообразующего финансового учреждения, которое формирует монетарную политику государства, и правительством страны как руководящей структуры, которая создает экономическую политику государства – часть своей публичной политики. При этом возникает необходимость проведения системного сравнительного анализа опыта развитых стран и развивающихся с целью формирования действенного инструментария взаимодействия публичной политики центрального банка страны с ее правительством и принятия эффективных управленческих решений, направленных на повышение уровня развития экономики государства. **Результаты.** Охарактеризована система отношений между центральным банком в развитых странах и в развивающихся с их правительствами. Выявлены факторы положительного и отрицательного влияния на формирование инструментария публичной экономической политики центрального банка страны и правительств. Проанализированы формальные и неформальные связи между центральными банками в отдельных странах мира и их правительствами в процессе реализации публичной политики центробанка. Установлены направления совершенствования механизма синергетического взаимодействия инструментов политики центральных банков стран с их правительствами, содержащий индикативные показатели взаимодействия центрального банка, министерств, правительства стран с целью принятия эффективных управленческих решений. Обоснована необходимость системной работы всех заинтересованных сторон (центральный банк, правительство страны, другие стейкхолдеры) в процессе формирования публичной политики, реализация которой может влиять на повышение уровня развития экономики государства. **Выводы.** Проведен сравнительный анализ, содержащий элементы бенчмаркингового оценивания. Усовершенствован механизм отношений центрального банка страны с ее правительством. Оценена роль данного взаимодействия центрального банка страны с ее правительством и другими стейкхолдерами.

Ключевые слова: *механизм, синергия, инструментарий, экономическая политика, банковская структура, правительство, развитие, экономика, эпидемическая угроза*

Стаття підготовлена авторами в рамках виконання науково-дослідної роботи «Механізм синергетичної взаємодії інструментів економічної політики як драйвер стабілізації секторів економіки в контексті зростаючих чинників вразливості внаслідок пандемії COVID-19».

Вступ.

Актуальність тематики дослідження полягає у тому, що в умовах розвитку продуктивних відносин та руху світової економіки до індустрії 5.0 та 6.0 виникає необхідність злагодженої роботи між фінансовими установами та органами управління держави з метою формування ефективної політики, зокрема публічної, що може призводити до підвищення рівня розвитку економіки в цілому. Актуальності даній тематиці також додає той факт, що багато країн світу мають незважену економічну політику, яка не відповідає сучасним трендам розвитку світової економіки та призводить до локальних фінансових криз, низької фінансової платоспроможності та ліквідності банківської системи, неефективністю прийняття управлінських рішень з боку уряду країн, високого дефіциту державного бюджету. Передусім, ці негативні чинники можна віднести до країн світу, що розвиваються, хоча, інколи, це стосується і розвинених країн, які опиняються в зоні світової фінансової кризи, пандемії, природних та техногенних катастроф та інших негативних чинників, які мають світовий масштаб своєї дії. Тому виникає потреба у формуванні дієвого механізму синергетичної взаємодії інструментів політики центробанку країн з їх урядами з метою підвищення рівня розвитку економіки держав та зниження ризиків впливу деструктивних факторів на роботу суб'єктів господарювання та державного апарату управління.

Метою даного наукової роботи є проведення порівняльного дослідження процесів співпраці центральних банків окремих країн світу з їх урядами в контексті формування механізму синергетичної взаємодії інструментів їх публічної політики з метою підвищення рівня розвитку економіки.

Методи дослідження. У даній статті використовуються наступні методи дослідження: порівняльного аналізу при дослідженні відносин між центральним банком країн та їх урядами; факторного аналізу – при становленні позитивних та негативних факторів впливу на формування інструментарію публічної економічної політики центрального банку країн та їх урядів; метод бенчмаркін-

гу – при оцінці системи відносин центрального банку розвинених країн з їх урядами та експлікація передового досвіду органів державної влади та фінансових інституцій розвинених країн на відносини між центральним банком країн, що розвиваються, та їх урядами; системний метод – при встановленні формальних та неформальних зв'язків між центральним банком країни та її урядом у процесі реалізації політик центрального банку; індикативний метод – при удосконаленні механізму синергетичної взаємодії інструментарію різних політик центральних банків країн з їх урядами, який містить індикативні показники роботи центробанку, міністерств, уряду країн; метод узагальнень – при обґрунтуванні необхідності системної роботи всіх зацікавлених сторін (центрального банку, уряд країни, інші стейкхолдери) у процесі формування публічної економічної політики центрального банку країни.

Аналіз літератури. При дослідженні джерел наукової літератури необхідно зупинити увагу на статті ученого Мозер-Баеха П. (Moser-Voehm, 2005), який досліджував взаємовідносини між центральним банком та урядом у різних країнах світу, використовуючи методи польових досліджень при встановленні видів організаційних заходів між центральним банком та урядом і визначення пріоритетності їх цілей. Можна також розглянути декларацію головних тенденцій у сучасному світовому банкінгу в праці науковців Арчера Д. та Бінгема Г. (Archer & Bingham, 2009). Важливим є розгляд питань міжнародного валютного регулювання при формуванні ефективних відносин між центральним банком та урядом; дані аспекти було відзначено в праці ученого-економіста Манденга О. (Mandeng, 2015). При формуванні демократичного стилю взаємовідносин між центральним банком та урядом країни важливим є встановлення неформальних відносин між топ-менеджментом установ, залучаючи технологію джентльменських угод; дане питання було висвітлено в Бреттонвудському проєкті (Bretton woods project, 2019 Annual Meetings Preamble). Встановлення відносин між центральним банком та міністерством фінансів республіки Тринідад і Тобаго (як приклад досвіду країн, що розвиваються) висвітлено в праці (Finance Minister issues, 2015).

Формування фінансової підтримки з боку центрального банку Індії щодо створення депозитних ліній підтримки банківського сектора країни в період поширення вірусу COVID-19 було відзначено в праці науковця Шреста П. (Shrestha, 2020). Політика управління боргами при формуванні відносин між центральним банком Ісландії та міністерством фінансів даної країни розглянуто в договорі даних інституцій (Agreement, 2010). Формування стійких кооперацій між центральними банками та міністерствами фінансів країн Азії є передумовою успішної взаємодії в міжнародній економічній політиці центральних банків країн Азії, дане дослідження розглянуто в праці (Joint Statement 23rd ASEAN, 2020; Joint Statement 6th ASEAN, 2020). Створення неформальних зв'язків між центральним банком та урядом Південної Кореї через реалізацію джентльменської угоди при впровадженні політики державних облігацій відзначено в праці Шіна Х. та Чунга С. (Shin, & Chung, 2012). Відносини між центральним банком Канади та міністерством фінансів даної країни розглянуто науковцем Амтенбрінком Ф. (Amtenbrink, 2004). Реалізація монетарної політики у відносинах центрального банку та уряду Танзанії було висвітлено в науковій праці Масаве Д. (Masawe, 2001). Проблематику глобальних дисбалансів у відносинах між центральними банками та урядами країн Європи та урядом США у період другої половини 20 століття вивчав у своїй праці науковець Ейчінгрін Б. (Eichengreen, 2004).

Наявні підходи до визначення предмету дослідження. До наявних підходів визначення предмету дослідження необхідно передусім віднести порівняльний підхід, адже він є системоутворюючою ланкою при розгляді питання удосконалення механізму синергетичної взаємодії інструментів публічної економічної політики центрального банку країн з їх урядами та ґрунтується на передовому досвіді розвинених країн, уряди та фінансові установи яких залучають демократичні методи управління при формуванні формальних та неформальних зв'язків між центральним банком, урядом та іншими зацікавленими стейкхолдерами, а також проявляється в аналізі досвіду розвинених країн

у системі відносин між центральним банком та їх урядом з використанням інструментарію бенчмаркінгових досліджень (досвід розвинених країн та перенесення його використання у роботу фінансових інституцій та урядових організацій країн, що розвиваються). Також у даному науковому дослідженні використана методологія (система методів) дохідного підходу при формуванні індикативних показників, що характеризують ефективну політику центрального банку країни та її уряду, і які відображають, зокрема, економічний ефект даної політики.

Результати дослідження. Після дослідження наукової літератури та встановлення методичного забезпечення перейдемо до результатів дослідження, а саме порівняльного аналізу відносин центрального банку різних країн з їх урядами при реалізації публічної економічної політики.

При встановленні відносин між центральним банком країни та її урядом велике значення має нормативне забезпечення діяльності даних установ. Закони про центральний банк регламентують роль та відповідальність центробанку, встановлюють цілі, визначають ступінь незалежності та характер підзвітності. Вони також визначають повноваження центрального банку, включаючи повноваження укладати операції та вживати адміністративні дії, такі як видача нормативних актів та стягнення зборів та штрафів. Також вони визначають відносини центрального банку з урядом та ступінь автономії першого (Archer, & Bingham, 2009). Незалежні центральні банки регулярно взаємодіють зі своїми урядами та законодавчими органами. В індустріальних країнах управлінець центробанку та міністр фінансів частіше зустрічаються один на один або в невеликій групі, ніж у країнах із ринковою економікою. Навпаки, у країнах із ринковою економікою набагато частіше представник уряду бере участь у засіданнях правління центрального банку, а управлінець – у засіданнях уряду. Вищі посадові особи центрального банку зустрічаються з колегами з уряду приблизно вдвічі частіше в країнах із ринковою економікою, ніж у промислово розвинутих країнах, що частково відображає більш широкий спектр функцій першої, ніж другої (Archer, & Bingham, 2009).

На технічному рівні інформаційні потоки між центральним банком та урядом, як правило, також необхідні для повсякденної реалізації монетарної політики. У деяких країнах, особливо на ринках, що розвиваються, важливим є сприйняття тісної координації між центральним банком та міністерством фінансів як дуже важливої для інвесторів, особливо в періоди фінансового стресу (Moser-Voehn, 2005).

Необхідно зупинити свою увагу на факторах позитивного та негативного впливу на формування інструментарію публічної (зокрема, економічної) політики центрального банку країн та їх урядів на концептуальному рівні.

До позитивних факторів слід віднести:

- сприятливе економічне становище світової економіки, яка впливає на політику центрального банку конкретної країни та зваженої політики її уряду;

- низькі облікові ставки центрального банку, що призводить до прийняття підприємсько-центриських рішень (низькі відсоткові ставки по комерційним кредитам для суб'єктів підприємницької діяльності) на користь розвитку малого та середнього бізнесу у країні;

- високий рівень конкурентного середовища у країні, що впливає на підвищення ліквідності банківських установ, формування ефективної монетарної політики центральним банком країни, створення сприятливого інвестиційного клімату, за рахунок низьких відсотків за кредитами, розробка та реалізація урядом програм розвитку фінансового сектору економіки.

До негативних факторів слід віднести:

- вплив зовнішніх деструктивних чинників на відносини між центральним банком країни та її урядом, до яких слід віднести світові кризи, негативний вплив інших держав, Міжнародного валютного фонду на національну економічну політику держави;

- вплив внутрішніх деструктивних чинників на відносини між центральним банком країни, такі як: неузгодженість рішень між учасниками процесу, конфлікт інтересів у топ-менеджменті центрального банку і представників уряду країни, нерозуміння економічної політики центрального банку урядом країни, егоцентризм при

прийнятті управлінських рішень на користь однієї з сторін;

- вплив форс-мажорних обставин, таких як: воєнні дії, природні та техногенні катастрофи, світові пандемії, економічні ембарго, фінансові дефолти, обвал курсу валют на світових біржах тощо.

Дослідимо формальні та неформальні зв'язки між центральним банком країн світу та їх урядом в процесі реалізації економічної політики центрального банку. Щодо формального підходу, то підходи урядів до видання директив центральним банкам суттєво різняться, про що свідчать процедури, запроваджені в Канаді, Південній Кореї, Малайзії та Новій Зеландії. У Канаді закон вимагає регулярних консультацій між міністром фінансів та головним банкіром. Якщо питання не може бути вирішене на цих консультаціях, міністр може видати директиву щодо монетарної політики, але лише після подальших консультацій з головою центрального банку та схвалення дій прем'єр-міністра. Директива повинна містити конкретні вказівки і застосовуватись лише до певного періоду часу; Парламент повинен опублікувати його протягом 15 днів. У Південній Кореї міністр фінансів може вимагати від Ради з монетарної політики Банку Південної Кореї переглянути рішення, яке, на думку міністра, суперечить економічній політиці уряду. Запит повинен бути оголошений публічно. Якщо у відповідь Рада з грошово-кредитної політики підтвердить це рішення (принаймні, п'ять членів), тоді Президент Південної Кореї повинен прийняти остаточне рішення. У Малайзії чинним законодавством (ще на етапі розгляду) передбачено, що міністр фінансів може в будь-який час видавати розпорядження центральному банку, і центральний банк повинен його виконувати. Якщо центральний банк заперечує, міністр повинен представити як директиву, так і заперечення в законодавчому органі. У Новій Зеландії застосовується більш детальний підхід. Прем'єр-міністр може надати директиву центральному банку за порадою міністра фінансів. Директива застосовується максимум на 12 місяців, після чого її можна продовжити. Вона повинна бути опублікована та представлений у парламенті, а директор

та міністр фінансів повинні протягом 30 днів узгодити нову Угоду про цілі політики, яка відповідає директиві. Деякий інший механізм застосовується в Японії, де міністр фінансів та міністр економічної та фінансової політики (або призначений делегат) можуть подавати до Ради пропозиції щодо питань монетарного контролю; або вони можуть вимагати, щоб Рада відклала голосування з питань монетарного контролю до наступного засідання Ради (Moser-Boehm, 2005).

Банки та фінансові установи Непалу внесли близько 280 мільйонів рупій до урядового фонду COVID-19 після того, як центральний банк зробив для них обов'язковим внесок решти суми свого фонду корпоративної соціальної відповідальності у фонд пандемії. Відповідно до директиви центрального банку, їм потрібно відділити один відсоток від чистого прибутку у фонд, і вони можуть використовувати його для допомоги маргіналізованим групам та задля добробуту своїх працівників (Shrestha, 2020).

Метою Угоди між Міністерством фінансів та Центральним банком Ісландії про управління боргом казначейства є сприяння більш економічному, ефективному та ефективному управлінню боргом на основі стратегії управління боргами Міністерства фінансів. Це тягне за собою мінімізацію внутрішніх та іноземних інтересів і фінансових витрат Казначейства шляхом пошуку пропозицій щодо фінансування Казначейства як зсередини країни, так і з-за кордону (Agreement, 2010).

Кілька центральних банків Південноафриканської республіки (ПАР) підписали Меморандум про взаєморозуміння (MoU) з урядом для полегшення їх взаємодії між собою. На початку свого перебування на посаді нинішній директор Південноафриканського резервного банку провів низку спірних зустрічей з міністром фінансів та його персоналом. Ситуацію покращила пропозиція директора щодо нового підходу до їхніх засідань; підхід був офіційно оформлений MoU та суттєво покращив стосунки. У Гонконгу обмін листами між фінансовим секретарем та виконавчим директором НКМА у 2003 р. визначив їх відповідні ролі (Moser-Boehm, 2005).

Щодо неформального підходу між центральним банком та урядом країни в процесі реалізації політик центробанку, то неофіційні/неформальні домовленості про взаємодію з урядом дуже різні, але очевидні деякі основні підходи. Застосування цілої низки цих підходів видається найбільш актуальним для підтримки продуктивності відносини з урядом, якщо вони розглядаються центральним банком як частина «активного управління» відносинами (Moser-Boehm, 2005).

Історія резервних валют свідчить про те, що неформальні домовленості були дуже важливими. Мілтон Фрідман назвав їх «джентльменською домовленістю серед центральних банків не вимагати конверсії». У 2009 р. державний секретар США Хіларі Клінтон особливо закликала Китай не продавати свої доларові резерви. Досвід показав, що в роботі центробанків було багато таких випадків, коли вони стали критичними позикодавцями для підтримки провідної резервної валюти. Таким чином, збереження конвертованості валют часто покладалося на певне розуміння, щоб відмовитись від конвертації (Mandeng, 2015).

Так звана джентльменська угода – ще одна опора недемократичної системи управління. Відбір керівних кадрів у Світовому банку та МВФ підпорядковується історичній «джентльменській угоді», яка гарантувала, що керуючий директор МВФ завжди був європейцем, а президент Світового банку – громадянином США (Bretton woods project, 2019).

Цікавим є досвід взаємодії центрального банку Республіки Тринідад і Тобаго з комерційними банківськими установами. А саме: центральний банк звернувся до комерційних банків із проханням забезпечити задоволення всіх законних вимог щодо іноземної валюти (у розумні строки), при цьому пріоритет надається операціям, пов'язаним з торгівлею. Чисті офіційні резерви Тринідаду і Тобаго залишаються комфортними, і у 2015 р. становили 10,1 млрд доларів США, що еквівалентно майже річному імпорту (Finance Minister issues, 2015).

Уряд Південної Кореї повідомив, що уклав джентльменську угоду з центральними банками окремих країн щодо взаємного

обміну інформацією про заплановані закупівлі державних облігацій у відповідь на зростаючі іноземні інвестиції в державний борг Кореї (Shin, & Chung, 2012).

У Канаді міністр фінансів та губернатор Банку повинні регулярно консультиватися з питань монетарної політики та її співвідношення із загальною економічною політикою з посиланням на розділ 14 Закону «Про Банк Канади» (Amtenbrink, 2004).

Добровільні угоди між центральним банком Танзанії та банками спрямовані на поліпшення монетарних умов в економіці країни. У Танзанії такі угоди використовуються між центральним банком та найбільшим комерційним банком, намагаючись зменшити розкид процентних ставок (Masawe, 2001).

У Європі в кінці 60-их рр. відбулася «джентльменська угода», в якій центральні банки обіцяли не конвертувати успадковані залишки в доларах, але залишалися вільними у можливості конвертувати будь-які додаткові долари, накопичені ними, починаючи з 1968 р. Центральні банки скасували «The Gold Pool» у 1968 р., погодившись, що вони більше не будуть постачати золото на ринок, а здійснюватимуть операції лише між собою за офіційною ціною (Eichengreen, 2004).

На базі проаналізованого досвіду розвинутих та таких, що розвиваються, країн у відносинах між центральним банком, урядом та іншими зацікавленими стейкхолдерами авторами запропоновано удосконалити механізм синергетичної взаємодії на основі інструментарію політик центральних банків країн з їх урядами, який містить індикативні показники взаємодії центрального банку, уряду країн з метою прийняття ефективних управлінських рішень. Дана пропозиція полягає у формуванні індикативних показників оцінки взаємодії центрального банку країни та її уряду з метою встановлення ефективності даних відносин у процесі реалізації публічної політики.

До індикативних показників роботи центрального банку країни в процесі взаємодії його з урядом країни відносимо:

- рівень гнучкості монетарної політики;
- рівень фінансового нагляду за фінансовими установами (комерційні банки, фінансові компанії);

- рівень довіри до уряду з боку керівництва центрального банку;
- облікова ставка центрального банку;
- рівень адаптивності управлінських рішень до обсягу золотовалютних резервів держави.

До індикативних показників уряду, міністерств країни в процесі взаємодії з центральним банком країни відносимо:

- рівень віддачі фінансових інвестицій від попиту на продукцію фінансових установ (фінансові послуги, цінні папери, дорогоцінні метали, ОВДП) в умовах сформованого урядом інвестиційного клімату;
- продуктивність персоналу (обсяг виконаних робіт у кооперації між співробітниками міністерств, уряду та центрального банку);
- кількість розроблених програм міністерств, уряду щодо захисту здоров'я населення (фінансування програм з боку бюджету країни та реалізація їх через фінансові установи – видача фінансової допомоги населенню);
- ВВП-країни (рівень ефекту економічної політики уряду);
- рівень мотивування керівництва міністерств, уряду до успішної реалізації реформ у фінансовому секторі економіки.

Використання даних показників у моніторингу стейкхолдерів призводить до встановлення рівня успішності взаємодії між центральним банком, міністерствами та урядом країни і дає можливість приймати ефективні спільні управлінські рішення в процесі реалізації публічної політики центрального банку.

На підставі сформованих індикативних показників роботи центрального банку, міністерств, уряду країн виникає необхідність у системній роботі всіх зацікавлених сторін (центрального банку, уряду країни, міністерства та інші стейкхолдери) у процесі формування економічної політики, реалізація якої може впливати на підвищення рівня розвитку економіки держави, яка полягає в взаємодії між усіма учасниками процесу та готовності до успішного результату. У допомозі можуть бути дієві як формальні, так і неформальні підходи до взаємовідносин між стейкхолдерами. Головною особливістю є

готовність учасників процесу до змін і виконання сформованої політики центрального банку, яка спрямована на підвищення рівня розвитку економіки держави.

Висновки. На завершення необхідно зазначити важливість формування дієвого механізму синергетичної взаємодії інструментів публічної економічної політики центрального банку країн з їх урядами як складової підвищення рівня розвитку економіки держави. При цьому синергетичність даної взаємодії досягається за рахунок збалансованих відносин між центральним банком та урядом, використовуючи механізми формальних та неформальних взаємозв'язків між усіма зацікавленими сторонами. Авторами доведено концептуальні положення системи відносин між центральним банком розвинених країн і таких, що розвиваються, та їх урядами, що формує теоретичний базис комунікаційної політики між центральним банком та урядом країни. Сформовано перелік факторів позитивного та негативного впливу на формування інструментарію узгодження політик центрального банку країн та їх урядів з метою системного розуміння позитивного та деструктивного факторного впливу. Встановлено, що особливо це відбувається у моделі взаємодії центрального банку та уряду країн, що розвиваються. Проаналізовано формальні та неформальні зв'язки між центральним банком окремих країн світу та їх урядом в процесі реалізації політик центробанку, де за основу було взято бенчмаркінгове дослідження роботи даних суб'єктів у країнах з розвинутою та такою, що розвивається, економіками; це дозволяє визначити дієві маркери в формуванні публічної політики центрального банку країни. Авторами удосконалено механізм синергетичної взаємодії

інструментарію економічної політики центрального банку країн з їх урядами, який, на відміну від наявних, містить індикативні показники взаємодії центрального банку, міністерств, уряду країн (показники якісного та кількісного економічного аналізу), це дозволяє приймати ефективні управлінські рішення на державному та міждержавному рівнях у сфері реалізації публічної економічної політики. Авторами обґрунтовано необхідність системної роботи всіх зацікавлених сторін (центральный банк, уряд країни, інші стейкхолдери) в процесі формування публічної економічної політики, реалізація якої може впливати на підвищення рівня розвитку економіки держави; дана робота полягає у взаємодії між усіма учасниками процесу, використовуючи формальні та неформальні підходи до даної взаємодії. На думку авторів вибір підходів будується залежно від конкретних ситуацій та рівня розвитку економіки, демократії у конкретній державі. Необхідно також зазначити роль взаємодії центрального банку країни з її урядом та іншими стейкхолдерами, яка визначається як зовнішніми чинниками (лояльність світових фінансових організацій до країни, світові кризи, форс-мажорні обставини), так і внутрішніми чинниками (інвестиційний клімат, законодавче забезпечення, конкурентне середовище, рівень зовнішнього боргу держави) і має формувати збалансовану політику центрального банку щодо загальної політики уряду країни, що впливає на розвиток економіки держави загалом. Перспективами подальших наукових досліджень має стати формування економічних моделей відносин центрального банку та уряду, через дослідження залежності економічних показників роботи стейкхолдерів в умовах розвитку економіки.

REFERENCES

Agreement between the Ministry of Finance and Central Bank Iceland on Treasury debt management (2010). *Ministry of Finance, Central Bank of Iceland*. Reykjavík, 18 October 2010. (pp. 1–6). Retrieved from <https://www.lanamal.is/Assets/Agreement%20between%20MF%20and%20Central%20Bank.pdf>.

Amttenbrink, F (2004). The Three Pillars of Central Bank Governance – Towards a Model Central Bank Law or a Code of Good Governance? *International Monetary Fund*, 1–33.

Archer, D., & Bingham, G. (2009). The main tendencies in modern central banking. *Issues in the Governance of Central Banks* (pp. 5–16). Basel: Bank for International Settlements Press & Communications.

- Eichengreen, B. (2004). Global imbalances and the lessons of Bretton Woods. *Économie internationale*, 4, 39–50.
- Finance Minister issues special directives to Central Bank. (2015). *Government of the Republic of Trinidad and Tobago*. October 30, 2015. Retrieved from <http://www.news.gov.tt/content/finance-minister-issues-special-directives-central-bank#.X5CLP1gzacw>.
- Joint Statement of the 23rd ASEAN+3 Finance Ministers' and Central Bank Governors' Meeting (2020). *Monetary Authority of Singapore*. Retrieved from <https://www.mas.gov.sg/news/media-releases/2020/joint-statement-of-the-23rd-asean-3-finance-ministers-and-central-bank-governors-meeting>.
- Joint Statement of the 6th ASEAN+3 Finance Ministers' and Central Bank Governors' Meeting. (2020). *Monetary Authority of Singapore*. Retrieved from <https://www.mas.gov.sg/news/media-releases/2020/joint-statement-of-the-6th-afimgm>.
- Mandeng, O. J. (2015). SDRs and international currency diversification. *Workshop—The Emergence of a Multipolar Currency Regime, Economics Commentary*. New Sparta Asset Management and LSE Department of Economic History. LSE IDEAS, Konrad Adenauer Stiftung, London 28 October 2015. Retrieved from <https://www.economicsadvisory.com/comments/15-10-28-SDR-international-currency-diversification.html>.
- Masawe, J. L. (Ed). (2001). *The monetary policy framework in Tanzania. Materials of Conference on Monetary Policy Frameworks in Africa, held at the South African Reserve Bank*. Dodoma.
- Moser-Boehm, P. (Ed.). (2005). The relationship between the central bank and the government. *Report by the Study Group on Central Bank Capital* (pp. 45–63.) New York: CB.
- Shin, H. C. & Chung, S. (2012). *S.Korea agrees to mutual information exchange on government bonds*. Pulse by Maeil Business News Korea. Retrieved from <https://pulsenews.co.kr/view.php?year=2012&no=207686>.
- Shrestha, P. M. (2020, October 4). Banking sector deposits Rs 280 million in Covid-19 fund after central bank directive. *The Kathmandu Post*. Retrieved from <https://kathmandupost.com/money/2020/10/04/banking-sector-deposits-rs-280-million-in-covid-19-fund-after-central-bank-directive>
- What is the «gentleman's agreement»? (2019). *Bretton woods project 2019*. Retrieved from <https://www.brettonwoodsproject.org/2019/07/what-is-the-gentlemans-agreement/>

Таранюк Леонід

Доктор економічних наук, професор
Сумський державний університет

Email: Lnt@ukr.net

Замора Оксана

Кандидат економічних наук, доцент
Сумський державний університет

Email: o.zamora@uabs.sumdu.edu.ua

Деміхов Олексій

Кандидат наук з державного управління
Сумський державний університет

Email: o.demyhov@management.sumdu.edu.ua

Taraniuk Leonid

Doctor of Economic Sciences, Full Prof.
Sumy State University

ORCID: 0000-0003-1842-7128

Zamora Oksana

Candidate of Economic Sciences, Assoc. Prof.
Sumy State University

ORCID: 0000-0002-7056-4149

Demikhov Oleksii

Ph.D. of Public Administration, Assoc. Prof.
Sumy State University

ORCID: 0000-002-9715-9557

Цитування: Таранюк, Л., Замора, О., & Деміхов, О. (2020). Механізм синергетичної взаємодії інструментів публічної політики центральних банків з урядами їх країн як елемент підвищення рівня розвитку економіки в умовах епідемічної загрози. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 13–21. doi: 10.15421/152089

Citation: Taraniuk, L., Zamora, O., & Demikhov, O. (2020). Mekhanizm synerhetychnoi vzaiemodii instrumentiv publichnoi polityky tsentralnykh bankiv z uriadamy yikh krain yak element pidvyshchennia rivnia rozvytku ekonomiky v umovakh epidemichnoi zahrozy [The mechanism of synergetic interaction of policy instruments of central banks with the governments of their countries as an element of increasing the level of economic development in the face of an epidemic threat]. *Public administration aspects*, 8(5), 13–21. doi: 10.15421/152089

Стаття надійшла / Article arrived: 17.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 27.10.2020

DOI: 10.15421/152090

УДК: 351:323.23

Державна інформаційна політика провідних мусульманських країн у сфері сек'юритизації ісламу: досвід для України

Олександр Аулін, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Мета статті – аналіз державної політики провідних мусульманських країн у сфері сек'юритизації ісламу з визначенням найбільш вдалих підходів, які можуть застосовуватися державною владою для попередження проявів радикального ісламізму в Україні.

Актуальність статті полягає в тому, що сьогодні все більше країн потерпає від терористичних атак та інших проявів релігійної та етнічної нетерпимості. Лєвова частка таких акцій здійснюється прихильниками ісламу, значна кількість яких також проживає і в сучасній Україні. У цьому контексті важливими є об'єктивні уявлення про ситуацію в мусульманських спільнотах, де радикальні ісламісти складають незначний відсоток, і, більш того, мають велику кількість супротивників.

Виходячи із завдань дослідження використовувались методи системного аналізу, структурно-функціональний та метод аналогії в державному управлінні.

У результаті з'ясовано структурні особливості сек'юритизації ісламу, а також умови та принципи її застосування в державній інформаційній політиці провідних мусульманських країн. Встановлено причинно-наслідкові зв'язки, які вплинули на виникнення необхідності сек'юритизації ісламу. Виявлено основні шляхи вирішення проблеми з урахуванням визначених під час дослідження взаємозв'язків і структурно-функціональних особливостей середовища.

Висновки. Показано, що значна увага з боку державної влади провідних мусульманських країн до проблеми сек'юритизації ісламу викликана насамперед діяльністю місцевих радикальних ісламістів, а також впливом інших ісламістських центрів із-за кордону. Заходи з сек'юритизації ісламу у провідних мусульманських країнах мають системний, добре скоординований характер і відрізняється застосуванням усіх наявних ресурсів.

Задля удосконалення державної інформаційної політики України у сфері сек'юритизації ісламу, запропоновано для прийняття управлінських рішень державною владою України найбільш ефективні практики сек'юритизації ісламу, апробовані у провідних мусульманських країнах.

Ключові слова: державна інформаційна політика, сек'юритизація ісламу, державні органи, державна влада, радикальні ісламісти, салафіти, ідеологія.

State information policy of leading Muslim countries in the field of securitization of Islam: experience for Ukraine

Oleksandr Aulin, Vernadsky National Library of Ukraine

The purpose of the article is to analyze the state policy of the leading Muslim countries in the field of securitization of Islam with the definition of the most successful approaches that can be used by the state authorities to prevent radical Islamism in Ukraine.

The relevance of the article is that today more and more countries are suffering from terrorist attacks and other manifestations of religious and ethnic intolerance. Most of these actions are carried out by supporters of Islam, a significant number of whom also live in modern Ukraine. In this context, it is important to have an objective view of the situation in Muslim communities, where radical Islamists make up a small percentage and, moreover, have a large number of opponents.

Based on the objectives of the study, the methods of system analysis, structural and functional and the method of analogy in public administration were used.

As a result, the structural features of the securitization of Islam, as well as the conditions and principles of its application in the state information policy of the leading Muslim countries were clarified. Causal links have been established that have influenced the need to securitize Islam. The main ways to solve the

problem are identified, taking into account the relationships identified during the study and the structural and functional features of the environment.

Conclusions. It is shown that the significant attention of the state authorities of the leading Muslim countries to the problem of securitization of Islam is caused primarily by the activities of local radical Islamists, as well as the influence of other Islamist centers from abroad. Measures to securitize Islam in leading Muslim countries are systematic, well-coordinated, and use all available resources.

In order to improve the state information policy of Ukraine in the field of securitization of Islam, the most effective practices of securitization of Islam, tested in the leading Muslim countries, have been proposed for making administrative decisions by the state authorities of Ukraine.

Keywords: *state information policy, securitization of Islam, state bodies, state power, radical Islamists, Salafists, ideology*

Государственная информационная политика ведущих мусульманских стран в сфере секьюритизации ислама: опыт для Украины

Александр Аулин, Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского

Цель статьи – анализ государственной политики ведущих мусульманских стран в сфере секьюритизации ислама с определением наиболее удачных подходов, которые могут применяться государственной властью для предупреждения проявлений радикального исламизма в Украине.

Актуальность статьи заключается в том, что сегодня все больше стран страдает от террористических атак и других проявлений религиозной и этнической нетерпимости. Большинство таких акций осуществляется приверженцами ислама, значительное количество которых также проживает и в современной Украине. В этом контексте важны объективные представления о ситуации в мусульманских сообществах, где радикальные исламисты составляют незначительный процент, и, более того, имеют большое количество противников.

Исходя из задач исследования, использовались методы системного анализа, структурно-функциональный и метод аналогии в государственном управлении.

В результате выяснены структурные особенности секьюритизации ислама, а также условия и принципы ее применения в государственной информационной политике ведущих мусульманских стран. Установлены причинно-следственные связи, которые повлияли на возникновение необходимости секьюритизации ислама. Выявлены основные пути решения проблемы с учетом определенных в ходе исследования взаимосвязей и структурно-функциональных особенностей среды.

Выводы. Показано, что значительное внимание со стороны государственной власти ведущих мусульманских стран к проблеме секьюритизации ислама вызвано, прежде всего, деятельностью местных радикальных исламистов, а также влиянием иных заграничных исламистских центров. Мероприятия по секьюритизации ислама в ведущих мусульманских странах носят системный, хорошо скоординированный характер и отличается применением всех имеющихся ресурсов.

С целью совершенствования государственной информационной политики Украины в сфере секьюритизации ислама, для принятия управленческих решений государственной властью Украины, предложены наиболее эффективные практики секьюритизации ислама, апробированные в ведущих мусульманских странах.

Ключевые слова: *государственная информационная политика, секьюритизация ислама, государственные органы, государственная власть, радикальные исламисты, салафиты, идеология*

Вступ.

Останні десятиліття ХХ ст. у мусульманському світі проходили під егідою ісламського відродження. У цьому процесі велику роль відігравали представники реформаторського руху в

ісламі – ісламісти. З'явившись як відповідь на західну експансію, ісламістська течія завдяки власної інтерпретації священних текстів і декларативної прихильності способу життя «праведних попередників» за невеликий час об'єднала навколо себе багато незадоволених.

Частина з останніх пішла за радикальними ісламістами. Після перемог над СРСР в Афганістані, завоювання влади в Ірані, участі в опорі Ізраїлю в Палестині останні усвідомили себе великою силою. Починаючи з нью-йоркських терактів у вересні 2001 р. та закінчуючи створенням так званої «Ісламської держави» радикальні ісламісти зробили спроби стати глобальним світовим гравцем. Саме з цього часу почала складатися ситуація, яка призвела до того, що станом на червень 2020 року 97 % терористичних організацій із санкційного списку Ради Безпеки ООН були мусульманськими. Сьогодні ісламістський радикалізм зачіпає не тільки європейські держави. За власною догматикою радикальні ісламісти повинні знищувати (крім прихильників інших релігій) тих мусульман, яких самі ж оголошують невірними. Також підлягають усуненню від влади мусульманські уряди, які, на погляд ісламістів, проводять несправедливу і загалом «неправильну», з їх точки зору, політику. Звичайно, що державна влада багатьох мусульманських країн намагається протидіяти радикальним ісламістам. Задля цього досить часто застосовується заходи в межах сек'юритизації ісламу. Враховуючи наявність великої кількості мусульман серед населення України, вивчення вищевказаного досвіду мусульманських країн стає досить актуальним для сучасної української державної влади.

Дослідженням проблем, пов'язаних з ідеологією радикальних ісламістських рухів присвячені роботи А. Кондраль, Г. Косач. Інші форми ісламського активізму, зокрема у салафітському і ваххабітському середовищі, їх теоретико-ідеологічні засади аналізуються Д. Брильовим, О. Ярошем. Соціокультурні та релігійно-правові особливості Субсахарської Африки розглядаються Н. Пророченко. А. Айдинташбаш досліджує тенденції сучасної зовнішньої політики Туреччини, використовуючи порівняльну методологію.

А. Дедок присвятив свої дослідження «Організації народних муджахедів Ірану».

Представники Копенгагенської школи Б. Бузан, О. Вевер, Я. де Вільде розробили концептуальні засади сек'юритизації, а також десек'юритизації. Проте сьогодні відсутні роботи, в яких би розглядалися проблеми, пов'язані з сек'юритизацією ісламу, і пропонувалися шляхи для використання позитивного закордонного досвіду в сучасних українських реаліях.

Результати дослідження. Сек'юритизація є досить ефективною дискурсивною практикою, що спрямована на створення ієрархії політичних пріоритетів. Проблеми, яку сек'юритизують надається статус екзистенціальної загрози, що обов'язково вимагає надзвичайних (силових) заходів протидії (Buzan, Weaver, & Wilde, 1998).

Головною причиною сек'юритизації ісламу сьогодні є діяльність радикальних ісламістів. У контексті державного управління ісламізм можна визначити як використання інтерпретованих ідеологами цього руху догматів ісламського віровчення задля досягнення політичних цілей (з кінцевим результатом у вигляді створення світової ісламістської держави). Ісламізм – це реформаторський рух, підґрунтям якого є так званий салафізм (власна інтерпретація політико-релігійної спадщини «праведних попередників»), ідеологія «Братів-мусульман», згідно з якою мусульманське суспільство може використовувати аналогічні західним демократичні норми, але з одночасним збереженням ісламських принципів та цінностей, зокрема верховенства шаріату (Кондраль), у радикальних проявах – такфірізм (звинувачення у невір'ї) і джихадізм – хибна інтерпретація джихаду (Аулін, Брильов, Пророченко, & Ярош, 2019, с. 73). Крім радикального ісламізму, сек'юритизацію ісламу досить часто викликає необхідність проведення заходів із протидії інформаційному впливу з боку іноземних ідеологічних центрів.

Сьогодні ситуація головними ісламськими ідеологічними центрами є провідні мусульманські країни: Арабська республіка

Єгипет (АРЄ), Держава Катар (ДК), Ісламська республіка Іран (ІРІ), Королівство Саудівська Аравія (КСА), Республіка Індонезія (РІ) і Турецька республіка (ТР). Саме в цих країнах сек'юритизація ісламу має найбільш складну структуру та специфіку. Згадані країни здійснюють потужний вплив на решту умми, який у релігійній, а іноді і в політичній сфері перевершує західний.

Унаслідок претензій на роль мусульманського лідера державна влада Саудівської Аравії багато десятиліть позиціонувала себе як організатора й натхненника світового ісламського джихаду. Так було в часи Афганської війни, конфліктів на Балканах, у Кашмірі та інших регіонах. Поступово на цьому тлі в самій КСА за підтримки частини місцевих улемів (богословів) формувалася ще радикальніша течія несистемної опозиції. Її прихильники вже в 1979 р. захоплювали Головну мечеть у Мекці, щоб надати розголосу власної позиції з критикою державної влади КСА як далекої від істинного ісламу. У наслідок цього державна інформаційна політика КСА у сфері сек'юритизації ісламу має досить складну структуру. Умовно її можна поділити на зовнішню та внутрішні частини. Головна частина зовнішньої спрямована, з одного боку, на забезпечення безпеки від негативного впливу шіїтського Ірану на КСА та його союзників (на території котрих проживає значна кількість шіїтів). З іншого – від проникнення ідеології «Братів-мусульман» із Катару, а також релігійно-політичних атак з боку Туреччини. Враховуючи специфіку країни, внутрішня інформаційна політика КСА спрямована на вибірккову сек'юритизацію ісламу. У «зовнішньому» сегменті головний наратив будується навколо ролі короля Саудівської Аравії як «Служителя двох Святинь» (Мекки та Медини), що є покажчиком першості арабів у питаннях ісламського віровчення й латентним закликком до інших мусульманських держав підкорятися Ер-Ріяду. У «внутрішньому» сегменті нара-

тив спрямований на визначенні небезпеки для держави та суспільства з боку опозиційного ісламу. Крім традиційного використання ЗМІ у державній інформаційній політиці задіяні такі специфічні пропагандистські інструменти як релігійні трактати. Найвідомішим із них став «Той, що перестерігає» за авторством М. М. Аль-Мирсая. Трактат видавався і розповсюджувався за сприянням Міністерства ісламських справ, вакфів, призову та настанови КСА і узагальнював діяльність місцевих офіційних теологів на терені спростування аргументації ідеологів антисистемної опозиції. Релігійно-ідеологічні побудові опозиціонерів як правило нівелювалися за допомогою аргументації, побудованої на відповідній інтерпретації текстів Корану або Сунни (Косач). Ще одним потужним інструментом державної інформаційної політики є інститут фетв (рішень важливих проблем на основі шаріату уповноваженими богословами). У цьому випадку наративна частина змінюється і використовується залежно від необхідності. Контроль у цій сфері здійснюється державним органом – Радою великих улемів.

Лідерство КСА в сунітському ісламі оспорує Туреччина. Після приходу до влади поміркованих ісламістів на чолі з теперішнім президентом Реджепом Тайипом Ердоганом, Анкара у власній зовнішньої політиці почала використовувати доктрину неоосманізму. Згідно з нею Туреччина намагається розповсюдити свій політико-економічний вплив на територіях, які раніше входили до складу Османської імперії. Поруч з тим до середини 2000-х спостерігалася найбільша активність радикальних ісламістів у ТР. Їх головна мета полягала в насильницькій зміні світського режиму на шаріатський. Радикальні ісламісти були представлені членами міжнародних об'єднань та місцевих організацій. До перших зазвичай відносили представників ІДІЛ, «Аль-Каїди», Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі та «Джамаат Гюлена» (FETÖ). Ней-

тралізація членів ФЕТО закінчилася після 2016 р. Сьогодні, коли державна влада Туреччини говорить про радикальних терористів, вона насамперед має на увазі повстанські формування Робочої партії Курдистану (РПК), а також військово-політичні об'єднання сирійських курдів. У Туреччині, також як в КСА сек'юритизація ісламу має вибіркового характер, спрямований переважно проти ідеологічних впливів із-зовні. На відміну від Ер-Ряду, Анкара не розповсюджує релігійні трактати. Державна інформаційна політика на цьому напрямі будується на інтенсивному використанні можливостей ЗМІ. Прикладом можуть слугувати публікації про необхідність створення турецькими збройними силами буферної зони у Північній Сирії для попередження проникнення на територію Туреччини курдських та інших терористів (Aydıntaşbaş). У сек'юритизації ісламу також, як у КСА, активно задіяний інститут фетв, що видаються і контролюються спеціально уповноваженим державним органом – Директоратом у справах релігій ТР (Diyanet). Головний наратив таких фетв побудований на визначенні терористичної загрози винятково з боку ФЕТО, та інших закордонних акторів політичного ісламу.

Особливості державної влади ще одного претендента на роль ісламського лідера Ірану багато в чому зумовлені розвинутою аятолою Хомейні концепцією «віляят аль-факіх» (правління вченого – богослова). Коли після повалення шахського режиму в Ірані в 1979 р. аятола Хомейні і намагався встановити такий режим супротив нього виступив потужний на той час марксистсько-ісламістський рух «Організації народних муджахедів Ірану» (ОНМІ). Після того як бойові загони ОНМІ були витіснені з іранської території, вони використовувалися Саддамом Хусейном проти іранських військових. У відповідь в Ірані були страчені тисячі прихильників ОНМІ. Поступово ОНМІ відійшла у своїй ідеології від марксизму в бік лібералізму і почала орієнтуватися у своїй діяльності на

Захід (Дедок, 2019, с. 38–40). Сьогодні державна інформаційна політика іранської влади у сфері сек'юритизації ісламу також як в Туреччині і КСА має вибіркового характер. У вигляді загрози для держави та суспільства формується образ ОНМІ як ворожих найманців, що відповідає основному наративу, який ґрунтується на позиції аятоли Хомейні стосовно того, що сьогодні не має а ні шіїтського, а ні сунітського ісламу, проте є іслам справжній та іслам терористичний – американський (Khomeini). Подібну позицію транслюють іранські ЗМІ як у середині країни, так і за кордоном. Водночас поширюються відповідні заяви представників влади та дипломатичних кіл, зокрема за допомогою «дружніх» російських та інших ЗМІ (Евстратов, Чистов). Велику роль у державній інформаційній політиці ІРІ грають фетви, особливо коли їх автором є сам рахбар (релігійний лідер) Ірану.

Катар, не претендуючи на лідерство серед сунітів, у наслідок своїх дуже невеликих людських та всіх інших, за виключенням фінансових та інформаційних, ресурсів, грає дуже помітну роль в арабському світі. Доха є одним із головних спонсорів асоціації «Братів-мусульман», і володіє потужним і дуже авторитетним у країнах ісламу інформаційним ресурсом Al Jazeera (закриття якого було однією з умов припинення економічного бойкоту з боку КСА). Також як інші політико-релігійні центри державна інформаційна політика Катару спрямована на вибіркового сек'юритизацію ісламу. Це легко демонструє ознайомлення з матеріалами стосовно прихильників політичного ісламу на веб-сайті Al Jazeera. В опублікованих матеріалах ставлення до ісламістів коливається від помірковано-, до нейтрально-позитивного (Younes). З іншого боку Al Jazeera виступає з активною критикою салафітського режиму у Саудівській Аравії (Beydoun). Таким чином, використовуючи значний вплив на загальноарабську аудиторію Al Jazeera, Доха намагається скомпрометувати «салафітсько-ваххабітський» іслам» в КСА. Показати

зв'язки з джихадистами-терористами і, в такий спосіб, вивести його з поля політичного дискурсу у сферу (можливого) застосування силових заходів.

Починаючи з першого незалежного лідера Єгипту – президента Гамалія Насера, боротьба за владу в країні, звичайно, точиться між (колишніми) військовими та членами старшої потужної міжнародної асоціації «Братів-мусульман», яку було засновано в 1928 р. у тоді ще підмандатному Єгипті. У 2013 р. після того, як роком раніше на виборах Президента АРЕ переміг представник «Братів-мусульман» Мухаммед Мурсі, єгипетські військові здійснили черговий військовий переворот і країну очолив ставленик армії Абдул-Фаттах Ас-Сісі. З тих пір державна інформаційна політика АРЕ велику увагу приділяє сек'юритизації ісламу. Остання як у КСА і Туреччині має вибіркового характеру її наратив значною мірою будується на висвітленні негативних моментів, пов'язаних із діяльністю ісламістів, насамперед «Братів-мусульман». Також як в інших мусульманських країнах у державній інформаційній політиці АРЕ активно використовується інститут фетв. Для моніторингу екстремістських проявів у цій сфері створена установа «Єгипетський дім фетв». На відмінність від інших країн державною владою Єгипту у сфері сек'юритизації радикального ісламу досить ефективно використовуються можливості дуже авторитетного в ісламському світі богословського закладу – Університету «Аль-Азхар» (Фараджаллах). У цілому контроль за діяльністю на цьому напрямі з боку держави здійснює Міністерство по справах релігії та святинь АРЕ.

У найбільшій мусульманській країні за кількістю населення і с найвищим ВВП – Індонезії ще декілька років тому проходили багатомільйонні мітинги-з'їзди ісламістів – прихильників міжнародної ісламістської партії «Хізб ут-Тахрір аль-Ісламі». У 2017 р. за президентським указом, розтиражованим у місцевих та іноземних ЗМІ, з формулюван-

ням «за ради захисту національної єдності» діяльність партії була заборонена (Jewel Topsfield, Karuni Rompies).

Висновки. Основними причинами сек'юритизації ісламу є діяльність ісламістських рухів (насамперед радикальних), а також закордонні інформаційно-ідеологічні впливи. Водночас у провідних мусульманських країнах іслам є державною релігією, і більшість із них управляється ісламістами. У наслідок цього в таких країнах здійснюється вибіркова сек'юритизація ісламу, яку умовно можна поділити на дві частини – внутрішню та зовнішню. У внутрішньому сегменті відбивається досить жорстка сек'юритизація місцевого радикального ісламу з виводом ситуації з політичного поля прийняття рішень. У зовнішньому сегменті відбувається вибіркова сек'юритизація, що спрямована на нівелювання закордонних політико-релігійних впливів.

Для державної інформаційної політики провідних мусульманських країн у сфері сек'юритизації ісламу є характерним комплексне використання державних, релігійних і громадських ресурсів. Завдяки цьому в середині країн та за їх межами здійснюється масове поширення відповідних наративів шляхом скоординованого задіяння можливостей місцевих і закордонних ЗМІ, релігійно-політичних ресурсів, під керівництвом державних координуючих органів.

У сучасній Україні відсутня скоординована державна інформаційна політика у сфері сек'юритизації ісламу, що дозволяє ісламістам практично без перешкод поширювати власну ідеологію. Подібний підхід може призвести до більш серйозних проблем у майбутньому чим, навіть, виникнення певного негативу у відносинах з європейськими партнерами. Для попередження цього пропонується реалізувати такі заходи. По-перше, створити спеціалізовану установу для координації діяльності у сфері сек'юритизації радикального ісламу. По-друге, розробити із залученням профільних експертів програму дій, спрямованих на

попередження проявів ісламістського радикалізму в Україні. По-третє, надати державну підтримку мусульманським організаціям, які протидіють ісламістам задля більш ефективного використання їх релігійних, інформаційних, освітніх та інших можливостей в інформаційно-ідеологічному протиборстві з ісламістами.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Аулін О. А., Брильов Д. В., Пророченко Н. О., Ярош О. А. Іслам і політика: ідеологія, рухи, організації. Київ : ТОВ «ДЕОНІС ПЛЮС», 2019. 369 с.
- Дедок Н. Народные моджахеды «Муджахидин Хальк». Москва, Санкт-Петербург : Самоопределение, 2019. 40 с. URL: <https://avtonom.org/freenews/narodnye-modzhahedy-mudzhahidin-halk-novaya-kniga-izdatelstva-samoopredelenie> (дата звернення: 03.11.2020).
- Евстратов А. Запад готов поддержать террористов в борьбе против Ирана. URL: <https://www.iran.ru/news/analytics/79512/Zapad> (дата звернення: 02.11.2020).
- Кондраль А. А. Концепция государственного управления в идеологии ассоциации «Братъев-мусульман». URL: https://www.researchgate.net/publication/342354479_Koncepcia_gosudarstvennogo_upravleniya_v_ideologii_associacii_Bratev-musulman/link/5ef07a7f299b1faac6ca0e8/download (дата звернення: 02.11.2020).
- Косач Г. Саудовская Аравия: власть, улемы и антисистемная оппозиция URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/saudovskaya-araviya-vlast-ulemy-i-antisistemnaya-oppozitsiya-bogoslovsko-politicheskij-otvet-protivnikam-rezhima> (дата звернення: 03.11.2020).
- Фараджаллах М. Министерство по делам религии Египта и университет «Аль-Азхар» не имеют отношения к ВАОО «Альраид» URL: <http://arab.com.ua/ru/news/132905>
- Чистов А. «Свои» террористы: иранские моджахеды на службе США. URL: https://www.gazeta.ru/politics/2020/01/10_a_12903674.shtml (дата звернення: 04.11.2020).
- Aslı Aydıntaşbaş. Kendi elimizle Afganistan kuruyoruz URL: https://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/948171/Kendi_elimizle_Afganistan_kuruyoruz.html (дата звернення: 03.11.2020).
- Buzan B., Weaver O., Wilde de J. Security: A New Framework for Analysis. Boulder, CO : Lynne Rienner, 1998. 239 p.
- Khaled A. Beydoun. The Saudi regime does not represent Islam. URL: <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/10/20/the-saudi-regime-does-not-represent-islam/> (дата звернення: 02.11.2020).
- Ali Hosseini Khomeini. Leader's Speeches in 26th commemoration ceremony of Imam Khomeini. URL: http://en.imam-khomeini.ir/en/c103_11963/egallery/Leader_s_Speeches_in_26th_commemoration_ceremony_of_Imam_Khomeini/page20 (дата звернення: 02.11.2020).
- Topsfield J., Rompies K. Indonesia bans Islamic organisation Hizbut Tahrir to protect Pancasila. URL: <https://www.smh.com.au/world/indonesia-bans-islamic-organisation-hizbut-tahrir-to-protect-pluralism-20170719-gxaeae.html>
- Ali Younes. Jordan's Islamists hopeful about making electoral gains. URL: <https://www.aljazeera.com/news/2016/9/20/jordans-islamists-hopeful-about-making-electoral-gains> (дата звернення: 01.11.2020).

REFERENCES

- Aulin, O. A., Brilov, D. V., Prorochenko, N. O., & Yarosh, O. A. (2019). *Islam i politika: ideologiya, ruhi, organizaciyi* [Islam and politics: ideology, movements, organizations]. Kyiv: DEONIS PLUS Ltd [in Ukrainian].
- Aslı Aydıntaşbaş. Kendi elimizle Afganistan kuruyoruz Retrieved from https://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/948171/Kendi_elimizle_Afganistan_kuruyoruz.html [in Turkish].
- Khaled, A. Beydoun. The Saudi regime does not represent Islam. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/opinions/2018/10/20/the-saudi-regime-does-not-represent-islam/> [in English].
- Buzan, B., Weaver, O., & Wilde de J.. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder, CO: Lynne Rienner [in English].
- Чистов, А. «Свои» террористы: иранские моджахеды на службе США ["Own" terrorists: Iranian mujahideen in the service of the United States]. Retrieved from https://www.gazeta.ru/politics/2020/01/10_a_12903674.shtml [in Russian].
- Dedok, N. (2019). *Narodnye modzhahedy «Mudzhahidin Halk»* [People's Mujahideen "Mujahideen Hulk"]. Moscow, St. Petersburg: Samoopredelenie [in Russian].
- Евстратов, А. *Запад готов поддержать террористов в борьбе против Ирана* [West ready to support terrorists in the fight against Iran]. Retrieved from <https://issuu.com> [in Russian].
- Фараджаллах, М. *Министерство по делам религии Египта и университет «Аль-Азхар» не имеют отношения к ВАОО «Альраид»* [Egyptian Ministry of Religious Affairs and Al-Azhar University have nothing to do with AJSC Alraid]. Retrieved from <http://arab.com.ua/ru/news/132905> [in Russian].
- Кондраль, А. А. *Концепция государственного управления в идеологии ассоциации «Братъев-мусульман»* [The concept of public administration in the ideology of the Muslim Brotherhood Association]. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/342354479_Koncepcia_gosudarstvennogo_upravleniya_v_ideologii_associacii_Bratev-musulman/link/5ef07a7f299b1faac6ca0e8/download [in Russian].

Kosach, G. *Saudovskaya Araviya: vlast, ulemy i antisistemnaya oppozitsiya* [Kosach G. *Saudi Arabia: Power, Ulema and Anti-System Opposition*]. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/saudovskaya-araviya-vlast-ulemy-i-antisistemnaya-oppozitsiya-bogoslovsko-politicheskiy-otvet-protivnikam-rezhima/> [in Russian].

Ali Hosseini Khamenei. *Leader's Speeches in 26th commemoration ceremony of Imam Khomeini*. Retrieved from http://en.imam-khomeini.ir/en/c103_11963/egallery/Leader_s_Speeches_in_26th_commemoration_ceremony_of_Imam_Khomeini/page20 [in English].

Alī Younes. *Jordan's Islamists hopeful about making electoral gains*. Retrieved from <https://www.aljazeera.com/news/2016/9/20/jordans-islamists-hopeful-about-making-electoral-gains> [in English].

Topsfield, J., & Karuni Rompies, K. *Indonesia bans Islamic organisation Hizbut Tahrir to protect Pancasila*. Retrieved from <https://www.smh.com.au/world/indonesia-bans-islamic-organisation-hizbut-tahrir-to-protect-pluralism-20170719-gxeaae.html>

Аулін Олександр
Кандидат філософських наук
Національна бібліотека України імені
В. І. Вернадського

Aulin Oleksandr
Candidate of Philosophical Sciences
Vernadsky National Library of Ukraine

Email: sozionik@gmail.com

ORCID: 0000-0001-7304-7182

Цитування: Аулін, О. (2020). Державна інформаційна політика провідних мусульманських країн у сфері сек'юритизації ісламу: досвід для України. *Аспекти публічного управління*, 8 (5), 22–29. doi: 10.15421/152090

Citation: Aulin, O. (2020). Derzhavna informatsiina polityka providnykh musulmanskykh krain u sferi sekiurytyzatsii islamu: dosvid dlia Ukrainy [State information policy of leading Muslim countries in the field of securitization of Islam: experience for Ukraine]. *Public administration aspects*, 8 (5), 22–29. doi: 10.15421/152090

Стаття надійшла / Article arrived: 21.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020

Взаємодія органів публічної влади та молодіжних громадських об'єднань щодо підготовки стратегічних документів у сфері молодіжної політики в країнах ЄС

Тетяна Несват, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Молодіжна політика ЄС дуже динамічна проте з різним темпом розвитку у кожній країні. Основною функцією молодіжної політики в ЄС є мотивація та надання підтримки в прийнятті обґрунтованих життєвих рішень, що сприяють особистому та соціальному розвитку молоді і розвитку суспільства в цілому. Досягнення цієї мети можливо лише при розширенні можливостей молодих громадян і їх активного залучення в підготовку, реалізацію та оцінку ефективності ініціатив і заходів, що відображають потреби, інтереси, ідеї і досвід молоді.

Проте для побудови єдиного європейського громадянського простору необхідно враховувати національні особливості кожної країни ЄС та реалізацію державної молодіжної політики кожної держави окремо.

Оскільки питання взаємозв'язку між органами публічної влади з різними суб'єктами молодіжної політики у країнах Європейського Союзу досі залишається мало вивченим, а комплексний підхід до вивчення європейської молодіжної політики відсутній, нами було проаналізовано стан взаємодії органів публічної влади та представників молодіжних об'єднань ЄС щодо підготовки національних стратегій розвитку молодіжної політики, таких країн як Франція, Німеччина, Польща, Угорщина, Чехія.

Метою статті є дослідження проблеми взаємодії органів влади та молодіжних об'єднань на прикладі залучення молодих громадян до розробки та впровадження нормативно-правових актів в деяких країнах ЄС та обґрунтувати пропозиції щодо реалізації Стратегії розвитку державної молодіжної політики України 2030 року.

У статті зауважується про недосконалість комплексного підходу у реалізації молодіжної роботи в євроспільноті. Запропоновано використати кращі результати співпраці влади і молоді Європи у впровадженні дорожньої карти молодіжної роботи в Україні та використання інструменту – Індекс благополуччя молоді для моніторингу молодіжної політики та виконання стратегії. Звертається увага на доцільність використання двокomпонентного підходу у реалізації державної молодіжної політики, зокрема у досягненні мети стратегії, а саме досягнення цілей сталого розвитку через реалізацію молодіжної політики та реалізація державної молодіжної політики через цілі сталого розвитку.

Ключові слова: державна молодіжна політика, європейський громадянський простір, індекс благополуччя молоді, молодь, молодіжні об'єднання, стратегія

Cooperation between public authorities and non-governmental youth associations in preparing the strategic documents in the field of youth policy in EU countries

Tetiana Nesvat, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

EU youth policy is very dynamic, but with different rates of development in each EU country. The main purpose of youth policy in the EU is to motivate and support making informed life decisions that contribute to the personal and social development of young people and the development of society as a whole. Accomplishing this goal is possible only by empowering the young citizens and their active involvement in the preparation, implementation and evaluation of the initiatives and activities efficiency that reflect the needs, interests, ideas and experiences of young people.

However, in order to establish a common European civic space, it is necessary to consider the national circumstances of each EU country and the implementation of the state youth policy of each state separately.

As the issue of the relationship between public authorities with various youth policy actors in the European Union remains under-explored, and a comprehensive approach to the study of European youth policy is missing, we analyzed the state of interaction between public authorities and EU youth associations on preparing the national development strategies for youth policy, such as France, Germany, Poland, Hungary, the Czech Republic.

The aim of the article is to study the problem of interaction between government agencies and youth associations on the example of attracting young citizens in the development and implementation of regulations in some EU countries and to justify proposals for implementing the Strategy for State Youth Policy of Ukraine 2030.

The article clarifies the imperfection of a comprehensive approach to the implementation of youth work in the European community. It is proposed to use the best results of cooperation between the authorities and the youth of Europe in the implementation of the guidelines for youth work in Ukraine and the use of the tool - Youth Welfare Index for monitoring the youth policy and strategy implementation. Attention is paid to the feasibility of using a two-component approach in the implementation of state youth policy, in particular in achieving the strategy, namely achieving sustainable development goals through the implementation of youth policy and the implementation of state youth policy through sustainable development goals.

Keywords: *youth policy, strategy, European civic space, youth welfare index, youth associations*

Взаимодействие органов публичной власти и молодежных общественных объединений по подготовке стратегических документов в сфере молодежной политики в странах ЕС

Татьяна Несват, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

Молодежная политика ЕС очень динамичная, но с разным темпом развития в каждом государстве. Основной функцией молодежной политики в ЕС является мотивация и оказание поддержки в принятии обоснованных жизненных решений, способствующих личному и социальному развитию молодежи и развитию общества в целом. Достижение этих целей возможно лишь при расширении возможностей молодых граждан и их активного вовлечения в подготовку, реализацию и оценку эффективности инициатив и мероприятий, отражающих потребности, интересы, идеи и опыт молодежи.

Для построения единого европейского гражданского пространства необходимо учитывать национальные особенности каждого государства-члена ЕС и реализацию государственной молодежной политики каждой страны в отдельности.

Вопрос взаимосвязи между органами публичной власти с различными субъектами молодежной политики в странах Европейского Союза до сих пор остается мало изученным, а комплексный подход к изучению европейской молодежной политики отсутствует, нами было проанализировано состояние взаимодействия органов публичной власти и представителей молодежных объединений ЕС по подготовке национальных стратегий развития молодежной политики, таких стран как Франция, Германия, Польша, Венгрия, Чехия.

Целью статьи является исследование проблемы взаимодействия органов власти и молодежных объединений на примере привлечения молодых граждан к разработке и внедрению нормативно-правовых актов в некоторых странах ЕС и обоснование предложения по реализации Стратегии развития государственной молодежной политики Украины 2030 года.

В статье отмечается несовершенство комплексного подхода в реализации молодежной работы в евросообществе. Предложено использовать лучшие результаты сотрудничества власти и молодежи Европы во внедрении дорожной карты молодежной работы в Украине и использование инструмента – Индекс благополучия молодежи для мониторинга молодежной политики и выполнения стратегии. Обращается внимание на целесообразность использования двухкомпонентного подхода в реализации

государственной молодежной политики, в частности в достижении цели стратегии, а именно достижение целей устойчивого развития через реализацию молодежной политики и реализация государственной молодежной политики через цели устойчивого развития.

Ключевые слова: молодежная политика, стратегия, европейское гражданское пространство, индекс благополучия молодежи, молодежные объединения.

Не дивлячись на всі виклики, які постали перед ЄС в останній час, європейська спільнота продовжує створювати єдиний політичний, соціально-економічний майданчик, який об'єднує всі європейські цінності та створює єдиний європейський громадянський простір. Особлива роль у формуванні європейського громадянського простору відведена молоді.

Розвиток молоді у європейському громадянському просторі відбувається у 4 векторах – політичний, економічний, соціальний, культурний. Результат у цих напрямках цілком залежить від соціалізації молодих громадян ЄС, яка відбувається у начальних закладах, молодіжних центрах, громадських об'єднаннях та молодіжних крилах політичних партій.

Основною функцією молодіжної політики в ЄС є мотивація та надання підтримки в прийнятті обґрунтованих життєвих рішень, що сприяють особистому та соціальному розвитку молоді і розвитку суспільства в цілому. Досягнення цієї мети можливо лише при розширенні можливостей молодих громадян і їх активного залучення в підготовку, реалізацію та оцінку ефективності ініціатив і заходів, що відображають потреби, інтереси, ідеї і досвід молоді (Молодежная работа, 2017).

Вивченням та аналізом стану розвитку молодіжної політики в Європі протягом багатьох років займаються вітчизняні та закордонні вчені, такі як: Є. Грачов, М. Обіход, В. Смирнов, Р. Сторожук, Г. Вільямсон (H. Williamson), К. Гомолка (K. Gombóka), Дж. О'Донован (J. O'Donovan), Н. Падісон (N. Padison) та ін. Проте питання взаємозв'язку органів публічної влади з різними суб'єктами молодіжної політики у країнах

ЄС досі залишається мало вивченим, що актуалізує науковий інтерес до цього питання.

У дослідженнях підкреслюється, що основною метою молодіжної політики в сучасній Європі є створення можливостей для розвитку молоді та формування ресурсної бази для використання цих можливостей. Крім того, ціллю виступає й інтеграція молодих громадян у суспільство та розкриття їх можливостей (Баронина, & Зуляр, 2019). Проте для побудови єдиного європейського громадянського простору необхідно враховувати національні особливості кожної країни ЄС та реалізацію державної молодіжної політики кожної держави окремо.

В останній час молодь в Європі сприймається не тільки як ресурс майбутнього розвитку суспільства, а і як особлива соціальна група, яка вже може внести істотний внесок у соціальні перетворення ЄС, який цілком залежить від соціальної активності молоді. А. Лубський висловлює думку, що метою активної участі молоді є сприяння спільному благу, покращення якості життя і вирішення соціально важливих проблем суспільства (Лубской, 2019).

Метою статті є дослідження проблеми взаємодії органів влади та молодіжних об'єднань на прикладі залучення молодих громадян до розробки та впровадження нормативно-правових актів у деяких країнах ЄС та обґрунтувати пропозиції щодо реалізації Стратегії розвитку державної молодіжної політики України 2030 року.

Молодіжна політика у країнах ЄС впроваджується по-різному, що зумовлено особливостями економічного та соціального розвитку територій. Молодь країн-членів ЄС зіткається з проблемами, ступінь важкості

яких індивідуальний у кожній державі, що істотно впливає на стан реалізації загальноєвропейської молодіжної політики та свідчить про недостатньо інтегрованість Європи у здійсненні спільної молодіжної роботи.

У січні 2020 р. Комітетом міністрів Ради Європи була прийнята Стратегія молодіжного сектору 2030, яка заснована на таких пріоритетних цінностях Ради Європи, як: демократія, права людини та верховенство права. Документом підкреслено важливість залучення молоді до прийняття управлінських рішень та збільшення участі молоді у соціально-політичних процесах, створення нових форм зайнятості молодих громадян, необхідності збільшення уваги молоді до екологічного питання, використання нових інформаційних та цифрових технологій (Resolution CM/Res (2020)2 on the Council of Europe youth sector strategy 2030). Перед підписанням Стратегії було прийнято резолюцію Ради ЄС та представників урядів держав-членів ЄС з питань європейської співпраці у молодіжній галузі: Молодіжна стратегія ЄС на 2019–2027 роки, в якій були визначені основні положення та затверджений план роботи щодо підготовки реалізації стратегії (Rezolucja Rady Unii Europejskiej i przedstawiciele rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży: Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży na lata 2019–2027, 2019).

Важливу роль у підготовці Стратегії відіграла Об'єднана рада у справах молоді (Joint Council on Youth (CMJ), представники якої приймали участь на всіх етапах формування документу. Для Ради Європи молодь є партнером, який відіграє основну роль в укріпленні демократичних процесів та в збереженні принципів діяльності міжнародної організації.

З 1 липня 2019 р. вступила в силу Резолюція Ради та представників країн-членів, які зустрічаються у Раді, та встановлюють керівні принципи управління молодіжним діалогом (Resolution of the Council and of the

representatives of the Member States meeting within the Council establishing guidelines on the governance of the EU Youth Dialogue, 2019), в якій зазначено, що молодіжний діалог – є центральним інструментом участі молоді ЄС та інших європейських країнах, ключові елементи якого включають прямий діалог між особами, що приймають рішення, і молодими людьми й їх представниками, постійне партнерство в управлінні процесом на місцевому, національному та європейському рівнях.

Так наприклад, свідченням діалогу між молоддю та органами влади у Німеччині, що триває, є створена структура – Федеральна рада молоді (Landesjugendringe), члени якої беруть участь в обговоренні та вирішенні актуальних питань молоді, а також представляють інтереси молодих громадян перед суспільством. У країні виокремлюють різні види участі населення, зокрема і молоді, а саме: не політична та політична участь, які включають цивільно-громадські, громадсько-ініціативні і волонтерські соціальні практики, з іншого боку, присутні інституціональні практики безпосередньої і представницької демократії (Ekman, & Amne, 2012).

Завдяки спільній співпраці Ради молоді та уряду Німеччини у 2019 р., було прийнято Національну молодіжну стратегію або «Спільна молодіжна стратегія федерального уряду» (Jugendstrategie), яка охоплює 9 основних напрямів молодіжної роботи, а саме: майбутнє, діалог поколінь та образи молоді; участь, прихильність та демократія; міські та сільські простори, житло та культура; різноманітність та залучення; освіта, робота і свобода; мобільність молоді та цифрові проблеми; навколишнє середовище; здоровий спосіб життя; Європа та світ.

Таким чином, у Німеччині продуктом співпраці влади та молоді стала Національна молодіжна стратегія. Автори стратегії вважають, що вона повністю відповідає меті молодіжної політики ЄС та охоплює всіх представників молодого населення країни. Відповідальним

органом публічної влади за її реалізацію визначено Федеральне Міністерство у справах сім'ї, людей похилого віку, жінок та молоді.

Молодіжна політика Франції, як і вся молодіжна політика Європи, є крос-секторальною, оснований на чисельних механізмах взаємодії різних міністерств. Крім того, до її реалізації залучені не тільки державні органи, а й громадські об'єднання. Указом прем'єр-міністра Франції від 12 жовтня 2016 р. № 2016-1377 «Про створення Ради з орієнтації молодіжної політики» (Conseil d'orientation des politiques de jeunesse (COJ)) створено Раду, яка є прикладом міжсекторальної співпраці та підтримує постійний діалог між всіма учасниками молодіжної роботи (Décret n° 2016-1377, 2016).

Уряд країни останній час приділяє велику увагу участі молодих громадян у прийнятті рішень, так згідно указу президента Франції від 24 травня 2017 р. № 2017-1080 міністру народної освіти було доручено розробити та впровадити державну політику щодо молоді, направлену на міжвідомчу, наскрізну роботу для молодих громадян на всіх рівнях державної та регіональної політики. Як результат було прийнято наскрізний документ: «Політика сприяння молоді. Стратегія трансверсальної політики» (Politique en faveur de la jeunesse. Présentation stratégique de la politique transversale), який спирається на взаємодію між секторами, територіями, стейкхолдерами молодіжної роботи (Politique en faveur de la jeunesse, 2020) та направлений на подальше поглиблення міжгалузевих та міжтериторіального (вертикального та горизонтального) підходів до розробки молодіжної політики що, вочевидь, посилюватиме диференціацію молодіжної політики та засоби її реалізації (Тарасенко, 2020). В акті зазначені стратегічні вектори дії уряду щодо молоді Франції, а саме: розвиток, сприяння мобільності; освіта; сприяння зайнятості та професійна інтеграція; боротьба з нерівністю на шляху до самостійності; покращення жит-

лових умов (Politique en faveur de la jeunesse, 2020). Активну участь у розробці і впровадженні Стратегії бере Рада з орієнтації молодіжної політики.

Аналізуючи країни східної Європи, які є членами ЄС, звертаємо увагу на Польщу, де першим і єдиним послідовним документом з підтримки молоді була Національна стратегія для молоді 2003–2014 рр., яка включала 6 основних стратегічних цілей, а саме: створення і вимірювання можливостей для розвитку, самореалізації молодого покоління; створення можливостей для розвитку власної справи; запобігання маргіналізації молодого покоління; розвиток міжнародного співробітництва; створення молодіжної інформаційної системи; освіта та постійний розвиток молодіжних працівників.

Сьогодні шляхи розвитку, підтримки та гарантії молоді зазначені у Стратегії відповідального розвитку до 2020 р. (з перспективою до 2030 р.) (Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.), 2017).

Після прийняття Сенатом Республіки Польща резолюції від 13 лютого 2018 р. «Інтегрована молодіжна політика», молодіжна політики розглядається в Польщі, як частина сімейної політики, мета якої у питаннях молоді підтримувати розвиток молодих громадян і протидіяти наявним загрозам.

Не дивлячись на те, що в країні існують громадські об'єднання Польська рада молодіжних організацій, Рада у справах дітей та молоді їх співпраця з владою обмежується консультаціями, активну роботу щодо підготовки рекомендацій для польської молодіжної політики веде Інститут комплексної профілактики (IPZIN), який адвокатує впровадження в країні єдиної комплексної молодіжної політики та підготував Декларацію «Молодь на порозі нового віка незалежності» (Młodzież u progu nowego stulecia Niepodległej). Декларацію підтримало 36 громадських об'єднань, проте процес адвокаційної кампанії триває і

дотепер (Partycypacja obywatelska młodzieży w regionie Południowego Bałtyku Przykład Litwy, Polski i Szwecji, 2020). Нерезультативність та обмеженість діалогу свідчить про відсутність системної молодіжної роботи в країні та інерцію, можливий формалізм громадянських ініціатив і неурядових організацій, які обмежують можливості третього сектору опонувати владі.

У Чеській Республіці діє Національна молодіжна стратегія 2014 – 2020 рр. (Koncepte rodproy mládeže na období 2014 – 2020), яка базується на 3 пріоритетах (стопах), а саме: полегшення процесу дорослішання (перехід до незалежної, свідомої та відповідальної особистості); визначення реальних потреб та можливостей молоді; просування потенціалу молоді з користю для суспільства (Koncepte rodproy mládeže na období 2014 – 2020, 2014).

Ця стратегія стала результатом спільних консультацій між владою та представниками молоді, які відбувались під час круглих столів та Національної молодіжної конференції (2013 р.), що крім того, сприяло налагодженню структурованого діалогу між органами влади та молодими громадянами. Ефективна молодіжна політика має засновуватися на співпраці всіх зацікавлених сторін і при тісному контакті з молоддю, а структурований діалог спонукає молодь і посадовців Чехії спільно обговорювати і враховувати результати цих обговорень у політичному процесі. Структурований діалог з молоддю країни став постійним майданчиком для спільних дискусій та є частиною структурованого діалогу ЄС з молоддю та молодіжними організаціями, що надає можливість молодим громадянам Чеської республіки отримати зворотній зв'язок і думку щодо формування політики участі молоді у політичному та громадському житті країни від експертів Євроспільноти.

Щодо Угорщини, то чинна Національна молодіжна стратегія (Nemzeti Ifjúsági Stratégia 2009 – 2024) має на меті створення соціального простору для підтримки, заохочення індивідуальної та громадської діяль-

ності молоді, її інтеграцію у доросле життя, ефективну роботу державних і громадських організацій, які допомагають цій цільовій групі та розвиток творчого, інтелектуального потенціалу молодих громадян, який був би корисний країні і Європі (Nemzeti Ifjúsági Stratégia, 2009).

Особлива увага у зазначеному документі приділяється створенню рівних можливостей, збереженню культурних традицій, підтримці угорської молоді яка проживає на території країни та за її межами, налагодження взаємозв'язків між угорською молоддю з молоддю з інших країн ЄС.

Відповідальним органом за реалізацію Стратегії визначено Департамент у справах молоді Міністерства людських ресурсів Угорщини (Ifjúságügyi Főosztály Emberi Erőforrások Minisztériuma). Не дивлячись на те, що у стратегії прописані основні кроки щодо підвищення участі молоді у політичному та громадському житті, а саме: зміцнення системи адвокації інтересів студентів; заохочення молоді до участі у молодіжних суспільних справах; розвиток та навчання навичкам і методам активної громадянської позиції; підвищення рівня участі молодіжних громадських об'єднань у процесі прийняття рішень, проте сьогодні в країні залучення молоді до прийняття рішень відбувається формально, так до 2017 р. функціонував урядовий консультативний орган «Національний молодіжний експертний форум», координацію якого здійснював заступник державного секретаря у справах молоді та спорту Міністерства людських ресурсів, а не представник громадськості, робота експертного форуму здійснювалась за 6 тематичними напрямками, до складу яких входили представники молодіжних громадських організацій (Ifjúsági Szakmai Egyeztető Fórum, 2013). Метою створення консультативного органу була підтримка скоординованої політики у сфері молоді та моніторинг реалізації Національної стратегії. Сьогодні функції Молодіжного експертного форуму виконує «Круглий стіл для молоді»,

до роботи якого залучені лідери громадського сектору, проте діалог влади та молоді є більш формальним.

На підставі вищезазначеного, можемо зробити висновок, що описані країни мають різний досвід залучення молоді до підготовки стратегічних документів, проте наявність національної стратегії розвитку молодіжної політики свідчить про обраний вектор молодіжної роботи, про наявний план дій на певні роки, а також про часткове залучення молодих громадян до підготовки впровадження документів. На жаль, це може свідчити про недостатній рівень комунікації між органами публічної влади, молоддю та її громадськими об'єднаннями та необхідність пошуку нових підходів та інструментів побудови публічного діалогу у цій сфері з урахуванням особливостей досвіду кожної країни та на основі єдиних підходів до розвитку методів публічного управління.

Вважаємо, що адаптація досвіду таких країн, як Франція та Німеччина у підготовці та реалізації стратегії молодіжної політики позитивно вплине на розвиток молодіжної роботи в Україні. У період коли українська стратегія розвитку молодіжної політики до 2030 р. перебуває у стадії обговорення, вважаємо доцільним надати рекомендації щодо застосування кращих практик впровадження та залучення молоді до підготовки документу до затвердження. Аналізу ефективності її впровадження на території країни, так Є.Бородін висловлює думку, що нинішній стан стратегічного забезпечення у сфері державної молодіжної політики в Україні можна визначити як такий, що не відповідає вимогам як стратегічного планування, так й розвитку молодіжної політики (Бородін, 2019), тому на нашу думку, реалізації напрямів новоприйнятої Стратегії повинна бути скоординованою діяльністю органів публічної влади у партнерстві з інститутами громадянського суспільства .

Взагалі основне завдання стратегії сприяти посиленню впливу і нарощування масштабів зусиль, прикладених на національному, регіо-

нальному рівнях з метою задоволення потреб молоді, зміцнення потенціалу та розширення прав молоді в усьому її різноманітті, а також забезпечити її участь у здійсненні та огляді документів, аналізу стану реалізації державної молодіжної політики і в прийнятті наступних заходів та кроків у її реалізації.

Вважаємо, що проект Закону України «Про основні засади молодіжної політики» має спиратись на стратегічні орієнтири розвитку молодіжної політики країни, з урахуванням європейського вектору держави, що ще раз підкреслює важливість наявності сучасної стратегії. Стратегія розвитку молодіжної політики до 2030 р. повинна стати цілісним документом, в якому зазначена система ідей, визначені найважливіші та сучасні цілі, завдання, пріоритети та заходи державної молодіжної політики, спрямованої на забезпечення стратегії держави у формуванні умов інтелектуального, технічного, соціального, культурного потенціалу молоді, з урахуванням взаємозв'язку між розвитком молодих громадян та цілями сталого розвитку.

У докладі Генерального Секретаря ООН від 27 червня 2017 р. рекомендовано країнам-членам розвивати та укріплювати наявні національні стратегії з питань молоді, підтримувати погоджені, міжсекторальні зусилля відповідно до Всесвітньої програми дій відносно молоді, і Повісткою дня у напрямі сталого розвитку до 2030 р. (Доклад Генерального секретаря ООН, 2017). Це дасть можливість взаємного підкріплення за допомогою двокомпонентного підходу, який передбачає урахування інтересів молоді в національному плані сталого розвитку та вивчення проблем сталого розвитку в молодіжній роботі.

Проект національної стратегії розвитку державної молодіжної політики до 2030 р. обговорювався на громадських слуханнях по областях, представники громадськості, експерти мали змогу надати свої пропозиції та зауваження. До обговорення була залучена і Національна молодіжна рада, яка надала письмові рекомендації.

Висновок. Вважаємо доцільним запропонувати використання для оцінки Стратегії один із найсучасніших інструментів моніторингу молодіжної політики, такий як Індекс благополуччя молоді, що дасть змогу багатofакторного оцінювання стану благополуччя молоді на території, а це, у свою чергу, сприятиме узагальненню стану молоді в країні та ефективність впровадження Стратегії. Методику для розрахунку індексу розроблено Інститутом демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАНУ (ІДСД) та Представництвом Фонду ООН в галузі народонаселення (UNFPA), яка включає наступні блоки опитування молоді, а саме: соціально-демографічні дані, освіта, здоров'я та здоровий спосіб життя, економічні можливості, участь у політичному та громадському житті, інформаційно-комунікаційні технології, безпека та захищеність (Благополуччя молоді в містах, 2018).

Крім того, необхідно звернути увагу на вдосконалення навичок інтеркультурної компетенції серед молоді, забезпечення інформаційної безпеки та ефективне використання цифрових технологій, запобігання торгівлі людьми серед молоді, заохочення екологічних ініціатив, політик направлених на зміцнення молодіжного потенціалу, в якості рушійної сили змін, необхідної для вирішення екологічних проблем різного рівні: пришвидшення забруднення повітря, невідповідальне споживання, дегра-

дація навколишнього середовища. Важливим елементом у реалізації стратегії має стати ефективне партнерство заради стійкого розвитку держави.

Відкритим залишається питання перепідготовки фахівців, підвищення кваліфікації, компетентності молодіжних працівників, які щоденно працюють з молоддю, особливо в органах публічної влади, а розробка освітньої програми для перепідготовки спеціалістів дасть змогу значно покращити надання послуг молодим громадянам.

Недостатньо уваги в Стратегії приділено питанню розвитку та підтримки молоді в новостворених об'єднаних територіальних громадах. Важливим є врахування заходів щодо заохочення молоді залишатись на територіях, через підтримку бізнес-проектів, створення можливостей для реалізації потенціалу молоді.

Подальше поглиблення знань за цією проблематикою передбачає розкриття: основних аспектів розвитку молодіжної політики в ЄС, засобів забезпечення діалогу між основними стейкхолдерами молодіжної роботи Європи та перспектив співпраці з українськими суб'єктами молодіжної політики; впливу співпраці на ефективність реалізації спільних проектів мобільності молоді між країнами ЄС та Україною та державну молодіжну політику України в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

Баронина А. А., Зуляр Р. Ю. Реализация государственной молодежной политики на современном этапе в странах Европы. *Известия Иркутского государственного университета. Серия Политология. Религиоведение.* 2019. Т. 30. С. 40–53. URL: <https://doi.org/10.26516/2073-3380.2019.30.40> (дата звернення: 01.11.2020)

Благополуччя молоді в містах : практ. посібник / Макарова О., Саріогло В., Герасименко Г., Вороненко О. Київ, 2018 107 с.

Бородін Є. І. Стратегія розвитку державної молодіжної політики в Україні: досвід, стан та перспективи. *Молодіжна політика та молодіжна робота* : матеріали III Всеукр. наук.- практ. конф. за міжнарод. участю, 14 грудня 2018 р., м. Дніпро / за заг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2019. 57 с., С. 3 – 8. URL: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/2018_material_konference.pdf

Доклад Генерального секретаря ООН «Связь развития молодежи с устойчивым развитием». URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/72/190> (дата звернення: 01.11.2020).

Лубской А. В. Молодежная политика и гражданское участие молодежи Франции. *Философско-правовые аспекты правовой политики государства. Философия права.* 2019. № 3. С. 89–94.

Молодежная работа (Рекомендация CM/Res(2017)4 и пояснительный меморандум). URL : <https://rm.coe.int/g Recommendation-cmres-2017-4-and-explanatory-memo-rus/16808e3d83> (дата звернення: 02.11.2020).

Тарасенко Т. М. Трансверсальність як виклик молодіжної політики на регіональному та місцевому рівні. *Молодіжна політика та молодіжна робота* : матеріали IV Всеукр. наук.- практ. конф. за міжнарод. участю, 20 грудня 2019 р., м. Дніпро / за заг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2020. 110 с., С. 21 – 23. URL: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/material_conf_20-12-2019.pdf

Décret n° 2016-1377 du 12 octobre 2016 portant création du Conseil d'orientation des politiques de jeunesse. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000033242072?r=opgLwvZRbL> (дата звернення: 02.11.2020)

Ekman J., Amne E. Political participation and civic engagement: towards a new typology : Human Affairs. *De Gruyter*. 2012. Vol. 22. Issue 3 С. 283–300.

Ifjúsági Szakmai Egyeztető Fórum. URL: <https://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/sport/ifjusagi-szakmai-egyezteto-forum/ifjusagi-szakmai-egyezteto-forum> (дата звернення: 03.11.2020)

Koncepcje podpory mládeže na období 2014–2020. URL: <https://www.msmt.cz/file/33599> (дата звернення: 03.11.2020).

Nemzeti Ifjúsági Stratégia. URL: <https://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/ifjusagugy/nemzeti-ifjusagi/nemzeti-ifjusagi-strategia> (дата звернення: 03.11.2020).

Partycypacja obywatelska młodzieży w regionie Południowego Bałtyku Przykład Litwy, Polski i Szwecji URL: <https://zie.pg.edu.pl/documents/61628112/0/PARTYCYPACJA-OBYWATELSKA-M%C5%81ODZIE%C5%BBY-W-REGIONIE-PO%C5%81UDNIOWEGO-BA%C5%81TYKU-PDF> С.35 (дата звернення: 03.11.2020)

Politique en faveur de la jeunesse. URL: https://www.performance-publique.budget.gouv.fr/sites/performance-publique/files/farandole/ressources/2020/pap/pdf/DPT/DPT2020_jeunesse.pdf (дата звернення: 03.11.2020)

Resolution CM/Res (2020)2 on the Council of Europe youth sector strategy 2030. URL: <https://rm.coe.int/0900001680998935> (дата звернення: 03.11.2020).

Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council establishing guidelines on the governance of the EU Youth Dialogue. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=157312286051>

5&uri=CELEX:42019Y0605(01)&from=EN (дата звернення: 02.11.2020).

Rezolucja Rady Unii Europejskiej i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży: Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży na lata 2019–2027. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=EN) (дата звернення: 02.11.2020).

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.). URL: <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>. (дата звернення: 02.11.2020).

What is the EU Youth Dialogue? European Youth Portal. URL: https://europa.eu/youth/eu/article/266/66786_en. (дата звернення: 03.11.2020).

REFERENCES

Baronina, A. A., & Zulyar, R. Yu. (2019), Realizatsiya gosudarstvennoy molodezhnoy politiki na sovremennom etape v stranah Evropyi [Implementation of state youth policy at the present stage in European countries]. *Izvestiya Irkutskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya Politologiya. Religiovedenie – The Bulletin Of Irkutsk State University. Series «Political Science and Religion Studies»*, 30, 40–53. Retrieved from <https://doi.org/10.26516/2073-3380.2019.30.40> [in Russian].

Borodin, Ye.I. (2019). Stratehiia rozvytku derzhavnoi molodizhnoi polityky v Ukraini: dosvid, stan ta perspektyvy [Strategy of development of the state youth policy in Ukraine: experience, condition and prospects]. Proceedings of All-Ukrainian Scientific and Practical Conference for international participation: *Molodizhna polityka ta molodizhna robota – Youth policy and youth work*. Ye. I. Borodin (Ed.). (pp. 3–8). Dnipro: DRIDU NADU. Retrieved from http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/material_conf_20-12-2019.pdf [in Ukrainian].

Doklad Generalnogo sekretarya OON «Svyaz razvitiya molodezhi s ustoychivym razvitiem» [Report of the UN Secretary General "Linking youth development to sustainable development"]. Retrieved from <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/72/190> [in Russian].

Lubskoy, A. V. (2019). Molodezhnaya politika i grazhdanskoe uchastie molodezhi Frantsii [Youth policy and civic participation of youth in France]. *Filosofsko-pravovyye aspektyi pravovoy politiki gosudarstva. Filosofiya prava – Philosophical and legal aspects of state legal policy. Philosophy of law*, 3, 89-94. [in Russian].

Molodezhnaya rabota (Rekomendatsiya CM/Rec (2017)4 i pojasnitelnyiy memorandum) [Youth work (CM / Rec (2017)4 and explanatory memorandum)]. Retrieved from <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2017-4-and-explanatory-memo-rus/16808e3d83> [in Russian].

Décret n° 2016-1377 du 12 octobre 2016 portant création du Conseil d'orientation des politiques de jeunesse. Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000033242072?r=opgLwvZRbL>.

Ekman, J., & Amne, E. (2012). Political participation and civic engagement: towards a new typology: Human Affairs. *De Gruyter*, 22 (3), 283–300.

Ifjúsági Szakmai Egyeztető Fórum. Retrieved from <https://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/sport/ifjusagi-szakmai-egyezteto-forum/ifjusagi-szakmai-egyezteto-forum>.

Koncepcie podpory mládeže na období 2014 – 2020. Retrieved from <https://www.msmt.cz/file/33599>.

Nemzeti Ifjúsági Stratégia. Retrieved from <https://emmiugyfelszolgalat.gov.hu/ifjusagugy/nemzeti-ifjusagi-nemzeti-ifjusagi-strategia>.

Partycypacja obywatelska młodzieży w regionie Południowego Bałtyku Przykład Litwy, Polski I Szwecji Retrieved from <https://zie.pg.edu.pl/documents/61628112/0/PARTYCYPACJA-OBYWATELSKA-M%C5%81ODZIE%C5%BBY-W-REGIONIE-PO%C5%81UDNIOWEGO-BA%C5%81TYKU-PDF> C.35

Politique en faveur de la jeunesse. (2020). Retrieved from https://www.performance-publique.budget.gouv.fr/sites/performance_publique/files/farandole/ressources/2020/pap/pdf/DPT/DPT2020_jeunesse.pdf

Resolution CM/Res(2020)2 on the Council of Europe youth sector strategy 2030. Retrieved from <https://rm.coe.int/0900001680998935>

Resolution of the Council and of the representatives of the Member States meeting within the Council establishing guidelines on the governance of the EU Youth Dialogue (2019) Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1573122860515&uri=CELEX:42019Y0605\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1573122860515&uri=CELEX:42019Y0605(01)&from=EN).

Rezolucja Rady Unii Europejskiej i przedstawicieli rządów państw członkowskich zebranych w Radzie w sprawie ram europejskiej współpracy na rzecz młodzieży: Strategia Unii Europejskiej na rzecz młodzieży na lata 2019–2027 (2019). Retrieved from [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:42018Y1218(01)&from=EN).

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) (2020). Retrieved from <https://www.gov.pl/web/fundusze-regiony/informacje-o-strategii-na-rzecz-odpowiedzialnego-rozwoju>.

Tarasenko, T. M. (2020). Transversalnist yak vyklyk molodizhnoi polityky na rehionalnomu ta mistsevomu rivni [Transversality as a challenge to youth policy at the regional and local levels]. Proceedings of All-Ukrainian Scientific and Practical Conference for international participation: *Molodizhna polityka ta molodizhna robota – Youth policy and youth work*. Ye. I. Borodin (Ed.). (pp. 21–23). Dnipro: DRIDU NADU. Retrieved from: http://www.dridu.dp.ua/konf/konf_dridu/material_conf_20-12-2019.pdf [in Ukrainian].

What is the EU Youth Dialogue? European Youth Portal. (2019) Retrieved from https://europa.eu/youth/eu/article/266/66786_en.

Несват Тетяна

Аспірантка

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентіві України

Nesvat Tetiana

Ph.D. Student

Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

Email: nesvat.home@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5617-1501

Цитування: Несват, Т. (2020). Взаємодія органів публічної влади та молодіжних громадських об'єднань щодо підготовки стратегічних документів у сфері молодіжної політики в країнах ЄС. *Аспекти публічного управління*, 8 (5), 30–39. doi: 10.15421/152091

Citation: Nesvat, T. (2020). Vzaiemodiia orhaniv publichnoi vlady ta molodizhnykh hromadskykh obiednan shchodo pidhotovky strahichnykh dokumentiv u sferi molodizhnoi polityky v krainakh YeS [Cooperation between public authorities and non-governmental youth associations in preparing the strategic documents in the field of youth policy in EU countries]. *Public administration aspects*, 8 (5), 30–39. doi: 10.15421/152091

Стаття надійшла / Article arrived: 22.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 27.10.2020

Інтелектуальний капітал у системі кадрової політики дипломатичної служби

Ростислав Палагусинець, Інститут законодавства Верховної Ради України

У статті визначено сутність та значення інтелектуального капіталу, його місце у системі кадрової політики дипломатичної служби. Розглянуто різні дефініції інтелектуального капіталу, які у своїх працях надавали такі вчені, як А. Чухно, В. Л. Іноземцев, О. Кендюхов, Г. Назарова та інші. Визначено, що інтелектуальний капітал — це складне системне поняття, що розглядається науковцями з урахуванням потреб сучасного суспільства, яке потребує постійного обміну інформацією та поповнення отриманих знань. Наголошено, що інтелект переходить у майно, лише коли під дією здібностей мозку створюється щось корисне, що наділене певною формою: бази даних, переліки відомостей, описи процесів, звіти та інше. Визначено головну функцію інтелектуального капіталу, яка полягає у прискоренні приросту об'єму прибутку за рахунок реалізації і формування необхідних відносин і речей, систем знань підприємству, які, у свою чергу, забезпечують його високоефективну господарську діяльність. Оновлена кадрова політика у дипломатичній службі передбачає зміцнення ролі деск-офісера політичного підрозділу, проектування змін на 2 роки та збільшення прозорості введення оцінки кадрів за методом 360.

Встановлено, що успіх роботи дипломатичної служби залежить від зваженої кадрової політики, спрямованої, зокрема, на зростання інтелектуального капіталу. Досліджено досвід організації кадрової роботи дипломатичної служби Сполучених Штатів Америки. Сформульовано основні проблеми та надано рекомендації щодо вдосконалення діяльності кадрової політики органів дипломатичної служби на основі аналізу світового досвіду.

Для зростання вартості інтелектуального капіталу наголошено на необхідності якісної освіти працівників дипломатичної служби, постійного навчання та самоосвіти послів та співробітників апарату, а також створенні кадрового резерву у дипломатичній службі. До того ж неприпустимим є скорочення витрат на дипломатичну службу. З метою кар'єрного зростання і відповідного просування на вищі посади дипломати повинні мати можливість на систематичній основі проходити підвищення кваліфікації та бути експертами принаймні по двох регіонах та володіти не менш, як двома (трьома) мовами.

Ключові слова: дипломатична служба, кадрова політика, інтелектуальний капітал, кадровий резерв, людський капітал, кадрова політика, інтелектуальний ресурс, державне управління, освіта працівників

Intellectual capital in the system of human resources policy of the diplomatic service

Rostyslav Palagusynets, Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine

The article defines the essence and significance of intellectual capital, its place in the system of personnel policy of the diplomatic service. Various definitions of intellectual capital, which in their works were provided by such scientists as A. Chukhno, V. L. Inozemtsev, O. Kendyukhov, G. Nazarova and others, are considered. It is determined that intellectual capital is a complex system concept, which is considered by scientists taking into account the needs of modern society, which requires a constant exchange of information and replenishment of knowledge. It is emphasized that intelligence passes into property only when under the influence of brain abilities something useful is created, which is endowed with a certain form: databases, lists of information, descriptions of processes, reports and more. The main function of intellectual capital is determined, which is to accelerate the growth of profits through the implementation and formation of the necessary relationships and things, knowledge systems of the enterprise, which, in turn, ensure its highly efficient economic activity. The updated personnel policy in the diplomatic service envisages strengthening the role of the desk officer of the political unit, projecting changes for 2 years and increasing the transparency of the introduction of personnel assessment by the 360 method.

It is established that the success of the diplomatic service depends on a balanced personnel policy aimed, in particular, at the growth of intellectual capital. The experience of organizing the personnel work of the diplomatic service of the United States of America is studied. The main problems are formulated and recommendations for improving the personnel policy of the diplomatic service are based on the analysis of world experience.

In order to increase the value of intellectual capital, the need for quality education of employees of the diplomatic service, continuous training and self-education of ambassadors and staff, as well as the creation of a personnel reserve in the diplomatic service was emphasized. In addition, it is unacceptable to reduce the cost of diplomatic service. In order to advance in their careers and advance to higher positions, diplomats must be able to undergo systematic training and be experts in at least two regions and speak at least two (three) languages.

Keywords: diplomatic service, personnel policy, intellectual capital, personnel reserve, human capital, personnel policy, intellectual resource, public administration, education of employees

Интеллектуальный капитал в системе кадровой политики дипломатической службы

Ростислав Палагусинец, Институт законодательства Верховного Совета Украины

В статье определена сущность и значение интеллектуального капитала, его в системе кадровой политики дипломатической службы. Рассмотрены различные дефиниции интеллектуального капитала, которые в своих работах оказывали такие ученые, как А. Чухно, В. Л. Иноземцев, В. Кендюхов, Г. Назарова и другие. Определено, что интеллектуальный капитал – это сложное системное понятие, рассматривается учеными с учетом потребностей современного общества, которое нуждается в постоянном обмене информацией и пополнении полученных знаний. Отмечено, что интеллект переходит в имущество, только когда под действием способностей мозга создается что-то полезное, что наделено определенной формой: базы данных, перечни сведений, описания процессов, отчеты и прочее. Определена главная функция интеллектуального капитала, которая заключается в ускорении прироста объема прибыли за счет реализации и формирования необходимых отношений и вещей, систем знаний предприятию, которые, в свою очередь, обеспечивают его высокоэффективную хозяйственную деятельность. Обновленная кадровая политика в дипломатической службе предусматривает укрепление роли деск-офисера политического подразделения, проектирование изменений на 2 года и увеличение прозрачности введения оценки кадров по методу 360.

Установлено, что успех работы дипломатической службы зависит от взвешенной кадровой политики, направленной, в частности, на рост интеллектуального капитала. Исследован опыт организации кадровой работы дипломатической службы Соединенных Штатов Америки. Сформулированы основные проблемы и даны рекомендации по совершенствованию деятельности кадровой политики органов дипломатической службы на основе анализа мирового опыта.

Для роста стоимости интеллектуального капитала отмечена необходимость качественного образования работников дипломатической службы, постоянного обучения и самообразования послов и сотрудников аппарата, а также создания кадрового резерва в дипломатической службе. К тому же недопустимым есть сокращение расходов на дипломатическую службу. С целью карьерного роста и соответствующего продвижения на высшие должности дипломаты должны иметь возможность на систематической основе проходить повышение квалификации и быть экспертами по крайней мере по двум регионам и владеть не менее, чем двумя (тремя) языках.

Ключевые слова: дипломатическая служба, кадровая политика, интеллектуальный капитал, кадровый резерв, человеческий капитал, кадровая политика, интеллектуальный ресурс, государственное управление, образование работников

Постановка проблеми.

Написання даної наукової статті зумовлено сучасними загрозами глобалізованого поліцентричного світу нашого століття. Сьогодні глобальні процеси наштовхують

на перехід від постіндустріального до нового інформаційно-інтелектуального суспільства. У таких умовах дипломатичні служби держав повинні адаптуватися до нових умов і помітно підсилювати свій кадровий потенціал. Враховуючи

підвищену складність у роботі вищезгаданих служб, інтелектуальний капітал поступово стає дуже важливим стратегічними об'єктом кадрової політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певний внесок у рішення і розробку теоретичних і практичних питань з інтелектуального капіталу, а також аналізу нематеріальних активів, до складу яких належить інтелектуальний капітал, внесли відомі вітчизняні та зарубіжні вчені: Л. Едвінсон, К. Свейбі, М. Мелоун, В. Глухов, А. Н. Козирев, У. В. Буковіч, О. В. Кендюхов, Р. П. Булига, В. П. Астахов, І. О. Бланк, С. В. Валдайцев, С. Ф. Голов, А. П. Грінько, В. І. Єфіменко, В. П. Завгородній, С. Я. Зубілевич, Ю. І. Осадчий, В. Ф. Палій, А. Чухно, Г. Назарова, Н. Гавкалова, Н. Маркова, М. О. Федотова, Н. В. Чебанова, А. Д. Шеремет, Б. Нидлз, Х. Андерсон, Н. Уолл та інші. Проте у працях цих учених не визначена роль інтелектуального капіталу у кадровій політиці дипломатичних служб, що вимагає більш глибокого дослідження.

Постановка завдання. Завданням дослідження є аналіз ролі інтелектуального капіталу у кадровій політиці дипломатичних служб та дослідження методів зростання інтелектуалізації людського капіталу за рахунок збільшення ефективності кадрової роботи та підвищення особистої професійної кваліфікації кожного працівника.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наразі у літературі, яка присвячена дослідженню економіки, існує різноманітна термінологія, що не досить точно характеризує поняття та сутність інтелектуального капіталу. Це постійно призводить до виникнення нових методологічних підходів у вивченні та подальшій оцінці інтелектуальних навичок кадрового складу. Згадуючи економічну сферу науки нашої країни, можна сказати, що дослідження проблематики інтелекту-

ального капіталу знаходяться лише на початковому рівні.

Інтелектуальний капітал (ІК) є складним поняттям із системними рисами. Його, як і будь-яке інше нематеріальне надбання людства, важко чітко охарактеризувати і надати точне визначення. Інтелектуальний капітал – це складне системне поняття, що розглядається науковцями з урахуванням потреб сучасного суспільства, яке потребує постійного обміну інформацією та поповнення отриманих знань. У наш час дослідники стверджують, що складові інтелектуального капіталу існують лише завдяки людським знанням.

1. А. Чухно – вчений, який займався дослідженнями в сфері економіки, стверджує, що інтелектуальний капітал – це «капітал, що складається з наукових та кваліфікаційних знань робітників, їхнього досвіду, поєднує інтелектуальну працю з інтелектуальною власністю, організаційну структуру, засоби обміну інформацією – усе, що створює імідж організації та стверджує безпосередній сенс її діяльності. Усі складові інтелектуального капіталу є впливовими факторами, що визначають порядок створення багатства сучасного суспільства» (Чухно, 2001, с. 42–49).

2. О. Кендюхов у своїй статті визначає інтелектуальний капітал як «здатні створювати нову вартість інтелектуальні ресурси підприємства, представлені людським і машинним інтелектами, а також інтелектуальними продуктами, створеними ним самостійно або залучені із сторони як засоби створення нової вартості». Інтелектуальний капітал виступає як вартість, що створює нову вартість (Кендюхов, 2003, с. 28–33). Вважаємо, що саме такий погляд відповідає визначенню «капіталу» як базової економічної категорії.

Відмінної думки дотримуються вчені Г. Назарова, Н. Гавкалова, Н. Маркова, стверджуючи, що інтелектуальний капітал є складовою частиною людського капіта-

лу, та визначають його як інтелектуальні ресурси, втілені в сукупності наукових, професійних та загальних знань працівників, їх досвіді, навичках, котрі створюють продукти інтелектуальної діяльності, що можуть належати як його винахіднику, так і іншим суб'єктам господарювання та використовуються з метою одержання додаткової вартості (Назарова, 2006).

Лаконічне визначення інтелектуального капіталу підприємства надає С. М. Ілляшенко: сукупність інтелектуальних ресурсів (матеріальних і нематеріальних) і здатностей до їх реалізації, що визначають спроможність підприємства розвиватись на основі інформації і знань (Ілляшенко, 2010, с. 1).

За В. Л. Іноземцевим, у межах компанії сукупність інформації і знань, специфічних за своєю природою і формою участі в процесі виробництва факторів, втілюється в інтелектуальному капіталі. Т. А. Стюарт вважає, що це придбані ефективні знання, інтелектуальний матеріал, сформований, закріплений за компанією і який використовується у виробництві ціннішого капіталу. Інтелект переходить у майно, коли під дією здібностей мозку створюється щось корисне, що наділене певною формою: бази даних, переліки відомостей, описи процесів, звіти та інше.

На думку Л. Едвінсон, інтелектуальний капітал складається з трьох складових: людського капіталу, організаційного (або структурного) капіталу і клієнтського капіталу, кожен з яких може бути, позитивним або власним.

Головна функція інтелектуального капіталу – значно прискорити приріст об'єму прибутку за рахунок реалізації і формування необхідних відносин і речей, систем знань підприємству, які, в свою чергу, забезпечують його високоефективну господарську діяльність. Зокрема, інтелектуальний капітал підприємства визначає якість його системи управління.

Інтелектуальний капітал знаходить поступову оригінальну власну форму руху, системо утворюючим фактором якого є наука. Як і будь-який капітал, інтелектуальний капітал має певні особливості руху та поширює власний вплив на усі елементи корпоративної організації.

Розумовий капітал виконує завершений цикл руху, створюючи, доповнюючи, реалізуючи себе як «організм». Значна частка руху циклу інтелектуального капіталу має зв'язок з витратами інвестиційних коштів, але відповідні ефекти відбуваються не одразу. Тільки на етапах матеріалізації капіталу стає можливим отримання фінансового результату.

Інтелектуальний капітал, як чинник виготовлення має власну продуктивність. Він широко розповсюджений для виготовлення нового або зміни вже наявного продукту чи виробничого процесу. Тобто розумовий капітал на рівні компанії – це власний вид ресурсів, який, з однієї сторони, схожий до інших видів економічних ресурсів, але, з іншого боку, відрізняється своєю оригінальністю.

Розумовий капітал компанії формується його співробітниками. Отримані ними дані перетворюється в знання. Частку знань управлінець своїм рішенням переводить у формальний стиль і як будь-який наслідок видозмінює їх у підприємницький капітал, але іншу частку знань у вигляді «ноу-хау» залишає собі.

Майже всі компоненти інтелектуального капіталу діють у випадку взаємодії з управлінням, як опосередковані чи безпосередні їх носії, а запускаються в дію знаннями та навичками людини. Тому відсутність чи неналежне інвестування у розвиток управлінських ресурсів, хибна оцінка працівників та їх необґрунтоване звільнення спонукає до знецінення розумового капіталу компанії (Кендюхов, 2003, с. 28–33).

У таблиці 1 надані найчастіші використані шляхи оцінки інтелектуального капіталу (Оценка интеллектуального капитала).

Таблиця 1

Стисла характеристика шляхів оцінки розумового капіталу

№	Метод оцінки	Стисла характеристика
1.	Коефіцієнт Д. Тобіна	Зв'язок ринкової вартості працівника до його заміни
2.	Метод К. Е. Свейбі	Визначають ціну розумовому капіталу за системою значень, впорядкованих у матриці, будується графік із сектором значень кваліфікацій персоналу і результативність роботи
3.	Метод ринкової капіталізації	Знаходиться як різниця між балансовою вартістю і ринковою
4.	Брокер технологій	Метод включає в себе 20 питань. Чим менше позитивних відповідей, тим рівень ІК нижче
5.	Система показників Нортона і Каплана	Виокремлюються 4 компоненти критеріїв: клієнтські; фінансові; внутрішніх подій (інноваційних); навчання.
6.	Індекс ІК	Метод націлений на побудову думки що-до створення вартості у компанії. Підхід з'єднує стратегію, нефінансові показники, гроші та додану вартість.
7.	Метод А. Пулик	Визначає результативність користування трьох видів ресурсів компанії: CEE, HCE і SCE.

Джерело: складено на основі (Оценка интеллектуального капитала)

Зростання інтелектуалізації управлінського капіталу у державних структурах і установах залежить від кадрової політики. Тому потрібно проаналізувати ці схильності у дипломатичних службах. Оскільки дипломатична структура завжди є одним з найважливіших компонентів використання державних механізмів, виважена політика кадрів у цій службі – основа позитивного результату її діяльності.

Відбір якісних працівників служби – її найважливіша стратегічна ціль. Відомо, що працівників дипломатичної структури завжди відрізняли широка обізнаність, зібраність, культура, уміння результативно використовувати нові комунікативні технології, глибоке розуміння історії своєї нації. Саме ці риси становлять фундамент інтелектуального капіталу дипломатичної структури, У Законі України «Про дипломатичну службу України» відзначено, що дипломатична структура України – це професійна діяльність громадян України, націлена на прагматичну реалізацію зовнішньої політики України, збереження національних інтересів України в сфері міжнародного спів-

робітництва та прав, інтересів юридичних осіб й співвітчизників за межами України.

Дипломатична служба функціонально вирішує окрім політичних завдань безліч завдань адміністративно-управлінського характеру щодо професійного забезпечення високоефективного функціонування зовнішньополітичного відомства України. Вона включає в себе інформаційно-аналітичну, організаційно-управлінську та кадрову роботу, правове, протокольне, документаційне, адміністративно-технічне, фінансово-економічне забезпечення зовнішньополітичних структур. Дипломатична служба здійснюється винятково на державному рівні в межах повноважень спеціального органу державної влади – Міністерства закордонних справ України.

Верховною Радою України прийнято Закон України «Про дипломатичну службу» від 7 червня 2018 року № 2449-VIII. Даний Закон визначає правове забезпечення та порядок організації дипломатичної служби як складової частини державної служби, а також особливості її проходження та правового статусу її посадових осіб. У Законі № 2249 детально

розглядаються, як вступ на дипломатичну службу, так і її проходження, присвоєння дипломатичних рангів, припинення дипломатичної служби, оплата праці, компенсаційні виплати та соціальні гарантії посадових осіб дипломатичної служби та працівників, які виконують функції з обслуговування, робочий час і час відпочинку, відпустки працівників дипломатичної служби, фінансування та матеріально-технічне забезпечення органів дипломатичної служби.

Задля досягнення ефективного функціонування кадрового складу дипломатичної служби України необхідно удосконалювати методи добору кадрів та процес проходження ними дипломатичної служби таким чином, щоб посилити урахування психологічних якостей та здібностей, наприклад, до лідерства, готовності брати на себе відповідальність тощо, осіб, які приймаються на службу.

Зокрема, при проведенні конкурсу на заміщення вакантних посад доречно проводити співбесіду або відповідне тестування з психологом для з'ясування особистих якостей кандидатів.

У дипломатичній службі, де невід'ємною частиною роботи є довготермінові закордонні відрядження, відповідні співбесіди є необхідними. Врахування психологічних якостей політичних працівників може полегшити формування безконфліктних колективів у зарубіжних зовнішньо-політичних урядів, дозволить уникнути альтернативних проблем, знизить рівень виникаючих конфліктів, що буде загалом сприяти підвищенню ефективності їх діяльності.

Наразі Міністерство закордонних справ України проводить виважену кадрову політику, що чітко розроблена за програмою з кадрового менеджменту.

Оновлена кадрова політика передбачає зміцнення ролі деск-офісера політичного підрозділу, проектування змін на 2 роки та збільшення прозорості введення оцінки кадрів за методом 360.

Однією і найнеобхіднішою вимогою для приросту розумового рівня службовців дипломатичних служб є навчання, адже тільки нагромадження знань, вмінь та досвіду роботи допускає реалізувати особисту складову інтелектуального багатства. Щільний зв'язок між стимулюючим фактором та кадровою політикою з піднесення персоналу призводить до прагнення неперервної освіти, самореалізації покращення продуктивності праці самонавчання.

Тільки стабільний розвиток та самовдосконалення людини сприяють на інтелектуалізацію розвитку творчих хистів, людського багатства, виникненню раціональних думок креативному мисленню, тобто збільшення інтересу до інтелектуальної праці. Такий погляд позитивно впливає на результат роботи не лише дипломатичних служб, а й Міністерства закордонних справ України всеохопно. Інтелектуалізацію людського капіталу пропонується реалізовувати за допомогою принципів ідеї управління знаннями. Нагромадження знань разом із спроможністю людського капіталу та швидко ефективно та при позитивному авторитеті мотиваційного фактору інтелектуалізації висуваються як важливий актив підприємства (Назарова, 2006).

Розгляд інтелектуалізації людського капіталу значно залежить від мотиваційного чинника, що спричиняє прагнення до виконання інтелектуальної діяльності. Як головний заохочувальний чинник у сучасних умовах розглядають фізичне стимулювання, що визначається розміром заробітної плати. Сьогодні Матеріальна мотивація працівників дипломатичної служби, як центрального пристосування, так і закордонних дипломатичних установ є невідповідною та потребує покращення. Це стосується підвищення заробітку і мотивація своїх найманих працівників за рахунок частини використання можливого прибутку дипломатичної структури, тобто від діяльності торгівельної дипломатії.

Дослідження сучасного виду найманців дипломатичної структури за кваліфікаційними

показниками та попиту та стану у відповідних професіоналах говорить про незбалансованість кадрового складу Міністерства закордонних справ за рівнями посад та необхідними напрямками діяльності фаховою та мовною підготовкою, рівнями посад. Це створює труднощі в ефективному використанні кадрів якісній розстановці, здійсненні ротатії, що негативно позначається на функціонуванні дипломатичної служби. Якість кадрового складу дипломатичної служби ефективно покращується шляхом підвищення кваліфікації працівників за напрямками діяльності. Це повинно стосуватись дипломатичних працівників всіх рівнів – як послів, так адміністративно-технічного персоналу (Пахомова, 2011, с. 66).

Української вчена І. В. Застрожнікова, вважає, що успішне проведення процесу перетворення галузевих структур урядового правління неможливе кваліфікованого HR-менеджменту, без ретельного та кадрового планування. Формування кадрового резерву є одна з основних функцій кадрового менеджменту урядових підприємств, тому що наявність професійних «запасних гравців» – це запорука успіху будь-якого підприємства та державної установи. На державній службі робота щодо підвищення кваліфікації є одним із важливим завданням HR-менеджменту. Одним із методів такої роботи є проведення стажувань на відповідних посадах (Застрожнікова, 2018, с. 148–152).

Вважаємо, що формування якісного кадрового резерву дипломатичної служби є однією з важливих передумов інтелектуалізації її трудових ресурсів, адже саме потужний кадровий резерв дає необхідне підґрунтя для жвавої конкуренції серед послів та працівників адміністративного апарату служби, яка, в свою чергу, призводить до постійного самовдосконалення працівників.

Особливо цінним людським ресурсом у цьому резерві потенційно можуть стати молоді перспективні фахівці-міжнародники,

які мають становити основу інтелектуально-го капіталу кадрової служби.

В Україні наразі багато студентів, які здобувають освіту в сфері міжнародних відносин, але для яких не створено умови реалізації теоретичних знань на практиці. У результаті відсутності практичної підготовки у підрозділах МЗС, більшість випускників університетів або працювали не за фахом, або розчарувалися у вітчизняній системі освіти і виїжджали на навчання і роботу за кордон, унаслідок чого українська система втрачала потенційний кадровий резерв для дипломатичної служби. Це питання потрібно вирішувати задля попередження майбутнього кадрового голоду в українській дипломатії. Крім того, до складу кадрового резерву дипломатичної служби можна і потрібно зараховувати найкращих державних службовців з інших відомств і структур. Щодо освіти представників кадрового складу та кадрового резерву дипломатичної служби, то перевагу слід віддавати магістрам з міжнародної діяльності та магістрам з права. Наукові ступені та вчені звання у галузі також мають бути у пріоритеті.

Для зростання показника інтелектуалізації кадрового складу дипломатичної служби, формування кадрового резерву у ній повинне забезпечити добір працівників, які: мають професійні навички, що ґрунтуються на сучасних спеціальних знаннях і аналітичних здібностях, для прийняття та успішної реалізації управлінських рішень, а також здатні запроваджувати демократичні цінності правової держави та громадянського суспільства, неухильно відстоювати права людини і громадянина. До кадрового резерву зараховуються професійно підготовлені особи, які виявляють ініціативу, мають організаторські здібності.

З особами, що були зараховані до складу кадрового резерву, ведеться робота згідно з особистими планами, що затверджені керівниками департаментів МЗС, керівниками представництв МЗС на українській тери-

торії, закордонних дипломатичних організацій України, де передбачається вивчення і аналіз:

- періодичне навчання і підвищення кваліфікації у відповідних навчальних закладах (зокрема закордоном);
- виконання законів України, актів Президента України, Кабінету Міністрів України та міжнародних договорів України;
- систематичне навчання методом самоосвіти;
- участь у підготовці проектів актів законодавства, інших документів;
- участь у роботі семінарів, форумів, нарад, конференцій із проблем та питань діяльності органів дипломатичної служби;
- стажування строком до двох місяців у системі органів дипломатичної служби;
- виконання обов'язків працівника департаменту дипломатичної служби, на посаду якого зараховано особу з числа кадрового резерву.

Задля збільшення ролі інтелектуального капіталу, а також для збільшення інтелектуалізації людського капіталу та загального покращення кадрової роботи вітчизняної дипломатичної служби доцільно звернутися до передового зарубіжного досвіду підготовки дипломатів.

Загальновідомим є той факт, що дипломатична школа Сполучених Штатів Америки дуже ефективно адаптувалася до глобалізаційних реалій сучасного світоустрою. Такий досвід, беззаперечно, потребує свого детального аналізу й впровадження найприйнятніших підходів та елементів кадрової політики, зокрема й в нашій країні.

Дипломатична служба Сполучених Штатів Америки традиційно є відносно невеликою за своєю чисельністю кадрів, але водночас найбільш компетентною, кваліфікованою та ефективною частиною зовнішньополітичного механізму країни.

Історично склалося, що Державний департамент США розташований на відстані кількох кварталів від Білого дому у Вашинг-

тоні в будинку імені Гаррі Трумена. Державний секретар США є головою Державного департаменту та знаходиться у безпосередньому підпорядкуванні президенту США.

Держсекретар США організовує діяльність служби, а також керує департаментом і персоналом. Інституційне затвердження в 1980 р. Закону «Про Закордонну службу США» визначило пріоритети даної інституції. У даному Законі зазначено, що «конгрес дотримується думки, що кар'єрна Закордонна служба, що заснована на високому професіоналізмі, служить національним інтересам держави та необхідна задля здійснення підтримки Президенту й Державному секретарю у веденні ними зовнішніх справ країни».

Навчання американських дипломатів традиційно здійснює Інститут закордонної служби – Foreign Service Institute Державного департаменту, що розташований у Вашингтоні. Цей заклад є федеральним закладом уряду США. Він забезпечує понад 800 навчальних курсів, зокрема близько 70 іноземних мов, навчаючи за рік більше ніж 170 тисяч абітурієнтів для Державного департаменту та слухачів з понад 50 інших державних установ та відділень військової служби.

Ці цифри є вражаючими навіть для такої країни, як Сполучені Штати, оскільки поза межами офіційної школи дипломатії в цій сфері активно працює значна кількість приватних вищих шкіл, різноманітних центрів, коледжів та інших різноманітних структур. Однак основне завдання із підготовки дипломатів покладено саме на державну установу FSI (Ціватий, 2014. с. 117–121).

Програми Інституту включають підготовку фахівців федеральних агентств закордонних справ Сполучених Штатів з питань зовнішньої служби та державної служби, а також тренінги для іноземних громадян, що працюють у дипломатичних установах США. Навчання на різноманітних курсах триває від кількох днів до двох років і покликане не тільки підготувати працівників для

успішного виконання професійних завдань з метою посилення лідерських позицій США за кордоном, а й також для адаптації закордонного персоналу до інших країн, міжнародно-політичних регіонів і культур.

Навчання допомагає також членам сім'ї дипломата підготуватися до особливостей проживання за кордоном. Готує працівників та їхніх родичів до умов роботи у небезпечних, кризових ситуаціях, вчить поведженню в умовах різноманітних катаклізмів, війни, а також вчить інформації і специфіці кібербезпеки.

У системі FSI діють чотири інститути: Лідерство і менеджмент, Мовні курси, Професійне і регіональне навчання, Опанування інформаційними технологіями, що у своєму складі має Транзитний центр і Офіс адміністративних функцій.

Також у Сполучених Штатах Америки успішно функціонує Школа професійних та регіональних досліджень (The School of Professional and Area Studies, SPAS), яка пропонує навчання за такими спеціалізаціями, як консульська справа, управління торговельними зв'язками, політичні та економічні справи, публічна дипломатія, навчання та розвиток персоналу, управління офісом та програми орієнтації.

Курси також включають теми з вивчення соціально-культурних моделей, політики, економіки, техніки ведення переговорів і міжнародних відносин, регіонів світу та окремих країн. SPAS забезпечує спеціальні програми в консульській, економічній та комерційній, управлінській, політичній та публічній дипломатії, а також програми, орієнтовані на підготовку нових кадрів для закордонної специфіки. У SPAS також розташований Центр навчання дипломатії (CSCD), де слухачі опановують сучасним дипломатичним досвідом, залучаючи найкращих практиків та лекторів. CSCD проводить компаративний (порівняльний) аналіз, який враховується в навчанні FSI та використовується для підготовки фахівців у міжнародних справах

у всіх підрозділах дипломатичної служби: переговори, протокол та етикет, дипломатична практика тощо.

Школа прикладних інформаційних технологій (The School of Applied Information Technology, SAIT) складається з чотирьох семінарських курсів: покращення опанування професійною програмою; підготовка технологій, що використовуються в Державному департаменті фахівцями з інформаційних технологій; курси IRM, що надають IT Менеджери з широкими навичками IT-менеджменту та тренінги.

Для всіх охочих стати держслужбовцями, зокрема і дипломатами, проводиться конкурсний відбір. Конкурсна експертиза, що відкрита для всіх заявників, може складатися з письмового тестування, оцінки рівня освіти та досвіду заявника та/або оцінки інших атрибутів, необхідних для успішної роботи на вивільненій посаді.

Американська школа дипломатії дотримується такого правила: якщо закордонна служба покликана виконувати відповідну місію, встановлену законом, то вона також повинна вдосконалюватися. Отже, дипломатична служба США стикається з подібними проблемами, що виникають і перед дипломатичними службами інших держав, зокрема і України.

Узагальнюючи зарубіжний досвід та наголошуючи на необхідності підвищення вартості інтелектуального капіталу дипломатичної служби, можна зробити наступні висновки.

По-перше, для зростання інтелектуального капіталу дипломатичної служби, нагальною необхідністю є забезпечення працівників дипломатичної служби якісною професійною підготовкою. Для цього пропонується:

– створити і реалізувати широку систему професійної дипломатичної освіти;

– розробити довгострокову програму академічної підготовки в галузі дипломатії (або в Інституті закордонної служби, або через

угоду про співпрацю з провідними університетами США);

– з метою опанування знаннями запровадити через веб-сайт, спеціальний освітній ресурс.

По-друге, є неприпустимим скорочення витрат на дипломатичну службу.

По-третє, необхідно запровадити ефективну постійно активну систему тестування дипломатів для кореляції рівня їх підготовки та професійної майстерності через систему підвищення кваліфікації у відповідних незалежних освітніх інституціях.

По-четверте, з метою кар'єрного зростання і відповідного просування на вищі посади дипломати повинні мати можливість на систематичній основі проходити підвищення кваліфікації та бути експертами принаймні по двох регіонах та володіти не менш, як двома (трьома) мовами. Дипломати повинні мати відповідну фахову підготовку та змогу ефективно працювати на критичних перетинаннях дипломатичних справ та економічних реконструкцій.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи викладене вище, доходимо висновку, що формування якісного кадрового резерву дипломатичної служби є однією з важливих передумов інтелектуалізації її трудових ресурсів, адже саме потужний кадровий резерв дає необхідне підґрунтя для жвавої конкуренції серед послів та працівників адміністративного апарату служби, яка, в свою чергу, призводить до постійного самовдосконалення працівників. Особливо цінним людським ресурсом у цьому резерві потенційно можуть стати молоді перспективні фахівці-міжнародники, які мають становити основу інтелектуального капіталу кадрової служби.

Інтелектуальний капітал складно вимірювати, тому що стосується, перш за все, якості нематеріальних активів, а його вимір має концентруватися на дослідженні того, що очікується на підприємстві в майбутньому. Не існує до цих пір жодного чинного стан-

дарту, що стосується вимірювання інтелектуального капіталу.

Кажучи про фах дипломата і перспективи розвитку дипломатичної освіти, ми неминуче доходимо висновку щодо нагальної потреби удосконалення наявних інституціональних моделей підготовки та підвищення кваліфікації дипломатів. Високий професіоналізм і компетентності дипломата в сучасному світі – найважливіша умова реалізації національних інтересів держави.

Задля досягнення ефективного функціонування кадрового складу дипломатичної служби України необхідно удосконалювати методи добору кадрів та процес проходження ними дипломатичної служби таким чином, щоб посилити урахування психологічних якостей та здібностей, наприклад, до лідерства, готовності брати на себе відповідальність тощо, осіб, які приймаються на службу.

Зокрема, при проведенні конкурсу на заміщення вакантних посад доречно проводити співбесіду або відповідне тестування з психологом для з'ясування особистих якостей кандидатів.

Для збільшення ролі інтелектуального капіталу, а також для збільшення інтелектуалізації людського капіталу та загального покращення кадрової роботи вітчизняної дипломатичної служби доцільно звернутися до передового зарубіжного досвіду підготовки дипломатів.

Узагальнюючи зарубіжний досвід та наголошуючи на необхідності підвищення вартості інтелектуального капіталу дипломатичної служби, можна зробити наступні висновки.

По-перше, для зростання інтелектуального капіталу дипломатичної служби нагальною необхідністю є забезпечення працівників дипломатичної служби якісною професійною підготовкою. Для цього пропонується:

– створити і реалізувати широку систему професійної дипломатичної освіти;

– розробити довгострокову програму академічної підготовки в галузі дипломатії (або в Інституті закордонної служби, або через угоду про співпрацю з провідними університетами США);

– з метою опанування знаннями запровадити через веб-сайт спеціальний освітній ресурс.

По-друге, є неприпустимим скорочення витрат на дипломатичну службу.

По-третє, необхідно запровадити ефективну постійно діючу систему тестування дипломатів для кореляції рівня їх підготовки та професійної майстерності через систему підвищення кваліфікації у відповідних незалежних освітніх інституціях.

По-четверте, з метою кар'єрного зростання і відповідного просування на вищі посади дипломати повинні мати можливість на си-

стематичній основі проходити підвищення кваліфікації та бути експертами принаймні по двох регіонах та володіти не менш, як двома (трьома) мовами. Дипломати повинні мати відповідну фахову підготовку та змогу ефективно працювати на критичних перетинаннях дипломатичних справ та економічних реконструкцій.

Світовий досвід та численні наукові дослідження неодноразово доводили, що знання людини, досвід, навички, розумові здібності працівників, використані в процесі праці, є запорукою ефективної роботи державної установи. Тому інтелектуалізація людського капіталу дипломатичної служби залишається пріоритетним об'єктом дослідження в теорії державного управління та необхідним аспектом у практичній діяльності Міністерства закордонних справ.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

- Гуменюк Б. І. Сучасна дипломатична служба. Київ, 2001. 255 с.
- Застрожнікова І. В. Формування кадрового резерву, як одна з функцій HR-менеджменту державної служби. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)* / за ред. Л.В. Синяєвої. Мелітополь, 2018. №2. С. 148–152.
- Ілляшенко С. М. Інноваційний менеджмент. Суми : Університетська книга, 2010. 334 с.
- Кендюхов О. Гносеологія інтелектуального капіталу. *Економіка України*. 2003. № 4. С. 28–33.
- Назарова Г. В. Формування та розвиток людського капіталу корпоративних підприємств. Харків, 2006. 238 с.
- Оценка интеллектуального капитала. URL: <https://sites.google.com/site/upravlenieznaniami/intellektualnyj-kapital/ocenka-intellektualnogo-kapital>.
- Пахомова Н. І. Удосконалення механізмів підбору кадрів дипломатичної служби України. *Економіка та держава*. 2011. № 10. С. 66.
- Холланд, Дж. Інтелектуальний капітал та ринок капіталу - організація і компетенція». *Журнал бухгалтерського обліку, аудиту та звітності*. 2003. № 1. С. 39–48.
- Ціватий В. Г. Сучасна дипломатична служба США: традиції, інновації та інституції. *Сполучені Штати Америки у сучасному світі: політика, економіка, право*: зб. мат-лів Міжнародної науково-практичної конференції. Львів: ДРІ, 2014. С. 117–121.
- Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України (початок). *Економіка України*. 2001. № 11. С. 42–49.

REFERENCES

- Chukhno, A. A. (2001). Post-industrial economy: theory, practice and their significance for Ukraine (beginning). *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 11, 42–49 [in Ukrainian].
- Holland, J. (2003). Intellectual capital and the capital market - organization and competence. *Zhurnal bukhhalterskoho obliku, audytu ta zvitnosti – Journal of accounting, auditing and reporting*, 1, 39–48 [in Ukrainian].
- Humeniuk, B. I. (2001). *Suchasna dyplomatychna sluzhba [Modern diplomatic service]*. Kyiv [in Ukrainian].
- Illiashenko, S. M. (2010). *Innovatsiyni menedzhment [Innovation Management]*. Sumy: Universytetska knyha [in Ukrainian].

Kendiukhov, O. (2003), Epistemology of intellectual capital. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 4, 28–33 [in Ukrainian].

Knowledge management. (n. d.). *Valuation of intellectual capital*. Retrieved from <https://sites.google.com/site/upravlenieznaniami/intellektualnyj-kapital/ocenka-intellektualnogo-kapital> [in Russian].

Nazarova, H. V. (2006). *Formuvannia ta rozvytok liudskoho kapitalu korporatyvnykh pidpriemstv [Formation and development of human capital of corporate enterprises]*. Kharkiv [in Ukrainian].

Pakhomova, N. I. (2011). Improving the mechanisms of personnel selection of the diplomatic service of Ukraine. *Ekonomika ta derzhava – Economy and state*, 10, 66–67 [in Ukrainian].

Tsivaty, V. H. (2014). Modern US diplomatic service: traditions, innovations and institutions. Proceedings of the International scientific-practical conference: *Spolucheni ShtatyAmeryky u suchasnomusviti: polityka, ekonomika, pravo – The United States of America in the modern world: politics, economics, law*. (pp. 117–121). Lviv: DPI [in Ukrainian].

Zastrozhnikova, I. V. (2018). Formation of personnel reserve as one of the functions of HR-management of the civil service. *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnogo ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky) – Collection of scientific works of the Tavriya State Achrotechnological University (economic sciences)*, 2, 148–152 [in Ukrainian].

Палагусинець Ростислав

Кандидат економічних наук
Інститут законодавства Верховної Ради України

Email: uatemrm@gmail.com

Palagusynets Rostyslav

Ph.D. in Economic Sciences
Legislation Institute of the Verkhovna Rada of
Ukraine

ORCID: 0000-0003-1399-7164

Цитування: Палагусинець, Р. (2020). Інтелектуальний капітал у системі кадрової політики дипломатичної служби. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 40–51. doi: 10.15421/152092

Citation: Palagusynets, R. (2020). Intelektualnyi kapital u systemi kadrovoi polityky dyplomatychnoi sluzhby [Intellectual capital in the system of human resources policy of the diplomatic service]. *Public administration aspects*, 8 (5), 40–51. doi: 10.15421/152092

Стаття надійшла / Article arrived: 22.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020

DOI: 10.15421/152093

УДК: 35.072.3(477)

Деінституалізація в системі децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей

Володимир Лис, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

У статті проаналізовані основні етапи деінституалізації в Україні. Обґрунтовано, що на даний час триває закінчення першого етапу деінституалізації, результатом якого є формування регіональних планів щодо реформування системи інституційного догляду та виховання дітей.

Визначено, що деінституалізація – це основа для розроблення сучасних та ефективних послуг з догляду для дітей і родин, а саме процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституційних закладах, і перехід до низки соціальних послуг на основі сім'ї та громади.

Основними завданнями деінституалізації в умовах проведення реформи децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей уряд вбачає у: забезпеченні умов для повернення дітей, які зараз перебувають у закладах, у рідні сім'ї або переведення їх на сімейні форми виховання (усиновлення, опіка родичів, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); запобігання розлучення дітей з батьками та влаштування до інтернатних закладів шляхом запровадження послуг з підтримки дітей і сімей у громадах; підготовці до самостійного життя, забезпеченні соціального включення випускників інтернатних закладів.

До основних компонентів деінституалізації у сфері захисту прав дітей належать: по-перше, запобігання направленню та перебуванню в інституціях без необхідності; по-друге, пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) та реабілітація дітей та їхніх родин; по-третє, удосконалення адміністративних послуг у громаді для дітей, які дійсно потребують державного догляду, а також надання підтримки сім'ї; по-четверте, формування довгострокових планів з догляду і постійне влаштування в благополучні родини для тих дітей, чиї батьки виявилися неспроможними відреагувати на відповідні втручання та реабілітацію й оцінені, як такі, які нездатні піклуватися про дитину.

Ключові слова: діти, державна політика, система інтернатних установ, деінституалізація, система виховання та соціалізації дітей, реформування системи інституційного догляду дітей, децентралізація, реабілітація

Deinstitutionalization as the main process of decentralization of powers in the field of institutional care and education of children

Volodymyr Lys, Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

The article analyzes the main stages of deinstitutionalization in Ukraine. The author substantiates that the first stage of deinstitutionalization is currently being completed, which results in the formation of regional plans to reform the system of institutional care and upbringing of children.

The article states that deinstitutionalization is the basis for the development of modern and effective care services for children and families, namely the process of abandoning the care system based on large institutional institutions and the transition to a number of social services based on family and community.

The main tasks of deinstitutionalization in the context of the reform of decentralization of powers in the field of institutional care and upbringing of children the government sees: foster families, family-type orphanages); preventing the separation of children from their parents and placement in boarding schools by introducing services to support children and families in communities; preparation for independent living, ensuring social inclusion of graduates of boarding schools.

The main components of deinstitutionalization in the field of protection of children's rights include: first, prevention of referral and stay in institutions unnecessarily; second, the search for and development of appropriate alternative child care within the community (housing, treatment, education, training) and the rehabilitation of children and their families; third, improving community-based administrative services for children who really need government care, as well as providing family support; fourth, the formation of long-term care plans and permanent placement in prosperous families for those children

whose parents have been unable to respond to appropriate interventions and rehabilitation and are assessed as unable to care for the child.

Keywords: children, state policy, system of boarding schools, deinstitutionalization, system of education and socialization of children, reforming the system of institutional child care, decentralization, rehabilitation

Деінституціалізація в системі децентралізації повноважень в сфері інституціонального уходу і виховання дітей

Владимир Лис, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президенті України

В статті проаналізовані основні етапи деінституціалізації в Україні. Обґрунтовано, що в наші часи продовжується завершення першого етапу деінституціалізації, результатом якого є формування регіональних планів по реформуванню системи інституціонального уходу і виховання дітей.

Визначено, що деінституціалізація – це основа для розробки сучасних і ефективних послуг по уходу для дітей і сімей, а сам процес відходу від системи ухода, яка ґрунтується на найбільш інституціональних закладах, і перехід до ряду соціальних послуг на основі сім'ї і громади.

Основними завданнями деінституціалізації в умовах проведення реформи децентралізації повноважень в сфері інституціонального уходу і виховання дітей держава бачить в: забезпеченні умов для повернення дітей, які зараз перебувають в закладах, в рідні сім'ї або переведення їх на сімейні форми виховання (усиновлення, опіка родичів, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); запобігання розлученню дітей з батьками і переведення в інтернатні заклади шляхом впровадження послуг по підтримці дітей і сімей в громадах; підготовці до самостійного життя, забезпеченні соціального включення випускників інтернатних закладів.

До основних компонентів деінституціалізації в сфері захисту прав дітей належать: по-перше, запобігання направленню і перебуванню в закладах без потреби; по-друге, пошук і розробка належного альтернативного ухода за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) і реабілітація дітей і їх сімей; по-третє, вдосконалення адміністративних послуг в громаді для дітей, які дійсно потребують державного ухода, а також надання підтримки сім'ї; по-четверте, формування довгострокових планів по уходу і постійному пристосуванню в благополучні сім'ї для тих дітей, чия родина виявилася не спроможною відповідати втручанням, реабілітацією і оцінені, як такі, які не спроможні піклуватися про дитину.

Ключові слова: діти, державна політика, система інтернатних закладів, деінституціалізація, система виховання і соціалізації дітей, реформування системи інституціонального ухода за дітьми, децентралізація, реабілітація

Постановка проблеми.

Питання реформування сфери інституційного догляду та виховання дітей в Україні давно ініціюється громадянським та науковим дослідженнями у соціальній сфері. На жаль, процес зміни світоглядних орієнтирів сучасного суспільства щодо утримання, виховання та захисту прав дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, частково дітей з особливими освітніми потребами, які мають

складні вимоги до розвитку, на сьогодні випереджає процес реалізації державної політики у соціальній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення проблеми деінституціалізації дітей знаходимо у наукових публікаціях В. Бошняк, Ю. Горемікіної, А. Дакал, Л. Завацької, А. Попович, А. Суходольської, Н. Фойгт, Ю. Харченко та інших. Проте у науковій літературі відсутні системні дослідження щодо визначення процесу деінституціалізації як основного елементу децентралізації повноважень

у сфері інституційного догляду та виховання дітей.

Мета статті – визначення процесу деінституалізації як основного елементу децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей.

Виклад основного матеріалу.

У квітні 2014 р. уряд схвалив Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади і План заходів щодо її реалізації. Прийняття даного документу дало початок реформі – децентралізації.

Мета реформи децентралізації – формування ефективного місцевого самоврядування та територіальної організації влади для створення і підтримки повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів прямого народовладдя, узгодження інтересів держави та територіальних громад. Реформа передбачає відповідальність органів місцевого самоврядування перед виборцями – за ефективність своєї роботи, а перед державою – за її законність (Реформа децентралізації, 2016).

Одним із напрямів децентралізації у соціальній сфері є реалізація реформи деінституалізації.

Для розуміння сутності реформи спробуємо визначити поняття «деінституалізація».

Так, деінституалізація – це:

– комплексна діяльність: це не просто вилучення дітей з інституцій. Натомість це систематичні, стратегічно обґрунтовані зміни, які призводять до значного зниження рівнів використання інституційного догляду і до поширення послуг по збереженню родини на рівні громади (Деінституалізація, 2018);

– процес, альтернативний тривалому утриманню людей душевнохворих, правопорушників, дітей, людей похилого віку у великих стаціонарних закладах різного типу. Головний принцип деінституалізації – надати людині право знаходитися не в таких обмежених умовах існування, як стаціона-

ри, а вести нормальний спосіб життя і жити настільки незалежно, наскільки вона здатна (Сегал, 1993);

– процес заміни системи інституційного догляду дітей на систему, яка забезпечує виховання дітей в сім'ї або в умовах максимально наближених до сімейних (Суходольська, 2018);

– інструмент, що допоможе побороти циклічне коло бідності, яке залишилось у спадок від радянської системи виховання дітей, позбавлених батьківського піклування (Рева, 2016);

– розвиток освітніх, медичних, соціальних та реабілітаційних послуг для дітей та їхніх сімей у громадах. Завдяки цьому потреба в інтернатних закладах поступово зникне (Деінституалізація, 2016).

Основні елементи деінституалізації:

– намагання уникати без крайньої необхідності розміщення і утримання людей у стаціонарах;

– організація відповідних альтернативних варіантів за місцем проживання для розміщення, лікування, професійної підготовки, навчання і реабілітації осіб, яких немає необхідності утримувати в стаціонарах;

– поліпшення умов догляду і лікування за місцем проживання тих, кого раніше прийнято було поміщати в стаціонари (Сегал, 1993).

Таким чином, деінституалізація – це основа для розроблення сучасних та ефективних послуг з догляду для дітей і родин, а саме процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституційних закладах і перехід до низки соціальних послуг на основі сім'ї та громади.

Отже, основними компонентами деінституалізації у сфері захисту прав дітей є:

– запобігання направленню та перебуванню в інституціях без необхідності;

– пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) та реабілітація дітей та їхніх родин;

– удосконалення послуг у громаді для дітей, які дійсно потребують державного догляду, а також надання підтримки сім'ї;

– довгострокові плани з догляду і постійне влаштування в забезпечені родини для тих дітей, чії батьки виявилися неспроможними відреагувати на відповідні втручання та реабілітацію й оцінені, як такі, які нездатні піклуватися про дитину.

Основним документом, що регулює процес деінституалізації в Україні є Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та План заходів з реалізації I етапу.

Дана Стратегія розроблена та прийнята 09 серпня 2017 року на засіданні Кабінету Міністрів України у межах виконання Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року та Плану пріоритетних дій Уряду.

Саме прийняття та введення у дію Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки вважається офіційним стартом реформи деінституалізації.

До цього моменту дискусії навколо системи інтернатів зводились в основному до створення альтернативних форм опіки для дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування та влаштування їх у середовища наближені до сімейних умов перебування. Проте відсутність комплексного підходу щодо проблеми інституційного догляду та виховання в Україні завадила зменшенню ролі інституцій для дітей та призвела до формальності у виконанні Державної цільової соціальної програми реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України № 1242 від 17 жовтня 2007 року та розрахованої до виконання протягом 10 років. Ця Програма виявилась не ефективною і не вирішила проблеми перебування у інституціях дітей з інвалідністю, дітей з особливими

освітніми потребами, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, з метою забезпечення дотримання їх законних прав та інтересів (постанова Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2007 року № 1242).

Наступною спробою здійснити реформу у сфері інституційного догляду було прийняття у 2012 р. Національної стратегії з попередження соціального сирітства до 2020 року. Ця Стратегія передбачає соціальний захист не лише для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а й перспективи розв'язання проблем щодо дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах. Національна стратегія з попередження соціального сирітства до 2020 року визначила основним пріоритетом перевагу сімейного виховання над інституційним, проте до початку третьої спроби реформування означеної галузі не виконала своїх основних завдань (Указ Президента України від 22 жовтня 2012 року № 609).

Попередні дві спроби реформування сфери інституційного догляду в результаті дещо привернули увагу громадськості та органів державної влади щодо неефективності інституційного виховання дітей, проте не змогли подолати опору з боку працівників сфери та докорінно змінити погляди щодо соціального захисту і захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей з особливими освітніми потребами, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Відповідно, основними завданнями деінституалізації в умовах проведення реформи децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей уряд вбачає у: забезпеченні умов для повернення дітей, які зараз перебувають у закладах, у рідні сім'ї або переведення їх на сімейні форми виховання (усиновлення, опіка родичів, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу); запобіганню розлучення дітей з батьками та влаштування до інтернатних закладів шляхом запровадження

послуг з підтримки дітей і сімей у громадах; підготовці до самостійного життя, забезпеченні соціального включення випускників інтернатних закладів (Дакал, 2018).

Деінституалізація – це складна реформа. Тому що інтернатні заклади знаходяться у віданні трьох міністерств: Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України та Міністерства соціальної політики України. У нормативній документації щодо реформи деінституалізації не знайдено чіткого визначення категорій дітей, що знаходяться на утриманні та вихованні у середині системи інституційного догляду та виховання дітей. Ми розуміємо, що це може бути пов'язано із тим, що до інтернатів певного профілю часто потрапляють діти, які не є обов'язково тих категорій, що зазначені у нормативній документації закладу. Часто діти, які потребують опіки з боку держави, потрапляють до тих закладів, які знаходяться найближче до місця їх попереднього перебування. Та все ж нами були визначені категорії дітей, що знаходяться на утриманні системи інституційного догляду, розглянувши типові положення про заклади, які віднесені Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки до відання трьох міністерств.

Отже, законодавство України до інтернатних закладів, які підпорядковуються системі освіти, відносить: дитячі будинки, загальноосвітні школи-інтернати; спеціалізовані школи-інтернати з поглибленим вивченням окремих предметів; спеціальні школи-інтернати для дітей, які потребують корекції фізичного чи (та) розумового розвитку; навчально-реабілітаційні центри, санаторні школи-інтернати всіх типів і форм власності; гімназії-інтернати та ліцеї-інтернати. Вирізняють також заклади інтернатного типу, що підпорядковані органам соціального захисту, які створено для захисту інтересів та надання послуг соціального захисту дітям-сиротам та дітям, позбавлених батьківського пі-

клування, а також для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, для дітей, які потребують соціальної допомоги, для дітей, які потребують тривалого лікування та реабілітації. До закладів, що перебувають у віданні системи охорони здоров'я, відносять будинки дитини для дітей до 4-х років (розпорядження Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року № 526).

У зазначених вище закладах перебувають діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти з інвалідністю, діти з особливими освітніми потребами, діти, які перебувають у складних життєвих обставинах. Саме щодо цих категорій дітей ми здійснюватимемо подальше дослідження.

Протягом 2016 р. за ініціативи Мінсоцполітики удосконалено законодавчу та нормативну базу захисту прав дітей в Україні, а саме:

- запроваджено нову соціальну послугу патронату над дітьми, які перебувають у складних життєвих обставинах (у січні 2016 р. внесено зміни до Сімейного кодексу України), створено можливість для такої категорії дітей тимчасово проживати в патронатних сім'ях, а не в стаціонарних закладах;
- удосконалено законодавчі норми щодо захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, та дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

- забезпечено право одному з батьків-вихователів, які перебувають у трудових відносинах із підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, виду діяльності та галузевої належності, а також працюють за трудовим договором фізичної особи, скористатися відпусткою по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а також уточнено, що зазначеним видом відпустки може скористатися лише один із прийомних батьків;

- затверджено Примірне положення про центр соціальної підтримки дітей та

сімей, що сприятиме створенню багатопрофільних закладів нового типу для виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах наближених до сімейних, безпосередньо в територіальних громадах, за місцем проживання дитини;

- врегульовано механізм надання дитині, яка не є громадянином України, розлученій із сім'єю, статусу дитини, позбавленої батьківського піклування, а також вдосконалено міжвідомчу взаємодію при здійсненні соціального захисту таких дітей;

- розроблено та внесено на розгляд Верховної Ради України законопроект, яким надано право ставати на квартирний облік дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, та особам з їх числа, які є внутрішньо переміщеними особами, за новим місцем їхнього проживання;

- розроблено Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів;

- врегульовано механізм здійснення нагляду службами у справах дітей за умовами проживання та виховання усиновлених дітей;

- затверджено Програму підготовки громадян, які виявили бажання усиновити дитину-сироту, дитину, позбавлену батьківського піклування, з метою підвищення рівня батьківських навичок та посилення їх відповідальності, а також запобігання випадкам скасування усиновлення та повернення дітей в інтернатні заклади;

- спрощено процедуру вибуття дітей із закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сім'ї усиновлювачів;

- розроблено проект Концепції Державної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на 2017–2021 роки та ін. (Соціальний звіт, 2017).

Як бачимо, перед запровадженням деінституалізації урядом була здійснена спроба системного підходу щодо здійснення підготовчого етапу реформи. Зрозуміло, що ці

заходи лише частково забезпечували підготовку до реформування системи інституційного догляду та виховання дітей в Україні. Здебільшого вони відповідали викликам, що вже виникли у сфері соціального захисту дітей щодо реалізації їх законних прав та інтересів.

Для зміни системи інституційного догляду дітей на систему, яка забезпечує їх догляд і виховання в сімейному або наближеному до сімейного середовищі у 2017 році:

- затверджено Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу;

- схвалено Концепцію Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 р., метою якої є забезпечення продовження послідовної імплементації положень Конвенції ООН про права дитини, розбудови ефективної системи захисту прав та інтересів дитини на рівні територіальної громади в умовах децентралізації, створення дружнього до дітей середовища відповідно до міжнародних стандартів та пріоритетів Стратегії Ради Європи з прав дитини (2016–2021);

- внесено зміни до Типового положення про комісію з питань захисту прав дитини і Положення про загальноосвітній навчальний заклад, згідно з якими обмежено перелік підстав для зарахування дітей до інтернатних закладів інституційного догляду та виховання, а також забезпечено колегіальне прийняття таких рішень;

- затверджено Порядок взаємодобору сім'ї та дитини-сироти, дитини, позбавленої батьківського піклування (Соціальний звіт, 2018).

Отже, продовженням здійснення державної політики щодо соціального захисту дітей уразливих категорій, а саме, дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування, дітей з інвалідністю, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, частково дітей з особливими освітніми потребами, які

мають складні вади розвитку, у 2017 р. стає унормування нормативно-правової бази, яка регулює роботу сфери інституційного догляду та виховання дітей в Україні, що засвідчує звітність Міністерства соціальної політики в Україні.

У 2018 р. в Україні здійснювались заходи щодо подальшої реалізації підготовчого етапу деінституалізації, про що свідчать дані щорічного Соціального звіту Міністерства соціальної політики України. Зокрема, реалізація Урядової стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей у 2018 р. сприяла оптимізації 59 інтернатних закладів для дітей (з них 22 ліквідовано, 12 реформовано у заклади денного перебування, 25 реформовано в стаціонарні заклади).

На кінець 2018 р. функціонувало 514 закладів інституційного догляду та виховання дітей. У 2019 р. заплановано реорганізувати 38 закладів.

У межах реалізації реформи системи інституційного догляду та виховання дітей запроваджено послугу альтернативного догляду за дітьми, які з певних причин не можуть проживати з біологічними батьками, – патронат над дитиною. Послуга патронату розвивається у 19 регіонах (у I кварталі 2019 р. послуга буде запроваджена ще у 5 регіонах). Станом на 01 січня 2019 р. функціонує 71 сім'я патронатних вихователів, до яких було влаштовано 204 дитини, на стадії створення протягом I кварталу 2019 р. – 29 сімей. На функціонування сімей патронатних вихователів використано понад 6,3 млн гривень субвенції з державного бюджету.

У 2018 р. було прийнято нормативні акти, спрямовані на посилення соціального захисту дітей, зокрема щодо:

- реалізації права внутрішньо переміщених дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, які досягли 16-річного віку, а також осіб з їх числа, бути зарахованими на квартирний та соціальний квартирний облік за місцем взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб;

- категорій, які можуть скористатися своїм правом взяття на квартирний облік за місцем взяття їх на облік внутрішньо переміщених осіб, оскільки їхнім місцем походження є тимчасово окупована територія України або район проведення антитерористичної операції;

- вдосконалення Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;

- порядку та умов надання у 2018 р. субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам;

- можливості будівництва у разі наявності проекту нового будівництва житла, призначеного для дитячого будинку сімейного типу, малого групового будинку;

- зняття обмеження вартості будівництва дитячих будинків сімейного типу та планування при новому будівництві малих групових будинків за рахунок субвенції та відповідно до рекомендацій щодо вимог з будівництва та оснащення таких будинків;

- вдосконалення соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах (Суть реформи, 2018).

З метою забезпечення соціального захисту сімей з дітьми, підтримки розвитку відповідального батьківства Урядом запроваджено нові ініціативи (зокрема, постанови Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 427; 20 червня 2018 р. № 512) щодо: надання з 01 вересня 2018 року одноразової натуральної допомоги при народженні дитини «пакунок малюка» в межах державної допомоги сім'ям з дітьми; відшкодування з січня 2019 року послуги з догляду за дитиною до трьох років «муніципальна няня» у розмірі прожиткового мінімуму на дітей віком до шести років, встановленого на 01 січня відповідного року, на умовах деінституалізації з різних бюджетів; підтримки міст, об'єднаних територіальних громад, які долучилися до міжнародної ініціативи «Громада, дружня до дітей та молоді» та

отримає статус громади, дружньої до дітей та молоді (Суть реформи, 2018).

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, зазначимо, що наразі триває закінчення першого етапу деінституалізації, результатом якого є формування регіональних планів щодо реформування системи інституційного догляду та виховання дітей. Велика мережі закладів інституційного догляду та органів державної влади, що задіяні у процесі управління сферою інституційного догляду, безліч нормативно-правових документів, які регулюють процес реформування інституційного догляду, широка категорія дітей, які знаходяться у системі інституційного догляду, та інші проблемні моменти створюють перешкоди у реалізації реформи деінституалізації, але водночас підтверджують актуальність реформування системи інституційного догляду та виховання.

Наявна інституційна модель утримання дитини в інтернатному закладі на тривалий період справляє надзвичайно шкідливий вплив на гармонійний розвиток дитини та її соціалізацію, крім того, це абсолютно неефективна та нерациональна модель догляду за дітьми, у результаті чого більшість дітей страждають від серйозних наслідків та психологічних травм, що значно знижують їх життєві можливості та такі діти складно інтегруються в сучасне суспільство. Тому державі необхідно вживати всіх заходів для запобігання вилучення дітей з сімей, а

коли це неможливо, надати змогу кожній дитині зростати у турботливому сімейному середовищі – під опікою родичів, у прийомній сім'ї чи сім'ї усиновлювачів (тобто забезпечити реалізацію принципу деінституалізації).

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що деінституалізація – це основа для розроблення сучасних та ефективних послуг з догляду для дітей і родин, а саме процес відмови від системи догляду, яка ґрунтується на великих інституційних закладах, і перехід до низки соціальних послуг на основі сім'ї та громади.

До основних компонентів деінституалізації у сфері захисту прав дітей належать: по-перше, запобігання направленню та перебуванню в інституціях без необхідності; по-друге, пошук та розробка належного альтернативного догляду за дитиною в межах громади (забезпечення житлом, лікування, навчання, освіта) та реабілітація дітей та їхніх родин; по-третє, удосконалення адміністративних послуг у громаді для дітей, які дійсно потребують державного догляду, а також надання підтримки сім'ї; по-четверте, формування довгострокових планів з догляду і постійне влаштування в благополучні родини для тих дітей, чий батьки виявилися неспроможними відреагувати на відповідні втручання та реабілітацію й оцінені, як такі, які нездатні піклуватися про дитину.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

Дакал А. Реформування системи інституціонального догляду та виховання дітей у контексті захисту їх прав. URL: <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/16/files/221bbfb5-a299-4206-bf3c-d1e7d65cb3c7.pdf>.

Деінституалізація та трансформація послуг для дітей : посібник з найкращих практик. URL: <http://sirotstvy.net/upload/iblock/c40/c40bbf1835a93f0c4351e68467ea9431.pdf>.

Деінституалізація. Як вчителі можуть допомогти адаптуватись дітям з інтернатних закладів. URL: <https://nus.org.ua/view/deinstytutsializatsiya-yak-vchyteli-mozhut-dopomogty-adaptuvatysya-dityam-z-internatnyh-zakladiv/>.

Державна цільова соціальна програма реформування системи закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF>.

Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>.

Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки : Розпорядження КМУ від 09 серп. 2017 р. № 526-р. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170526.html.

Рева А. Деінституалізація – це інструмент, що допоможе побороти циклічне коло бідності, яке залишилось у спадок від радянської системи виховання дітей, позбавлених батьківського піклування. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14089.html>.

Реформа децентралізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi>.

Сегал С. Деинституциализация. Энциклопедия социальной работы / пер. с англ. В 3 т. Москва : Центр общечеловеческих ценностей, 1993. Т. 1. С. 171–175.

Соціальний Звіт Міністерства соціальної політики за 2017 рік. URL: <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/zvitu/sz2017.docx>

Соціальний Звіт Міністерства соціальної політики за 2018 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html>.

Суть реформи. URL: <http://reform.diplatform.org.ua/>.

Суходольська А. Розвиток сімейних форм виховання соціальних сиріт. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/23.pdf.

REFERENCES

Dakal, A. *Reformuvannya systemy instytutsionalnogo dohliadu ta vykhovannya ditei u konteksti zakhystu yikh prav [Reforming the system of institutional care and education of children in the context of protection of their rights]*. Retrieved from <http://www.e-patp.academy.gov.ua/pages/dop/16/files/221bbfb5-a299-4206-bf3c-d1e7d65cb3c7.pdf> [in Ukrainian].

Deinstytualizatsiia ta transformatsiia posluh dlia ditei posibnyk z naikrashchykh praktyk [Deinstitutionalization and transformation of services for children a guide to best practices]. Retrieved from <http://sirotstvy.net/upload/iblock/c40/c40bbf1835a93f0c4351e68467ea9431.pdf> [in Ukrainian].

Deinstytualizatsiia. Yak vchyteli mozhut dopomohty adaptuvatyts ditiam z internatnykh zakladiv [Deinstitutionalization. How teachers can help children from boarding schools adapt]. Retrieved from <https://nus.org.ua/view/deinstytutsializatsiya-yak-vchyteli-mozhut-dopomogty-adaptuvatysya-dityam-z-internatnyh-zakladiv/> [in Ukrainian].

Derzhavna tsilova sotsialna prohrama reformuvannya systemy zakladiv dlia ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannya [State target social program of reforming the system of institutions for orphans and children deprived of parental care]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1242-2007-%D0%BF> [in Ukrainian].

Natsionalna stratehiia profilaktyky sotsialnogo syritstva na period do 2020 roku [National strategy for the prevention of social orphanhood until 2020]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>. [in Ukrainian].

Natsionalna stratehiia reformuvannya systemy instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannya ditei na 2017–2026 roky: Rozporiadzhennia KМУ [National strategy for reforming the system of institutional care and upbringing of children for 2017-2026: The Order of the Cabinet of Ministers]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170526.html [in Ukrainian].

Reforma detsentralizatsii [Decentralization reform]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/diyalnist/reformi/efektivne-vryaduvannya/reforma-decentralizaciyi> [in Ukrainian].

Reva, A. *Deinstytualizatsiia – tse instrument, shcho dopomozhe poboroty tsyklichne kolo bidnosti, yake zalyshylos u spadok vid radianskoi systemy vykhovannya ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannya [Deinstitutionalization is a tool to help overcome the cyclical cycle of poverty inherited from the Soviet system of raising children deprived of parental care]*. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/14089.html> [in Ukrainian].

Sehal, S. (1993). *Deinstytutsyalizatsiia. Entsyklopedyia sotsyalnoi roboty. Tsentri obshchechelovecheskykh tsennopei [Deinstitutionalization. Encyclopedia of social work. Center for Universal Human Values]*. (Vol. 1, pp. 171–175). Moskva [in Russian].

Sotsialnyi Zvit Ministerstva sotsialnoi polityky za 2017 rik [Social Report of the Ministry of Social Policy for 2017]. Retrieved from <https://docs.google.com/viewer?embedded=true&url=http://www.msp.gov.ua/files/zvitu/sz2017.docx> [in Ukrainian].

Sotsialnyi Zvit Ministerstva sotsialnoi polityky za 2018 rik [Social Report of the Ministry of Social Policy for 2018]. Retrieved from <https://www.msp.gov.ua/news/17003.html> [in Ukrainian].

Sukhodolska, A. Rozvytok simeinykh form vykhovannia sotsialnykh syrit [Development of family forms of education of social orphans]. Retrieved from http://bses.in.ua/journals/2018/35_2_2018/23.pdf [in Ukrainian].

Sut reformy [The essence of the reform]. Retrieved from <http://reform.diplatform.org.ua/> [in Ukrainian].

Лис Володимир

Начальник служби у справах дітей
Львівський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного
управління при Президентіві України

Lys Volodymyr

Head of the Service for Children
Lviv Regional Institute for Public Administration
of the National Academy for Public Administration
under the President of Ukraine

Email: liss2019@ukr.net

ORCID: 0000-0002-9201-5140

Цитування: Лис, В. (2020). Деінституалізація в системі децентралізації повноважень у сфері інституційного догляду та виховання дітей. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 52–61. doi: 10.15421/152093

Citation: Lys, V. (2020). Deinstytualizatsiia v systemi detsentralizatsii povnovazhen u sferi instytutsiinoho dohliadu ta vykhovannia ditei [Deinstitutionalization as the main process of decentralization of powers in the field of institutional care and education of children]. *Public administration aspects*, 8 (5), 52–61. doi: 10.15421/152093

Стаття надійшла / Article arrived: 25.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020

Механізми реалізації державної політики у розвитку тваринництва європейських країн

Олександр Лаврук, Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж

Акцентується увага на тому, що галузь тваринництва займає провідне місце не тільки в економіці багатьох європейських країн, але й є визначальною у забезпеченні їхньої продовольчої безпеки. Розглянуто зарубіжний досвід відродження і розвитку галузі тваринництва. Вказується, що важливим компонентом гарантування стабільного розвитку кожної країни, життєдіяльності суспільства і галузі тваринництва виступає державна політика. Визначено роль державної політики європейських країн та механізми її реалізації у цьому важливому процесі. Встановлено, що у заходах державної політики різних європейських країн основна увага надається розробці програм сприяння державою розвитку фермерських господарств з метою підвищення їхньої конкурентної спроможності, фінансовій підтримці їхніх виробників продукції та забезпеченні різними видами ресурсів. На етапі розроблення державної політики та з метою її ефективного реалізації визначається система засобів, інструментів і методів за допомогою яких формується механізм реалізації політики. Виявлено спільні риси в розвитку тваринництва у різних європейських країнах та виокремлено його особливості. Ураховуючи світові тенденції визначено пріоритетні напрями розвитку таких підгалузей тваринництва, як скотарство, свинарство, вівчарство. Зазначено, що для подальшого ефективного розвитку сільського господарства та підтримання на його основі галузі тваринництва на найбільш уразливих сільських територіях, важливу роль відіграють механізми державного регулювання, що спрямовані на соціальне забезпечення діючих виробників, особливо молодих фермерів в районах, де сільське господарство є їхнім головним джерелом доходів. Запропоновано і надалі створювати належні умови для повного виходу тваринництва на ефективне виробництво та повне забезпечення внутрішнього ринку високоякісною, конкурентоспроможною, екологічно безпечною продукцією тваринництва.

Ключові слова: державна політика, європейські країни, механізми, тваринництво, продукція тваринництва, продукти харчування

Mechanisms for implementing state policy in the development of animal husbandry in european countries

Alexander Lavruk, Podolsky Special Educational and Rehabilitation Socio-Economic College

Attention is drawn to the fact that the livestock industry occupies a leading place not only in the economy of many European countries, but also is crucial in ensuring their food security. Foreign experience of revival and development of the livestock industry is considered. It is indicated that an important component of ensuring the stable development of each country, the life of society and the livestock industry is state policy. The role of state policy of European countries and mechanisms for its implementation in this important process are defined. It is established that the state policy measures of various European countries focus on the development of programs for state assistance to the development of farms in order to increase their competitive ability, financial support for their producers and provide various types of resources. At the stage of developing a state policy and for the purpose of its effective implementation, a system of means, tools and methods is determined by which the policy implementation mechanism is formed. Common features in the development of animal husbandry in different European countries are identified and its features are highlighted. Taking into account global trends, priority areas for the development of such sub-sectors of

animal husbandry as cattle breeding, pig breeding, and sheep breeding are identified. It is noted that for the further effective development of Agriculture and the maintenance of animal husbandry in the most vulnerable rural areas, an important role is played by state regulation mechanisms aimed at social security of existing producers, especially young farmers in areas where agriculture is their main source of income. It is proposed to continue creating appropriate conditions for the full entry of animal husbandry into efficient production and full provision of the domestic market with high-quality, competitive, environmentally friendly livestock products.

Keywords: state policy, European countries, mechanisms, animal husbandry, livestock products, food products

Финансовый мониторинг как условие обеспечения государственной безопасности страны: понятие, составляющие, этапы развития

Александр Лаврук, Подольский специальный учебно-реабилитационный социально-экономический колледж

Акцентируется внимание на том, что отрасль животноводства занимает ведущее место не только в экономике многих европейских стран, но и является определяющей в обеспечении их продовольственной безопасности. Рассмотрен зарубежный опыт возрождения и развития отрасли животноводства. Указывается, что важным компонентом обеспечения стабильного развития каждой страны, жизнедеятельности общества и отрасли животноводства выступает государственная политика. Определена роль государственной политики европейских стран и механизмы ее реализации в этом важном процессе. Установлено, что в мероприятиях государственной политики различных европейских стран основное внимание уделяется разработке программ содействия государством развитию фермерских хозяйств с целью повышения их конкурентной способности, финансовой поддержке их производителей продукции и обеспечении различными видами ресурсов. На этапе разработки государственной политики и с целью ее эффективной реализации определяется система средств, инструментов и методов с помощью которых формируется механизм реализации политики. Выявлены общие черты в развитии животноводства в разных европейских странах и выделены его особенности. Учитывая мировые тенденции определены приоритетные направления развития таких подотраслей животноводства, как скотоводство, Свиноводство, овцеводство. Отмечено, что для дальнейшего эффективного развития сельского хозяйства и поддержания на его основе отрасли животноводства на наиболее уязвимых сельских территориях, важную роль играют механизмы государственного регулирования, направленные на социальное обеспечение действующих производителей, особенно молодых фермеров в районах, где сельское хозяйство является их главным источником доходов. Предложено и в дальнейшем создавать надлежащие условия для полного выхода животноводства на эффективное производство и полное обеспечение внутреннего рынка высококачественной, конкурентоспособной, экологически безопасной продукцией животноводства.

Ключевые слова: государственная политика, европейские страны, механизмы, животноводство, продукция животноводства, продукты питания

Постановка проблеми.

Тваринництво зарекомендувало себе стратегічно важливою галуззю у загальній структурі сільськогосподарського виробництва європейських країн. По-

ряд з цим вирішальне значення у забезпеченні потреб населення високопоживними і дієтичними продуктами харчування мають провідні галузі тваринництва. А тому держави європейських країн захищають життєві інтереси

населення у частині забезпечення тваринницькою продукцією з метою підтримання його високопродуктивної діяльності. Відповідно за рахунок розвитку галузі тваринництва і надалі продовжує здійснюватися виробництво високоякісної яловичини, свинини, птиці і молока для задоволення потреб населення і промислового виробництва.

Актуальність дослідження державної політики обумовлюється потребою прискорення процесу її реалізації, формування цілей і перспектив розвитку галузі тваринництва, розроблення науково-обґрунтованої програми політичного і соціально-економічного її становлення у кожній європейській країні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретико-методологічні аспекти проведеного дослідження базуються на узагальненні наукових розробок з вивчення державної політики та механізмів її реалізації такими зарубіжними науковцями, як Дж. Андерсон, П. Браун, Е. Вайнінг, Д. Веймер, К. Вайс, М. Говлет, В. Дан, Д. Істон, Л. Пал, В. Парсонс, М. Рамеш, Р. Розенфельд та інших.

Концептуальні засади формування і реалізації державної політики у різних сферах суспільної діяльності знайшли відображення у працях таких відомих вітчизняних науковців, як В. Бакуменко, О. Валецький, К. Ващенко, О. Кілієвич, Ю. Ковбасюк, М. Латинін, В. Мамонова, В. Ребало, С. Романенко, В. Тертичка та багато інших. Проблеми аграрної політики, відродження та ефективного розвитку тваринництва в Україні і європейських країнах присвячені наукові дослідження вітчизняних вчених: В. Андрійчука, В. Аранчій, П. Березівського, В. Геєця, М. Маліка, М. Місюка, П. Пуцентейла, П. Саблука, І. Свиноуса, О. Скидана, І. Топіхи, О. Шпичака і інших.

Однак, наявність значної кількості наукових праць вітчизняних і зарубіжних науковців та вагомість отриманих ними від проведених досліджень результатів, не повністю ураховують специфіку галузі та її кризову ситуацію, а тому проблема становлення і розвитку тваринництва не втрачає своєї актуальності. Між тим більшість економічно-організаційних і управ-

лінських проблем державної політики, пов'язаних з відродженням тваринництва, і з урахуванням регіональних умов розвитку галузі у європейських країнах, потребують подальших досліджень.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування концептуальних підходів до розроблення державної політики та застосування механізмів її реалізації у розвитку галузі тваринництва європейських країн.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тваринницька галузь відіграє важливу роль у розвитку аграрного виробництва й економіки та продовольчому забезпеченні населення європейських країн. Трансформаційні процеси у галузі тваринництва у більшій мірі позначилися на його виробничо-господарській діяльності, що натеper потребує наукового осмислення і детального обґрунтування цих процесів у межах окреслених проблем. Досліджувана проблема є споконвічною, оскільки в усіх європейських країнах тваринництво є пріоритетною галуззю не тільки за своїм значенням в аграрній економіці для стабільного функціонування кожної країни, але й за обсягами виробництва продукції, ураховуючи те, що завдячуючи сприятливому природному середовищу і ефективному господарюванню практично всі країни повністю забезпечують власні потреби і експортують значні обсяги тваринницької продукції.

При цьому роль держав європейських країн у формуванні ефективних інститутів з метою забезпечення цих процесів полягає в розробці механізму реалізації державної політики при здійсненні виваженої підтримки виробників тваринницької продукції. На етапі розроблення державної політики та з метою її ефективної реалізації визначається система засобів, інструментів і методів, за допомогою яких формується механізм реалізації політики. Механізм є системним, багатоаспектним і багатогранним, має внутрішню соціально-ринкову структуру, а тому функціонує в чітко визначеному порядку.

Механізм реалізації державної політики віддзеркалює функціональні і взаємопов'язані

компоненти механізму державного управління, основними структурними складовими котрого є організаційні (органи державної влади, правові норми, засоби, методи, способи, інструменти, важелі, принципи) та функціональні (організація управлінських процесів, налагодження виробничої діяльності, послідовність виконання управлінських дій) елементи, цілеспрямоване і послідовне здійснення котрих сприяє розв'язанню системних проблем і якісним змінам у галузі тваринництва.

У сільській місцевості європейських країн виробництво значної кількості продукції тваринництва виробляється товаровиробниками у малих за розмірами ферм, котрі формують їхню продовольчу безпеку. Окрім цього державна політика скеровується на максимальне задоволення споживчих потреб і прагнень громадян цих країн. А тому в основі сформованої політики кожної країни знаходять місце не тільки базові інтереси громадян, але й стратегічні потреби суспільства на відповідному етапі розвитку держави, висловлені політичними лідерами і елітами у формі основних принципів та стратегічних цілей, котрі мають відповідну суспільну підтримку.

Слід зазначити, що обов'язковими заходами у програмах державної політики країн ЄС є цілеспрямований процес удосконалення племінних і продуктивних якостей тварин на основі інтенсивного використання світових генофондів, інтеграція товаровиробників з переробними підприємствами, державне стимулювання ферм, що співпрацюють із світовими лідерами у галузі тваринництва, використання ефективних енергозберігаючих технологій утримання худоби, високий рівень селекційної роботи, годівля худоби високоякісними кормами.

Можна споглядати щорічне збільшення поголів'я великої рогатої худоби на тваринницьких фермах країн Європейського союзу. За даними Євростату у 2018 р. у державах-членах ЄС утримувалося 87 млн голів великої рогатої худоби, 148 млн голів свиней, 98 млн голів овець та кіз. Найбільше великої рогатої худоби утримується у Франції (21,2 %), Німеччині

(13,7 %), Великобританії (11,0 %), Ірландії (7,5 %), Іспанії (7,4 %), Італії (7,2 %) та Польщі (7,1 %); свиней – в Іспанії (20,8 %), Німеччині (17,8 %), Франції (9,3 %), Данії (8,5 %), Нідерландах (8,1 %), та Польщі (7,4 %); овець – у Великобританії (26,3 %), Іспанії (18,5 %), Румунії (11,9 %) та Греції (9,9 %) (Statistical Books Eurostat, 2020, р. 52–53). Водночас в усіх категоріях господарств України у 2018 р. утримувалося 3,1 млн голів, великої рогатої худоби, 5,7 млн голів свиней, 1,2 млн голів овець та кіз, тоді як у 2000 р. ці показники склали відповідно – 9,4; 7,7 та 1,9 млн голів (Ціхановська, 2012, с. 10).

Заслугує на увагу те, що державною політикою європейських країн передбачено процес інтенсивного розвитку органічних тваринницьких ферм (щорічний ріст складає 10 %), де виробляється органічна тваринницька продукція. Зокрема, значна кількість органічних ферм, що розводять велику рогату худобу, котра щорічно зростає на 12,6 % (у 2017 р. утримувалося 788,6 тис. голів), знаходиться у Німеччині. У Франції на органічних фермах поголів'я великої рогатої худоби у 2017 р. зросло на 13,3 % і склало 649,9 тис. голів, Австрії – 422 тис. голів. Водночас на органічних фермах Данії поголів'я великої рогатої худоби збільшилося на 21,6 % (199,9 тис. гол.), а дійних корів на 22,1 % (71 тис. гол.). Уряди цих, як і багатьох інших країн, забезпечують підтримку виробників тваринницької продукції, здійснюють їхнє стимулювання та покращення генетичних ознак стада. Тут же слід відзначити, що лише у п'яти країнах ЄС (Польщі, Румунії, Угорщині, Словаччині, Великобританії) поголів'я худоби і екологічних корів на органічних фермах значно скоротилося (Агро-Центр, 2020).

Варто зазначити, що загальна політика ЄС у галузі тваринництва має суттєві переваги для європейських фермерів, оскільки сприяє гарантуванню для усіх європейців стійкої наявності безпечних і поживних продуктів харчування та експорту продовольства. У заходах державної політики різних європейських країн акцентується увага на розробці програм

сприяння державою розвитку фермерських господарств з метою підвищення їхньої конкурентної спроможності, фінансовій підтримці (надання субсидій) їхніх виробників продукції, забезпеченні різними видами ресурсів. Слід зауважити, що у положенні Європейського Союзу державна допомога в принципі заборонена, оскільки цей процес спроможний вплинути на вільну конкуренцію, надати переваги підприємствам, галузям економіки перед конкурентами на європейському внутрішньому ринку, але у якості винятку субсидії законодавчо допускаються при організації належного контролю (Укрінформ, 2020).

Європейський досвід реалізації політики показує на скільки вона результативна, оскільки знаходиться у залежності від рівня активності та участі громадськості та бізнесу у вирішенні соціально-економічних і економічних проблем країн ЄС. Державна політика цих країн спрямовується на механізм державної підтримки аграрного сектору за допомогою різного роду інструментів (субсидій, дотацій і пілг) та на забезпечення функціонування системи сільськогосподарського кредитування, котре має свою специфіку у різних країнах.

Зокрема, у Великій Британії фермерським господарствам надаються державні субсидії, оскільки тут не функціонує спеціалізована система аграрних кредитів, тоді як у Німеччині і Франції – створені спеціалізовані установи кредитування фермерів. У Франції фермерам надаються субсидії на підвищення ефективності виробництва, підтримку родючості земель, компенсаційні виплати за виконання роботи у районах із несприятливими природними умовами (Бодак, 2012).

Встановлено, що економічно високорозвинутою країною є Бельгія, котра має ефективну галузь сільського господарства, де важливу роль у виробництві високопоживної продукції відіграє тваринництво (м'ясо-молочне скотарство, птахівництво), що розвивається в приватних фермерських господарствах усіх регіонів. У результаті країна майже повністю забезпечує своє населення необхідними продуктами харчування, а обсяги виробництва молока знач-

но більші за його внутрішню потребу. Разом з цим бельгійські фермери залишаються незадоволеними (претензії висловлюються керівним інститутам Євросоюзу та Єврокомісії) станом і перспективами свого економічного і соціального добробуту, незважаючи на зважену державну політику (має високий рівень централізації на загальноєвропейському рівні ЄС) у цій сфері діяльності, доступність банківських кредитів для розвитку фермерства, забезпеченість модернізованою сільськогосподарською технікою та сучасними передовими технологіями виробництва продукції.

З'ясовано, що Німеччині належить друге місце серед країн ЄС за обсягом виробництва продукції тваринництва, розвиток якого відбувається на невеликих сімейних фермерських господарствах. Уряд ФРН надає фермерам такі види підтримки: допомогу, що стосується скасування обмежень по землі, виведеної з виробничого користування для вирощування на ній фуражних культур для годівлі тварин; здійснює авансові платежі або дострокові виплати державних субсидій, авансові виплати державної допомоги регіонам з несприятливими у них умовами для розвитку сільськогосподарського виробництва; надає державні субсидії підприємствам в умовах ризику банкрутства. Тут слід зауважити, що структуровані програми державної допомоги застосовуються з дозволу Єврокомісії лише у непередбачуваних ситуаціях та збитковості господарств.

Щоразу у заходах державної політики ФРН передбачається надання державою допомоги соціального спрямування окремим споживачам, гуманітарної – при виникненні різного роду катастроф та субсидій менш конкурентоспроможним господарствам з метою захисту тварин і прав споживачів, попередження ризиків та вирівнювання значних коливань цін на тваринницьку продукцію. Окрім цього заходи стимулювання розвитку фермерських господарств передбачають використання диференційованої (у залежності від рівня доходу) системи оподаткування та кредитування з метою підтримки інвестиційної діяльності (використання раціональних

норм праці, покращення умов життєдіяльності фермерів).

Сільське господарство Франції визначає приватне землеволодіння, у складі якого один мільйон фермерських і приватних сільськогосподарських підприємств, а за обсягом виробництва продукції (щорічний експорт складає зверху 40 млрд євро) країна займає перше місце у Західній Європі і третє місце у світі. Здебільшого у регіонах з несприятливими кліматичними умовами держава визначає погашення 5 % по кредиту, в інших – 3 %, а пільгове кредитування практикується лише для молоді, котра бажає розпочати свій бізнес не тільки у галузі тваринництва, але й в інших сферах. Зокрема, Міністерством сільського господарства Франції виділяються дотації на облаштування діяльності молодих фермерів від 50 до 100 тис. євро. Також слід зазначити, що урядом Франції ухвалене рішення, згідно з яким у торговельних мережах повинно продаватися не менше 50 % вітчизняних продуктів, що захищає французьких молодих виробників продовольства (Ціхановська, 2012, с. 60).

Сільське господарство (значна частина його перебуває у приватній власності) Польщі орієнтоване на здійснення експорту (10 % від загального обсягу) продукції. Тут особливою популярністю користуються малі приватні сільськогосподарські господарства, котрі спеціалізуються на виробництві одного виду продукції. Завдяки вступу Польщі в ЄС польські аграрії, котрі демонструють поступову динаміку зростання виробництва, отримали значні європейські доплати за різнобічну діяльність у аграрному секторі. Допомога аграрним працівникам надається через Європейський інвестиційний банк (ЄІБ), створеним для здійснення цієї діяльності Агентством реструктуризації і модернізації сільського господарства (ARiMR), котрий на безпосередні виплати аграріям (особливо молодим фермерам для ведення власного бізнесу) у 2018 р. отримав від банку 4 млрд євро. Заслужує на увагу пільгове кредитування аграрного сектора, оскільки кожен підприємець може сплатити лише 3 %, а решту суми по відсотковій ставці банку повертає держава.

Державною політикою передбачаються європейські грошові виплати фермерам за вирощування окремих видів культур і за утримання поголів'я високопродуктивної худоби. Зокрема, за кожну корову польський фермер у 2018 р. отримав допомогу у розмірі майже 80 євро, за козу – 16 євро. Зазвичай власники тваринницьких ферм не завжди можуть бути впевненими у стабілізації цін на свою продукцію у зв'язку з виникненням ризиків її втрат. У більшості випадків застосовуються механізми інтервенцій і прямих виплат у дохід фермерів. У результаті інтервенційні ціни встановлюються нижче ринкових цін (Алейнікова, 2012, с. 13). Окрім цього польські аграрії отримують допомогу від держави і за заподіяний збиток через несприятливі погодні умови, від стихійного лиха та інших зовнішніх факторів (урагани, заморозки, хвороби, пожежі). Водночас польською владою розробляються різні заходи для того, щоб сільськогосподарська продукція, особливо тваринницька, ставала більш конкурентною на світових горизонтах, оскільки ціни на неї регулює ринок, а тренди, що характерні для світових ринків і ринку ЄС, спостерігаються також і в Польщі.

Слід відзначити, що натеper на сільське господарство Голландії припадає 10 % економіки країни. Здебільшого ця країна займає важливі позиції на світовому ринку як одна із основних експортерів (у Німеччину, Бельгію, Велику Британію, Італію і Францію) сільськогосподарської продукції, оскільки обсяг експорту м'яса, молочної продукції, овочів і фруктів у 2018 р. склав 80 млрд євро (18 % від загального експорту країни).

З'ясовано, що основними пріоритетами державної політики у розвитку тваринництва є його інноваційний розвиток, покращення умов утримання і годівлі тварин, зростання їхньої продуктивності, використання відновлюваних джерел енергетики і ін. Широке впровадження знайшла програма гарантування державою частини позики, що надається фермерам (малим і середнім підприємцям, але у першу чергу молодим фермерам у віці до 39 років) у якості субсидій, котрі в обов'язковому порядку

повинні бути використані цілеспрямовано (інвестовані у будівництво тваринницьких ферм, підтримку виробництва органічної продукції, технічне і мобільне обладнання).

Державна політика країни спрямовується на покращення умов праці і життя фермерів, збереження їхніх доходів, регулювання витрат виробництва, закупівельних цін на молоко і м'ясо та доходів, що підлягають оподаткуванню.

Особливе значення надається кредитному забезпеченню та механізму дії пільгових кредитів, котрий базується на принципі державного погашення банком різниці між договірною процентною ставкою і ставкою пільгової позики, що надається кожному фермеру. Окрім цього фінансова допомога фермерам

(майже 17 % від загального бюджету) надається також Євросоюзом через Єдину сільськогосподарську політику. Нині Австралія є лідером (займає четверте місце у числі світових експортерів) на ринку країн ЄС, оскільки об'єднує 19 країн-виробників сільськогосподарської продукції, частка яких складає 20 % (тваринницької продукції майже 11 %) світового експорту.

Значний обсяг (до 68%) вартості продукції сільського господарства припадає на тваринництво, де 14 % від усього світового поголів'я складають вівці, котрі забезпечують 9 % усього світового виробництва вовни.

У країні основними виробниками тваринницької продукції є фермерські господарства,

Таблиця 1

Механізми отримання підтримки розвитку тваринництва фермерами країн ЄС

Вид підтримки	Механізми	Пояснення
Повна підтримка розвитку сільського господарства	Прямі платежі	Обробіток і захист земельних площ у межах сформованих сівозмін
Виплати, пов'язані з утриманням худоби та дійних корів	Добровільні спільні платежі, особливо для виробників яловичини, молочних продуктів та вирощування овець і кіз в окремих країнах	Підтримка надається для утримання більшої половини від усієї молочної худоби в ЄС
Підтримка економічно маргінальних сільськогосподарських зон (майже 55% оброблюваних площ)	Щорічні виплати фермерам в «зонах природних обмежень»	Практично в усіх країнах майже 50% такої землі відводиться для потреб тваринництва
Товарна підтримка тваринницької продукції	Прикордонні тарифи Забезпечення безпеки для деяких продуктів	Підтримка незначна, однак її важелі дієві
Субсидії на інвестиції та інновації у фермерських господарствах	Допомога надається для здійснення процесу інвестування сільськогосподарських земель та функціонування тваринницьких ферм за програмами розвитку сільських районів у межах Загальної сільськогосподарської політики	Допомога в модернізації та інноваційному забезпеченні різних видів діяльності (фермери, котрі на інтенсивній основі вирощують свиней і птицю не мають права на деякі схеми субсидіювання)
Платежі за екологічний клімат на фермах та за практику ведення органічного землеробства	Агроекологічні і органічні схеми підтримки в рамках програм розвитку сільських районів Загальної сільськогосподарської політики	Більшість одержувачів субсидії є менш інтенсивними у розвитку екологічного тваринництва (ураховуються площі на яких утримуються вівці, худоба (у деяких випадках коні)
Допомога для харчової промисловості, організації маркетингу і споживання тваринницької продукції	Різні програми допомоги в рамках програм розвитку сільських районів	Характер допомоги різноманітний, виникають труднощі щодо визначення її частки у розмірі використовуваної тваринницької продукції

котрим державною політикою передбачена фінансова підтримка (короткострокові кредити за низькими відсотковими ставками, гранти) з метою компенсації збитків спричинених природними або техногенними чинниками. Однак, дотації уряду надаються лише тоді, коли збитки, пов'язані із стихією природи, має більшість господарств у регіоні. Для фермерів урядом практикуються також податкові пільги, система спеціальних платежів та імпорتنих мит.

На підставі узагальнення концептуальних напрацювань у сфері державної політики, що проводиться країнами ЄС, виникає потреба вказати різні підходи до формування механізмів надання підтримки фермерам, котрі надають перевагу розвитку тваринництва (табл. 1).

Визначено, що сумарні бюджетні витрати на розвиток аграрного сектора в країнах ЄС складають щорічно 80–100 млрд у. од. З цієї суми 30–35 % припадає на програми підтримки цін на внутрішньому ринку, 3–5 % – складають витрати по реалізації регіональних структурних програм, 20–25 % – витрати по регіональних програмах підтримки основних галузей аграрного сектора (Алейнікова, 2012, с. 13). Зазвичай політикою передбачається фінансова підтримка галузей тваринництва і рослинництва у країнах ЄС, що здійснюється через систему прямих платежів, котрі є основними у межах Загальної сільськогосподарської політики (ЗСП). За 2013–2018 рр. бюджет таких виплат складав 252 млрд євро (у середньому на одного фермера припадало 3300 євро (допускаються розбіжності у фактично витрачених сумах для дрібних фермерських господарств).

Основними складовими прямих платежів є базовий прямих платіж (для підтримки обробленої землі у належному стані та утримання тварин), екологічний платіж (виробникам органічної продукції), розмір якого складає 30% від загального бюджету ЗСП, що доступний для прямих платежів та добровільні спільні платежі (для держав, що бажають зберегти виробництво окремих культур або поголів'я худоби (молочного і м'ясного напрямку).

Галузь тваринництва постійно домінує у загальному обсязі прямих платежів, особли-

во при організації процесу випасання худоби (платежі складають майже 55 % від доходу фермерів ЄС), зокрема в Англії цей показник складає 69 % (практично прямі платежі балануються із розміром чистого доходу фермерського бізнесу). Меншою за розміром є підтримка свинарства, птахівництва і вівчарства, оскільки ці галузі потребують використання менших розмірів землі.

Поряд із прямими платежами держави-члени ЄС отримують (загальний обсяг на 2014–2020 рр. складає 95 млрд євро) цілеспрямоване фінансування (для фермерів, що підтримують екологічні програми, займаються виробництвом органічної продукції, особливо у районах з природними обмеженнями) у межах існуючої політики для програм розвитку сільських районів (РСР). Тут же слід зазначити, що державна політика спрямована на надання допомоги (на комерційні, екологічні цілі) для забезпечення інноваційного розвитку фермерських господарств, однак отримані кошти не повинні використовуватися з метою підвищення прибутковості фермерських господарств.

Неодмінною умовою забезпечення стійкої системи функціонування тваринництва у країнах Європейського Союзу є спрямування їхньої державної політики на реалізацію моделі його інноваційно-інвестиційного розвитку. При цьому при прийнятті рішень щодо інноваційної спрямованості сільськогосподарської політики у країнах ЄС забезпечується взаємне погодження політиків і зацікавлених у цьому процесі сторін з метою досягнення більш стійких систем розвитку тваринництва.

Наразі сформована політика країн ЄС щодо інноваційної моделі розвитку сільського господарства, а відповідно і галузі тваринництва, знаходить своє втілення у стратегії «Європа 2020» (European Commission, 2020), де знайшли своє відображення взаємопов'язані між собою чинники зміцнення економіки: інтелектуальний (базується на знаннях і інноваціях), стійкий (передбачається ефективне використання ресурсів, конкурентоспроможність), всеохоплюючий (забезпечення суспільної і територіальної узгодженості).

Відповідно до основної стратегії Європейською комісією запропоновано для країн-членів ЄС розробити свої національні стратегії, котрі безпосередньо пов'язані з інноваційною діяльністю, відповідно до державної політики їхнього розвитку (European Commission, 2020). Тут визначено передумови для покращення доступу до фінансування інновацій та кількісні орієнтири реалізації запропонованої стратегії (на інвестиції у науку і інтелектуальний розвиток передбачається витратити 3% валового продукту ЄС) (Adinolfi, Little and Massot, 2011).

Таким чином, основне спрямування державної політики у європейських країнах полягає у відповідності принципу політичної, соціальної, економічної і культурної рівності можливостей громадян як фактору ефективності розвитку національних держав. Наразі державна політика в основному є комплексною і охоплює усі сторони соціальної сфери і людської життєдіяльності. Окрім цього на важливому місці знаходиться питання дотримання основних положень і вимог нормативно-правової бази, забезпечення конституційних прав населення, визначення пріоритетних проблем розвитку галузі тваринництва.

Висновки. Отже, галузь тваринництва є однією із важливих у процесах соціально-економічного розвитку кожної європейської країни, а тому необхідно і надалі забезпечити дієвість механізмів її стабільного економічного зростання з метою задоволення потреб населення у високопоживних продуктах тваринного походження. Результати дослідження дали можливість виявити інноваційні моделі і найбільш успішні практики здійснення державної політики у забезпеченні розвитку тваринництва різних країн ЄС і світу, державної підтрим-

ки дрібного виробника і ферм сімейного типу, максимальне задоволення потреб і прагнень фермерів, просування їхньої традиційної і тваринницької продукції на внутрішніх і зовнішніх ринках.

З'ясовано, що фінансова підтримка урядів європейських країн надається фермерам в основному для компенсації збитків, що спричинені природними та техногенними чинниками (тривалі періоди посухи, пожежі, повені та інші непередбачувані стихійні ситуації). Однак урядові дотації надаються лише тоді, коли збитки, заподіяні стихійним лихом, спостерігаються на території значної кількості господарств відповідного регіону. Такого роду підтримка надається у формі грантів та короткострокових кредитів за порівняно низькими відсотковими ставками. Окрім цього державою надаються податкові пільги фермерам з метою компенсації амортизації тваринницького обладнання.

Вважаємо, що пріоритетними напрямками забезпечення ефективного розвитку тваринництва у європейських країнах є механізми підвищення узгодженості між різними інструментами державної політики в галузі продовольства та підтримки структурної перебудови у галузі за рахунок інвестицій; активізація чинників інтенсивного відтворення поголів'я тварин шляхом поліпшення якості кормових ресурсів, селекційно-плеїнної справи, ветеринарних і санітарних заходів; своєчасного проведення модернізації машин і устаткування та виробничих процесів; створення сприятливих умов для подальшого розвитку інноваційної діяльності та впровадження сучасних інноваційних технологій виробництва якісної тваринницької продукції; підвищення конкурентоспроможності тваринницького сектору на світовому ринку.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

- Агро-Центр. Офіційний веб-сайт. URL: <https://news.agro-center.com.ua>
- Алейнікова О. В. Використання світового досвіду державного регулювання розвитку АПК. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Сер. Економіка*. 2012. Вип. 4(60). С. 11–19.
- Бодак А. И. Зарубежный опыт развития сельскохозяйственного производства. *Научный вестник НЛТУ Украины*. 2012. Вип. 22.6. С. 164-169.
- Укрінформ. Світові моделі підтримки сільського господарства. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-sil'skogo-gospodarstva.html>

- Тваринництво України 2019. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ : 2020. 157с.
- Ціхановська В. М. Фінансові аспекти державного регулювання аграрного виробництва в країнах світу. *Інноваційна економіка*. 2012. № 6 (32). С. 58–61.
- Adinolfi F., Little J. Massot A. The CAP towards 2020: Possible scenarios for the reallocation of the budget for direct payments. Brussels: European Parliament, 2011.
- Agriculture, forestry and fishery statistics 2019 edition. Statistical Books Eurostat / Eurostat. 2020. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-FK-19-001>
- Europe 2020 A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth / European Commission. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC2020>.
- The European Semester / European Commission. 2020. URL: http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.

REFERENCES

- Adinolfi, F., Little, J., & Massot, A. (2011). *The CAP towards 2020: Possible scenarios for the reallocation of the budget for direct payments*. Brussels: European Parliament.
- Ahro-Tsentr. (2020). Official website. Retrieved from <https://news.agro-center.com.ua/ru/category/stockbreeding-ru#.XP4Qh3duKhc> [in Ukrainian].
- Aleinikova, O. V. (2012). Vykorystannia svitovoho dosvidu derzhavnoho rehulivannia rozvytku APK [Using the world experience of state regulation of agribusiness development]. *Bulletin of the National University of water management and nature management. Economy Series*, 4(60), 11–19 [in Ukrainian].
- Bodak, A. I. (2012). Zarubezhniy opit razvytyia selskokhoziaistvennoho proizvodstva [Foreign experience in agricultural production development]. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, 22.6, 164–169 [in Russian].
- European Commission, (2020). The European Semester. Retrieved from http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
- European Commission. (2020). Europe 2020 A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A52010DC2020>.
- Eurostat. (2020). Agriculture, forestry and fishery statistics 2019 edition. Statistical Books Eurostat. Retrieved from <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-FK-19-001>.
- State Statistics Service of Ukraine. (2020). Tvarynnytstvo Ukrainy 2019 [Animal Husbandry Of Ukraine 2019] [in Ukrainian].
- Svitovi modeli pidtrymky silskoho hospodarstva [Global models of agricultural support]. (2020). *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012230-svitovi-modeli-pidtrimki-silskogo-gospodarstva.html> [in Ukrainian].
- Tsikhonovskaya, V. M. (2012). Finansovi aspekty derzhavnoho rehulivannia aharnoho vyrobnytstva v krainakh svitu [Financial aspects of state regulation of agricultural production in the countries of the world]. *Innovative economy*, 6 (32), 58–61 [in Ukrainian].

Лаврук Олександр

Доктор наук з державного управління, кандидат економічних наук
Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний соціально-економічний коледж

Email: arhangelprime@gmail.com

Lavruk Alexander

Doctor of Public Administration, Candidate of Economic Sciences
Podolsky Special Educational and Rehabilitation Socio-Economic College

ORCID: 0000-0002-7932-0036

Цитування: Лаврук, О. (2020). Механізми реалізації державної політики у розвитку тваринництва європейських країн. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 62–71. doi: 10.15421/152094

Citation: Lavruk, A. (2020). Mekhanizmy realizatsii derzhavnoi polityky u rozvytku tvarynnytstva yevropeyskykh krain [Mechanisms for implementing state policy in the development of animal husbandry in European countries]. *Public administration aspects*, 8 (5), 62–71. doi: 10.15421/152094

Стаття надійшла / Article arrived: 28.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 27.10.2020

Електронне урядування та ІКТ як інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби

Сергій Шевченко, Наталія Сидоренко, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено розгорнутий аналіз проблеми реалізації концепції електронного урядування та використання інструментів ІКТ для протидії корупції. Це питання розглядається в контексті світового тренду забезпечення прозорості публічної служби, що лежить в основі філософії «належного управління». Досліджено перспективи використання інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) як економічно ефективних та зручних засобів забезпечення відкритості та прозорості системи публічної служби й зменшення корупції. Прозорість дій в межах системи публічної служби та публічного управління, громадська ініціатива та суспільне несприйняття корупції розглядаються як необхідна умова для побудови демократії участі, відновлення довіри громадян до уряду та, відповідно, запобігання корупції через обґрунтоване прийняття управлінських рішень, забезпечення високої точності державної інформації та її відкритості для громадськості. Визначено, що активізація використання Інтернету та ІКТ суттєво знизили витрати на збір, розповсюдження та забезпечення доступу до публічної інформації, що стало вагомим кроком на шляху викорінення корупції на базовому рівні.

Як результат використання цих інструментів, останнє десятиліття знаменувало стрімкий розвиток концепції електронного уряду для забезпечення максимального доступу до точної інформації та гарантування прозорості, підзвітності та вжиття заходів щодо уникнення корупції. Увагу сфокусовано на дослідженні інноваційного компонента публічного управління процесами протидії корупції, що полягає у модернізації способів надання інформації громадянам публічними службовцями з одного боку, та посиленні здатності громадян протистояти виклику корупції, з іншого. Таким компонентом, зокрема, все активніше стають ІКТ та діджиталізація публічних послуг, на що сфокусовано увагу авторів. Підсумовано, що активізація використання цифрових технологій у публічному управлінні та на публічній службі має на меті, окрім подолання корупції, підвищення рівня прозорості та справедливості у прийнятті управлінських рішень, дезінтермедіацію та підвищення ефективності й оптимізацію бюджетних витрат на розвиток сфери публічного управління.

Ключові слова: електронне урядування, протидія корупції, публічна служба, ІКТ, діджиталізація послуг, публічне управління, світовий досвід

E-government and ICT as instruments of corruption prevention in the context of the global trend of public service transparency

Serhii Shevchenko, Natalia Sidorenko, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

The article provides a detailed analysis of the problem of implementing the concept of e-government and using ICT instruments of corruption prevention. That issue is considered in the context of the global trend of ensuring transparency of public service. Prospects for the use of information and communication technologies (ICT) as cost-effective and convenient tools of ensuring openness and transparency of the public service system and also the corruption reducing have been studied. Transparency of action within the public service and public administration system, public initiative and public rejection of corruption are seen as prerequisites for building participatory democracy, restoring the public trust in government and, consequently, preventing corruption through sound management decisions, ensuring high accuracy and openness of official information for the public. It has been identified that the Internet and ICT have significantly reduced the cost of collecting, disseminating and accessing information, which has been a significant step towards eradicating corruption at the grassroots level. As a result of these tools using, the last decade has demonstrated the rapid development of the concept of e-government to ensure maximum

access to information with the transparency, accountability and anti-corruption measures. The focus is put on the studying of the innovative component of anti-corruption public management, which means the modernisation of ways of the providing the information to citizens, on the one hand, and strengthen the ability of citizens to resist corruption, on the other. Such a component, in particular, is ICT and digitalising of public services, which remains the main focus of the paper. It is concluded that the intensifying of the usage of digital technologies in public administration and public service aims, in addition to overcoming corruption, is aiming the increasing of the level of transparency and fairness in decision-making, disintermediation and increasing budget expenditures efficiency.

Keywords: e-government, anti-corruption, public service, ICT, digitalization of services, public management, international experience

Электронное управление и ИКТ как инструменты противодействия коррупции в контексте мирового тренда прозрачности публичной службы

Сергей Шевченко, Наталья Сидоренко, Днепропетровский государственный университет внутренних дел

В статье осуществлен развернутый анализ проблемы реализации концепции электронного правительства и использования инструментов ИКТ для противодействия коррупции. Этот вопрос рассматривается в контексте мирового тренда обеспечения прозрачности публичной службы. Исследованы перспективы использования информационных и коммуникационных технологий (ИКТ) как экономически эффективных и удобных средств обеспечения открытости и прозрачности системы публичной службы и уменьшения коррупции. Прозрачность действий в рамках системы публичной службы и публичного управления, общественная инициатива и общественное неприятие коррупции рассматриваются как необходимые условия для построения демократии участия, восстановление доверия к правительству и, соответственно, предотвращения коррупции путем обоснованного принятия управленческих решений, обеспечения высокой точности государственной информации и ее открытости для общественности. Определено, что Интернет и ИКТ существенно снизили затраты на сбор, распространение и доступ к публичной информации, что стало важным шагом на пути искоренения коррупции на уровне ее возникновения. В результате использования этих инструментов, последнее десятилетие знаменовало стремительное развитие концепции электронного правительства для обеспечения максимального доступа к информации и обеспечения прозрачности, подотчетности и принятия мер по предотвращению коррупции. Внимание сфокусировано на исследовании инновационного компонента публичного управления процессами противодействия коррупции, который заключается в модернизации способов предоставления информации гражданам государственными служащими, с одной стороны, и усилении способности граждан противостоять коррупции, с другой стороны. Таким компонентом, в частности, все активнее становятся ИКТ и диджитализация публичных услуг, на чем сфокусировано внимание автора. Подведен итог, что активизация использования цифровых технологий в публичном управлении и на публичной службе ставит своей целью, помимо преодоления коррупции, повышение уровня прозрачности и справедливости в принятии решений, дезинтермедиацию и повышение эффективности и оптимизации бюджетных расходов.

Ключевые слова: электронное управление, противодействие коррупции, публичная служба, ИКТ, диджитализация услуг, публичное управление, мировой опыт

Постановка проблеми.

Останніми роками органи публічного управління переважної більшості країн світу наполегливо працюють над підвищенням рівня відкритості та прозорості управлінських систем. Тому сьогодні інформаційні та комунікаційні технології (ІКТ) розглядаються багатьма вченими як «економічно ефективні та зручні засоби сприяння відкритості та прозорості, а також зменшення корупції» у публічній службі (Pedrosa, Kosloski, Menezes, Iwama, Silva, & Figueiredo, 2020, p. 472). У свою чергу, у процесах суспільного розвитку глибинне проникнення корупції в систему управління все ще залишається не тільки запобіжником сталого, прогресивного розвитку держав, гальмівним фактором позитивних перетворень у цьому напрямі, але й деструктивним станом колективного суспільного усвідомлення неможливості продовження поступального розвитку націй (Крушельницька, & Матвеева, 2018).

Як вихід, електронний уряд та ініціативи, пов'язані із інтеграцією ІКТ в управлінські процеси, часто розглядаються як ефективні міжнародні практики досягнення прозорості та подолання корупції в низці країн світу. Дослідженням в цьому напрямі присвячено роботи широкого кола вітчизняних вчених, серед яких варто виділити, зокрема, М. Азаренкову, А. Буряченко, В. Дрешпака, Т. Жибер, С. Квітку, Н. Мельничук, А. Юрченко. Проте ця тематика переважно є пріоритетом західної наукової думки, представленої, зокрема, роботами таких авторів, як Е. Баркевікьюс, Дж. Бертот, Е. Браун, Дж. Граймс, П. Джагер,

Дж. Клок, Г. Кібайте, Г. Педроза, Д. Шим, що обумовлює необхідність поглиблення дослідження цієї теми на теренах України для недопущення її дезінтеграції та відриву від світової спільноти.

Актуальність цієї статті пояснюється критичною необхідністю інтеграції України у глобальний суспільний простір, де проблема впливу інформації та ІКТ, зокрема у форматі

моделей електронного уряду, на суспільне ставлення до прозорості та несприйняття корупції, постає сьогодні вкрай гостро.

Мета – дослідити та описати електронні інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби та управління, зокрема, крізь призму використання ІКТ в електронному врядуванні.

Отримані результати. Сьогодні прозорість та право доступу до інформації розглядається як необхідна умова для побудови демократії участі, відновлення довіри до уряду та, відповідно, запобігання корупції через обґрунтоване прийняття управлінських рішень, забезпечення високої точності державної інформації та її відкритості громадськості. У цьому контексті «прозорість» розглядається у європейській практиці публічного управління як спосіб «підтримки уряду у його прагненні залишатися чесним» (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010).

Із точки зору міжнародної практики забезпечення прозорості дій уряду на всіх управлінських рівнях, використання ресурсів мережі Інтернет та ІКТ суттєво знизили витрати на збір, розповсюдження та забезпечення доступу до публічної інформації. Як результат використання цих інструментів, останнє десятиліття ознаменувалося стрімким розвитком концепції електронного уряду як прагнення управлінських систем щодо забезпечення максимального доступу до інформації й сприяння прозорості, підзвітності та вжиття заходів щодо уникнення корупції на державній службі.

Проте, як зазначають європейські вчені Дж. Бертот, П. Джагер та Дж. Граймс, всі зусилля, що нині спрямовуються на забезпечення відкритості та унеможливлення корупції, значною мірою «формується у культурному середовищі нації, починаючи від суспільного ставлення до цінності інформації і закінчуючи рівнем самоідентифікації громадян» як важливих учасників формування й реалізації інформаційної політики (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010, p. 270). У свою чергу, як помічають

Д. Шім та Е. Еом, світова практика подолання причин та витоків корупції пропонує три типи «антикорупційних стратегічних підходів», що застосовуються урядовими органами по всьому світові (Shim, & Eom, 2009, pp. 99–100):

По-перше, адміністративна реформа, що розглядається міжнародною спільнотою як комплекс підходів до вдосконалення та спрощення бюрократичних процедур. До цього типу підходів відносять також утвердження чіткої та прозорої процедури конкурсного найму та просування на державній службі, формалізовані правила поведінки, підзвітності та відповідальності державних службовців, а також корпоративну етику публічно-управлінських відносин.

По-друге, правоохоронні заходи, що передбачають покарання за вчинені корупційні діяння. У той час, як адміністративна реформа знижує можливості отримання хабарів та розповсюдження корупції, правоохоронні органи значно збільшують потенціальні витрати на боротьбу із нею, адже займаються безпосередньо викриттям злочинів. Кримінальне переслідування суб'єктів корупційних діянь стає прикладом для усіх публічних службовців, що також допомагає уточнити та посилити стандарти їх професійної діяльності.

І, нарешті, по-третє, соціальні зміни. Підхід до ініціювання соціальних змін базується на ідеї розширення політичних та інформаційних прав і можливостей громадян шляхом надання їм дозволу та відповідного інструментарію участі у ході інституційних реформ та громадянського активізму й партисипації, що є потужним інструментом стримування корупції. Змінюючи «культурні установки, які лояльно сприймають корупцію», громадяни можуть захистити себе та, врешті, суспільство від корупції, «просто не сприймаючи й не підтримуючи її» (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010, p. 265).

Очевидно, що інноваційний компонент публічного управління процесами протидії корупції у кожному з цих підходів полягає у модернізації способів надання інформації

громадянам та посиленні здатності громадян протистояти корупції. Таким компонентом, зокрема, все активніше стають оновлювані ІКТ та діджиталізація публічних послуг.

У цьому контексті варто розглянути, як електронне урядування та ІКТ загалом можуть використовуватися для боротьби з корупцією. Адже вплив культурного середовища сам по собі часто обумовлює соціальні зміни – це найбільший виклик у відкритості та боротьбі з корупцією через громадські та публічно-управлінські ініціативи. Однак, переважна більшість таких антикорупційних ініціатив все ще не зосереджується на питаннях, пов'язаних із вимогами до інформації (точність, якість, доступність, безпечність, відкритість). Натомість, «прозорість як антикорупційний підхід» (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010) довгий час була «прив'язана» до економічних стимулів. Так, чимало антикорупційних ініціатив двох останніх десятиліть було пов'язано зі сприянням економічному розвитку. Такі донори, як Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Міжамериканський банк розвитку та USAID (Brown, & Cloke, 2005, p. 601), допомагаючи країнам світу у подоланні корупції, використовували два підходи, про що зазначалося в їх антикорупційних звітах. Світовий банк наголошував, що «економічні реформи повинні стати головним стовпом антикорупційної стратегії», а «дерегуляція та розширення ринків є потужними інструментами для боротьби із корупцією» (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010). USAID у своєму «Довіднику по боротьбі з корупцією» стверджували, що «чим більше контролюється або регулюється діяльність державних службовців, тим більше можливостей для корупції» (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010). Тобто історично в міжнародній практиці публічного управління основна увага приділялася роботі з економічними причинами виникнення корупції.

Питання культури та інформації, при цьому, розглядалися менше, що негативно позначилося, зокрема, на формуванні спільних культурних норм, інтегрування їх в си-

стему освіти в частині закладання основ несприйняття корупції як такої на рівні моделі індивідуальних цінностей. Відповідно, ми отримали ситуацію, за якої внутрішній опір ініціативам щодо посилення прозорості не є рідкістю. У США, де діють базові конституційні принципи відкритості уряду, ця проблема постає на рівні відмови від відкритого використання особистих даних. А в Україні все ще має місце значний опір процесам імплементації законів про прозорість та відкритість уряду, застосування концепції електронних бюджетів та електронних розрахунків.

На сьогоднішні світова практика пропонує цілу низку способів впливу суспільної культури на відкритість влади та боротьбу з корупцією: зокрема, через політичне лідерство, державний устрій та конструкцію системи публічного управління, рівень політичної та громадської активності, характер соціальної взаємодії, відкритість до прийняття правових змін. Усі вони впливають на формування культурної основи несприйняття корупції.

У свою чергу, ІКТ та цифрові ініціативи в контексті посилення рівня прозорості пропонують новий підхід до боротьби з корупцією в системі публічного управління та публічної служби. ІКТ можуть зменшити корупцію шляхом сприяння належному управлінню («smart management»), підтримки ініціатив, орієнтованих на реформи, виявлення корумпованої поведінки, зміцнення відносин між державними службовцями та громадянами, що дозволяє відстеження їх діяльності, а також моніторинг та контроль їх поведінки. Чималий внесок у боротьбу із корупцією зробили «електронні бюджети», що стали у світовій практиці невід'ємною структурною складовою частиною і продовженням е-урядування. За визначенням Н. Ю. Мельничук, «е-бюджет» – це «система організації державного управління, яка передбачає взаємодію органів державної влади між собою, з органами місцевого самоврядування і населенням, незалежно від місця їх розташування, з використанням інтегрованих інформаційних

технологій з метою підвищення ефективності формування і використання бюджетних коштів і забезпечення результативності бюджетного менеджменту в системі державного регулювання» (Мельничук, 2019, с. 98).

Загалом для того, щоб успішно запобігати корупції, необхідно забезпечити перехід від реалізації ініціативи, що використовують ІКТ для спрощення доступу до інформації, до застосування правил для формування реальної здатності відстежувати рішення та дії державних службовців. ІКТ мають у цьому великий потенціал і демонструють низку системних переваг: зокрема, через підвищення ефективності внутрішнього та зовнішнього контролю за рахунок переходу до електронного управління, діджиталізацію публічних послуг, що зменшує безпосередній контакт між їх надавачем та набувачем, реструктуризацію податкової системи щодо унеможливлення такого контакту, запуск системи електронних закупівель для унеможливлення корупційних дій чиновників та підрядників, сприяння громадському моніторингу державних витрат для публічного контролю державних витрат та швидшого виявлення й усунення марнотратних проектів (Azarenkova, Buriachenko, & Zhyber, 2020). Так, Сполучені Штати Америки запустили спеціальні сайти, що нині користуються високим попитом громадськості. Ці сайти дозволяють замовляти публічні послуги та відстежувати хід обробки і виконання приватних запитів. Наприклад, Служба громадянства та імміграції США (USCIS) завдяки програмному забезпеченню дозволяє іммігрантам відстежувати їх подання на імміграцію, тоді як Державний департамент США дозволяє особам, що очікують на видачу паспорту, відстежувати прогрес їхніх заявок. І це – лише приклад численних підходів до використання інструментів електронного уряду для сприяння прозорості дій урядових органів та зменшення корупції.

Іншим показовим прикладом є державні органи Данії, що застосовують ІКТ у складних процесах розгляду справ та аудиті якості, зокрема, під час реалізації таких поточних технічних

завдань, як сортування, фільтрування та категоризація справ за відповідними групами, а також забезпечення контролю якості їх розгляду та вирішення. Таке технологічне впровадження призвело до підвищення швидкості обробки справ, забезпечення прозорості та послідовності рішень (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010). А податкова служба Австралії застосувала технологію блокчейну для відстеження приватної власності публічних службовців – автомобілів, придбаних під час державної служби. З недавніх пір тут працює блокчейн-технологія перевірки історії їх покупок в автосалонах, а також постійного нагляду за власниками автомобілів. Блокчейн також використовується в Австралії у системах реєстрації земель та майна.

Це допомогло прискорити процеси роз-

гляду цих питань, зменшило можливості для шахрайства та корупції на державній службі. Як правило, ця технологія демонструє значний потенціал у вирішенні проблем, пов'язаних із контролем інформації, її доступністю, безпекою й захистом даних, а також їх конфіденційністю шляхом створення децентралізовані системи управління даними в органах публічного управління (Bargevičius, Cibaitė, Codagnone, Gineikytė, Klimavičiūtė, Liva, Matulevič, Misuraca, & Vanini, 2019).

Отже, у питаннях боротьби із корупцією електронний уряд має чимало переваг: забезпечення прозорості, співпраці, публічної участі, рівного доступу, розширення можливостей та економія найважливішого ресурсу – часу (рис. 1).

Рис. 1. Основні переваги електронного урядування щодо недопущення та протидії корупції

Дослідження, проведене Transparency International у 2020 р. за підсумками 2019 р. показує, що навіть найрозвиненіші країни світу не можуть дозволити собі бездіяти, якщо прагнуть зберегти свій «антикорупційний статус» (Mungliu-Pippidi, &

Martínez, 2018, p. 72). Чотири країни з G7 отримали нижчі оцінки, ніж у минулому році: Канада (-4), Франція (-3), Великобританія (-3) і США (-2). У Німеччині та Японії не було прогресу, в той час як Італія додала один бал (Transparency International:

Індекс сприйняття корупції за 2019 р.). Натомість, Україна втратила позиції та повернулася на рівень 2017 року, посівши 126 місце зі 180 країн (поряд з Киргизстаном, Азербайджаном та Джибуті) (рис. 2).

Україна з-поміж сусідів випереджає Росію, яка зберегла свої позиції (28 балів, 137 місце), проте поступається Польщі (58 балів, 41 місце) та Словаччині (50 балів, 59 місце). Тоді як лідери світового рейтингу несприйняття корупції суттєво не змінилися: на першому місці – Нова Зеландія та Данія, які набрали по

87 балів. Примітно, що 8 з 10 країн у першій десятці – представниці Західної та Північної Європи (Transparency International : Індекс сприйняття корупції за 2019 р.), що характеризуються високим рівнем діджиталізації управління. І навпаки, у кінці списку – країни, у яких вже тривалий час – нестабільна політична ситуація, військові конфлікти та де уряди частково контролюють територію країни й вкрай неактивно розвивають власні цифрові можливості – Сомалі (9), Південний Судан (12) і Сирія (13).

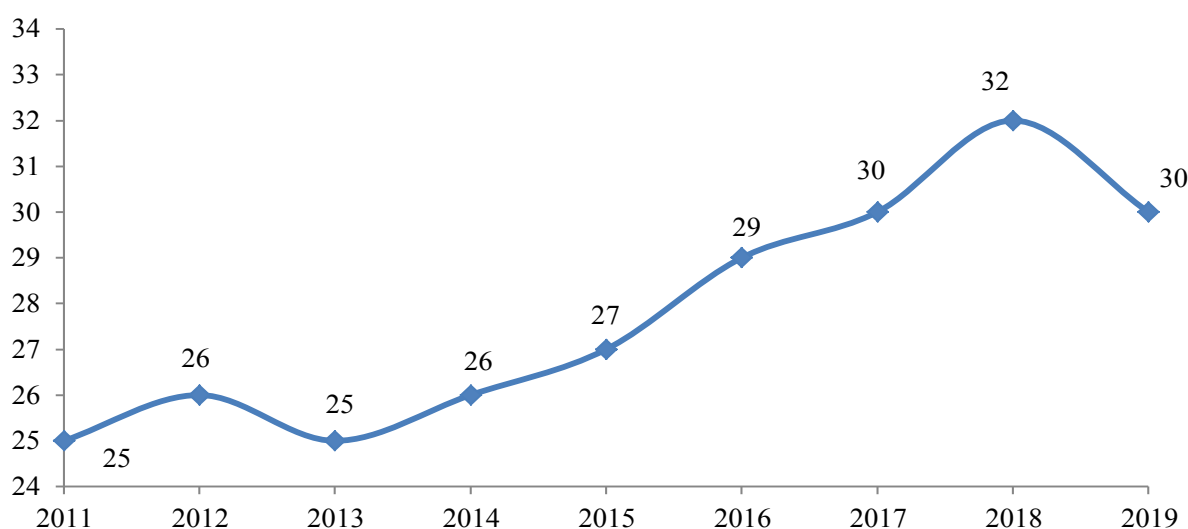

Рис. 2. Динаміка зміни індексу сприйняття корупції в Україні за 2011–2019 рр.

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що хоча публічні службовці, як правило, віддають перевагу наданню послуг через Інтернет (або інші ІКТ) з позиції доцільності підвищення економічної ефективності, значна кількість громадян все ще має високу потребу у використанні можливостей особистої або телефонної взаємодії з представниками управлінських органів, коли мають запитання або шукають необхідну послугу, не бажаючи розбиратися з можливостями відповідного сайту самостійно. При цьому, дослідження виявляють пряму кореляцію: «особи з вищою освітою є більш відкритими для використання онлайн-інстру-

ментів взаємодії з урядом» (Bertot, Jaeger, & Grimes, 2010), що в черговий раз актуалізує питання приділення уваги питанням цифрової освіти українців. Але слід визнати, що і пропозиція електронних послуг часто характеризується проблемами «юзабіліті» або зручності для користувача, наповненості інформацією та доступності пошуку, мови, активності технологічної інфраструктури, рівнем довіри до уряду та забезпеченням доступу до комп'ютерів та до Інтернету для широких верств населення.

Проте, сьогодні це не може вважатися запобіжником розвитку концепції електронного урядування.

У цілому, використання цифрових технологій у публічному управлінні має на меті не лише подолання корупції, а й, передусім, підвищення рівня прозорості та справедливості щонайменше у трьох аспектах: по-перше, в аспекті прозорості прийняття рішень, пов'язаних з відкриттям даних для громадськості (Юрченко, 2019, с. 98); по-друге, в аспекті цифровізації та роботизації через зменшення рівня залучення людини (дезінтермедіація) (Barcevičius, Cibaitė, Codagnone, Gineikytė, Klimavičiūtė, Liva, Matulevič, Misuraca, & Vanini, 2019); по-третє, в аспекті підвищення ефективності та оптимізації бюджетних витрат.

Висновки. Таким чином, електронне урядування у світовій практиці публічного менеджменту є одним з найдієвіших на сьогодні інструментів протидії корупції та забезпечення прозорості публічної служби, що може бути підтвержене численними успішними міжнародними практиками, серед яких слід виокремити такі спостереження.

1. Відповідно, до світової практики віднесено три типи «антикорупційних стратегічних підходів», що мають застосовуватися урядовими органами: адміністративна реформа, що розглядається як комплекс підходів до вдосконалення бюрократичних процедур; безпосередні правоохоронні заходи щодо реагування на виявлені корупційні діяння публічних службовців; ініціювання глибоких соціальних змін, що передбачають надання громадянам дозволу та відповідного інструментарію участі у ході інституційних реформ та посилення рівня громадянського активізму й партисипації, що є потужним фактором стримування корупції на базовому рівні.

2. Визначено, що інноваційний компонент публічного управління процесами подолання корупції у кожному з цих підходів

полягає у модернізації способів надання інформації громадянам та посиленні здатності громадян протистояти корупції. Таким компонентом, зокрема, усе активніше стають ІКТ та діджиталізація публічних послуг.

3. Досліджено засоби впливу суспільної культури на відкритість влади та боротьбу з корупцією: зокрема, політичне лідерство, державний устрій та конструкція системи публічного управління, рівень політичної та громадської активності, характер соціальної взаємодії, відкритість до прийняття правових змін. Усі вони впливають на формування культурної основи несприйняття корупції. У свою чергу, ІКТ та цифрові ініціативи щодо посилення рівня прозорості пропонують новий підхід до боротьби з корупцією в системі публічного управління та публічної служби. У цьому контексті ІКТ можуть зменшити корупцію шляхом сприяння належному управлінню (smart management), підтримки ініціатив, орієнтованих на реформи, виявлення корумпованої поведінки, зміцнення відносин між державними службовцями та громадянами, що дозволяє відстеження їх діяльності, а також моніторинг та контроль їх поведінки.

4. Підсумовано, що у питаннях боротьби із корупцією електронний уряд має чимало переваг: забезпечення прозорості, співпраці, публічної участі, рівного доступу, розширення можливостей та економія найважливішого ресурсу – часу. Проте, зазначено, що, хоча органи публічної влади, як правило, віддають перевагу наданню послуг через Інтернет (або інші ІКТ) з позиції доцільності підвищення економічної ефективності, потреба громадян у використанні можливостей особистої або телефонної взаємодії все ще є високою. Проте, це не може вважатися запобіжником подальшого розвитку концепції та практичного інструментарію електронного урядування в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

Крушельницька Т. А., Матвеева О. Ю. Сингулярність корупції як гальмівного чинника сталого розвитку. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. Вип. 4(39). С. 37–44. URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04\(39\)/8.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04(39)/8.pdf).

Мельничук Н. Ю. Електронне урядування: сучасний стан та перспективи застосування у бюджетній сфері. *Гроші, фінанси і кредит*. 2019. № 5(73). С. 97–105.

Юрченко А. В. Електронне урядування – ефективний механізм запобігання політичній корупції. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2019. Т. 22, № 4. С. 83–90.

Azarenkova M., Buriachenko A., Zhyber T. Anticorruption efficacy in public procurement. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. № 33. URL: <http://fkd.org.ua/article/view/206412/207473>.

Bertot J. C., Jaeger P. T., Grimes J. M. Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*. 2010. No. 27. pp. 264 – 271.

Brown E., Cloke J. Neoliberal reform, governance and corruption in Central America: Exploring the Nicaraguan case. *Political Geography*. 2005. No. 24. pp. 601–630.

Barcevičius, E., Cibaitė, G., Codagnone, C., Gineikytė, V., Klimavičiūtė, L., Liva, G., Matulevič, L., Misuraca, G., Vanini, I. Exploring Digital Government transformation in the EU – Analysis of the state of the art and review of literature. Editor: Misuraca, G., EUR 29987 EN, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2019.100 p.

Mungliu-Pippidi A., Martínez R. Decline of Europe. The Governance Indicators Tale : Can a Civilisation Know Its Own Institutional Decline?. *Governance Indicators* : Oxford University Press, 2018. pp. 71– 02.

Pedrosa G. V., Kosloski R. A. D., de Menezes V. G., Iwama G. Y., da Silva W. C. M. P., da C. Figueiredo R. M. A Systematic Review of Indicators for Evaluating the Effectiveness of Digital Public Services. *Information*. 2020. No. 11. P. 472.

Shim D. C., Eom T. H. Anticorruption effects of information and communication technology (ICT) and social capital. *International Review of Administrative Sciences*. 2009. No. 75. pp. 99–116.

Transparency International : Індекс сприйняття корупції за 2019 р. URL: <https://www.transparency.org/ru/press/2019-cpi-efforts-stagnate-in-g7>.

REFERENCES

Azarenkova, M., Buriachenko, A., & Zhyber, T. (2020). Anticorruption efficacy in public procurement. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 33. Retrieved from <http://fkd.org.ua/article/view/206412/207473>.

Bertot, J. C., Jaeger, P. T., & Grimes, J. M. (2010). Using ICTs to create a culture of transparency: E-government and social media as openness and anti-corruption tools for societies. *Government Information Quarterly*, 27, 264–271.

Brown, E., & Cloke, J. (2005). Neoliberal reform, governance and corruption in Central America: Exploring the Nicaraguan case. *Political Geography*, 24, 601–630.

Barcevičius, E., Cibaitė, G., Codagnone, C., Gineikytė, V., Klimavičiūtė, L., Liva, G., Matulevič, L., Misuraca, G., & Vanini, I. (2019). Exploring Digital Government transformation in the EU – Analysis of the state of the art and review of literature. Publications Office of the European Union, Luxembourg.

Mungliu-Pippidi, A., & Martínez, R. (2018). Decline of Europe. The Governance Indicators Tale : Can a Civilisation Know Its Own Institutional Decline? (pp. 71–102). *Governance Indicators*: Oxford University Press.

Pedrosa, G. V., Kosloski, R. A. D., de Menezes, V. G., Iwama, G. Y., da Silva, W. C., & da C. Figueiredo, R. M. A. (2020). Systematic Review of Indicators for Evaluating the Effectiveness of Digital Public Service. *Information*, 11, 472.

Shim, D. C., & Eom, T. H. (2009). Anticorruption effects of information and communication technology (ICT) and social capital. *International Review of Administrative Sciences*, 75, 99–116.

Transparency International : Corruption perception index. (2019). Retrieved from <https://www.transparency.org/ru/press/2019-cpi-efforts-stagnate-in-g7>.

Krusheljnycjka, T. A., & Matvejeva, O. Ju. (2018). Synguljarnistj korupciji jak ghaljmivnogho chynnyka stalogho rozvytku [The singularity of corruption as a brake factor or sustainable development]. *Derzhavne upravlinnja ta misceve samovrjaduvannja – Public administration and local government*, 4(39), 37–44. Retrieved from [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04\(39\)/8.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04(39)/8.pdf) [in Ukrainian].

Meljnuchuk N. Ju. Elektronne urjaduvannja: suchasnyj stan ta perspektyvy zastosuvannja u bjudzhetnij sferi [E-government: current state and prospects of application in the budget sphere]. *Ghroshi, finansy i kredyt*, 5(73), 97–105 [in Ukrainian].

Jurchenko, A. V. (2019). Elektronne urjaduvannja – efektyvnyj mekhanizm zapobighannja politychnij korupciji [E-government is an effective mechanism for preventing political corruption]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 22(4), 83–90 [in Ukrainian].

Шевченко Сергій

Доктор наук з державного управління, професор
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Email: alphabet7373@gmail.com

Shevchenko Serhii

Doctor of Public Administration, Full Prof.
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ORCID:0000-0003-4133-8860

Сидоренко Наталія

Кандидат наук з державного управління, доцент
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ

Email: life784n@gmail.com

Sidorenko Natalia

Ph.D. of Public Administration, Assoc. Prof.
Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

ORCID:0000-0003-4622-2779

Цитування: Шевченко, С., & Сидоренко, Н. (2020). Електронне урядування та ІКТ як інструменти протидії корупції у контексті світового тренду прозорості публічної служби. *Аспекти публічного управління*, 8 (5), 72–81. doi: 10.15421/152095

Citation: Shevchenko, S., & Sidorenko, N. (2020). Elektronne urjaduvannia ta IKT yak instrumenty protydii koruptsii u konteksti svitovoho trendu prozorosti publichnoi sluzhby [E-government and ICT as instruments of corruption prevention in the context of the global trend of public service transparency]. *Public administration aspects*, 8 (5), 72–81. doi: 10.15421/152095

Стаття надійшла / Article arrived: 28.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020

DOI: 10.15421/152096

УДК: 342.84:316.77](477)(043.3)

Вплив організаційного та технологічного механізмів на вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу

Максим Михайлов, Національна академія державного управління при Президентові України

Громадянське суспільство постає реальним суб'єктом впливу на електоральні процеси в Україні. Завдяки умілому й креативному використанню новітніх інформаційно-комунікаційних технологій виборчі перегони останніх років дали старт Інтернет-проєктам, зробили вибори більш прозорими та відкритими, й звузили поле для відвертих маніпуляцій і фальсифікацій виборів.

В поданій статті автор розкриває технологічні та організаційні механізми забезпечення участі інститутів громадянського суспільства в електоральній комунікації. Зазначені механізми вдосконалюють інформаційно-комунікаційне забезпечення виборчого процесу, сприяють запровадженню нових цифрових засобів, комунікаційних сервісів та відкритих платформ для вироблення нових інноваційних рішень, розширення політичної участі громадськості та залучення громадян до виборів, сприяють підвищенню рівня довіри, прозорості та підзвітності в демократичній системі.

Механізми інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу також є одними з напрямів пришвидшення запровадження електронних виборів в Україні, покращення якості електоральної комунікації виборців з кандидатами на посади в органи публічної влади.

Водночас автор характеризує електоральні комунікації, які сьогодні активно здійснюються завдяки інноваційному розвитку інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчих процесів, серед яких – електронні та цифрові ресурси. Публічні інститути також підсилюють та сприяють забезпеченню формування механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу у сфері публічної діяльності задля консолідації зусиль влади з громадськістю з метою покращення якості електоральної комунікації та впровадження електронних виборів в Україні.

Тож на думку автора, дослідження організаційного та технологічного механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу у сфері публічної діяльності в контексті сучасності є актуальним, що й зумовило вибір теми статті.

Ключові слова: *інформаційно-комунікаційні технології, виборчі перегони, виборчі процеси, інститути громадянського суспільства, електоральні комунікації, інструменти громадянського моніторингу та контролінгу, Інтернет-проєкти, електронні ресурси, цифрові ресурси, інноваційний розвиток, публічне управління та адміністрування*

Influence of organizational and technological mechanisms on the improvement of information and communication providing the election process

Maksim Mykhailov, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

Civil society is emerging as a real subject of influence on the electoral processes in Ukraine. Thanks to the skillful and creative use of the latest information and communication technologies, the election races in recent years have given rise to Internet projects, made elections more transparent and open, and narrowed the field for outright manipulation and election fraud in Ukraine.

In this article, the author reveals the technological and organizational mechanisms for ensuring the participation of civil society institutions in electoral communication. These mechanisms improve information and communication support of the electoral process, promote the introduction of new digital means, communication services and open platforms for the development of new innovative solutions, expand political participation of the public and involve citizens in elections, contribute to increasing the level of trust, transparency and accountability in a democratic system.

These mechanisms of information and communication support of the electoral process are also one of the directions for accelerating the implementation of electronic elections in Ukraine, improving the quality

of electoral communication of voters with candidates for positions in public authorities.

At the same time, the author characterizes the electoral communications that are actively carried out today thanks to the innovative development of information and communication support for electoral processes, including electronic and digital resources. Public institutions also strengthen and contribute to ensuring the formation of mechanisms for information and communication support of the electoral process in the field of public activity in order to consolidate the efforts of the authorities with the public in order to improve the quality of electoral communication and the introduction of electronic elections in Ukraine.

Therefore, according to the author, the study of organizational and technological mechanisms of information and communication support of the electoral process in the field of public activity in the context of modernity is relevant, which led to the choice of the topic of the article.

Keywords: *information and communication technologies, electoral races, electoral processes, civil society institutions, electoral communication, tools of public monitoring and controlling, Internet projects, electronic resources, digital resources, innovative development, public administration and administration*

Влияние организационного и технологического механизмов на совершенствование информационно-коммуникационного обеспечения избирательного процесса

Максим Михайлов, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

Гражданское общество возникает реальным субъектом влияния на электоральные процессы в Украине. Благодаря умелому и креативному использованию новейших информационно-коммуникационных технологий избирательные гонки последних лет дали старт Интернет-проектам, сделали выборы более прозрачными и открытыми, и сузили поле для откровенных манипуляций и фальсификаций выборов.

В данной статье автор раскрывает технологические и организационные механизмы обеспечения участия институтов гражданского общества в электоральной коммуникации. Указанные механизмы совершенствуют информационно-коммуникационное обеспечение избирательного процесса, способствуют внедрению новых цифровых средств, коммуникационных сервисов и открытых платформ для выработки новых инновационных решений, расширение политического участия общественности и привлечения граждан к выборам, способствуют повышению уровня доверия, прозрачности и подотчетности в демократической системе.

Механизмы информационно-коммуникационного обеспечения избирательного процесса также являются одними из направлений ускорения внедрения электронных выборов в Украине, улучшение качества электоральной коммуникации избирателей с кандидатами на должности в органы публичной власти.

В то же время автор характеризует электоральные коммуникации, которые сегодня активно осуществляются благодаря инновационному развитию информационно-коммуникационного обеспечения избирательных процессов, среди которых – электронные и цифровые ресурсы. Публичные институты также усиливают и способствуют обеспечению формирования механизмов информационно-коммуникационного обеспечения избирательного процесса в сфере публичной деятельности для консолидации усилий власти с общественностью с целью улучшения качества электоральной коммуникации и внедрение электронных выборов в Украине.

Поэтому по мнению автора, исследования организационного и технологического механизмов информационно-коммуникационного обеспечения избирательного процесса в сфере публичной деятельности в контексте современности является актуальным, что и обусловило выбор темы статьи

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, избирательные гонки, избирательные процессы, институты гражданского общества, электоральные коммуникации, инструменты общественного мониторинга и контроллинга, Интернет-проекты, электронные ресурсы, цифровые ресурсы, инновационное развитие, общественное управление и администрирование*

Постановка проблеми.

Відповідно до Резолюції Європейського Парламенту від 16 березня 2017 року стосовно електронної демократії в ЄС (European Parliament resolution of 16 March 2017 on e-democracy in the European Union: potential and challenges (2016/2008(INI)) (Бучин, 2015, с. 49) визначено потенційні виклики, а також зазначено, що інструменти цифрової демократії можуть сприяти активній позиції громадян через посилення участі, прозорості та підзвітності в процесах прийняття рішень; підтримці механізмів демократичного нагляду з метою надання громадянам більше можливостей для волевиявлення в політичному житті.

Усі види участі громадян можуть супроводжуватись за допомогою технологічного механізму інформаційно-комунікативного забезпечення виборчого процесу, що має стати основою для створення онлайн- та офлайн-інструментів, проведення низки тренінгів для представників інститутів громадянського суспільства у цій сфері діяльності (Вирина, 2009).

Вкрай важливо починати проектування переходу до стратегічних змін, мінімум на 5 років вперед, адже якщо реалізовувати діяльність без прогнозування технологічних викликів та можливостей, а також без врахування тенденцій, пов'язаних з розвитком схожих інструментів за кордоном, це може призвести до неефективності таких сервісів вже з моменту їх запровадження.

Саме тому формування місцевих, регіональних та національної політик щодо переходу від електронної до цифрової демократії у виборчому процесі, потребує більш глибокого аналізу технологічного та організаційного механізмів, які здійснюють інформаційно-комунікаційне забезпечення виборчого процесу і напрямів їх вдосконалення в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У наукових працях В. Беккерса, С. Беста та Б. Крюгера, С. Карвела, М. Дікіна, Я. Купера та К. Паскалева, Дж. Равеца та Д. Бабіцкі окреслено розвиток технологічної інфраструктури,

що призвело до започаткування нових проєктів, спрямованих на інформаційно-комунікаційне забезпечення виборчого процесу.

Виборчі технології як елемент виборчого процесу досліджують Н. Барна, В. Бебик, Д. Видрін, О. Вишняк, В. Коляденко, Л. Кочубей, Н. Лікарчук, В. Луговська, А. Нальтов, О. Петров, В. Полторак, Г. Почепцов, О. Приходько, Р. Старовойтенко, О. Хромець, Є. Юрченко.

Особливостями перебігу виборчих процесів на рівні регіонів, займаються І. Буркут, В. Бурдяк, М. Бучин, М. Колесников, А. Круглашов, О. Литвиненко, В. Марчук, А. Романюк, Л. Скочиляс, Ю. Якименко (Ларіна, 2017).

Розв'язання проблеми інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу обумовлюється зростанням вимог до самого публічного управління. Зміщення акценту з класичних управлінських функцій та ролей менеджера (дипломат, організатор, лідер, представник, розпорядник) в бік інноваційних (коуч, модератор, фасилітатор) зумовлює актуальність дослідження проблеми організаційного та технологічного розвитку всіх суб'єктів виборчого процесу в контексті інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу (Beckhard, 2006).

Мета статті – на основі аналізу наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених вивчити організаційний та технологічний механізми інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні та виокремити їх особливості.

Виклад основного матеріалу. Формування регіональної та місцевої підзаконної бази залежить не тільки від підходів і рішень, а також від наявності наукових досліджень у сферах публічного управління, які є основами запровадження організаційного та технологічного механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні (Левченко, 2018).

Цифрова трансформація в Україні на місцевому рівні активно здійснюється з 2017 року і має чимало позитивних здобутків, які

стосуються як окремих локальних рішень, так і тих, які взаємодіють з національними продуктами та інструментами, наприклад електронні петиції (Куйбіда, 2018). Подальша трансформація електронної демократії в цифрову потребує ухвалення системних правових документів, які б визначали ключові пріоритети, а також запровадження сталих інституцій та процесів, які б займались впровадженням новітніх цифрових інструментів. Цифрова демократія, на відміну від електронної, на місцевому рівні повинна мати більш широкий практичний вимір з метою підвищення рівня довіри громадян до влади, особливо у міжвиборчий період як на рівні міського голови, міської ради, окремих депутатів, так і на рівні інших інституцій об'єднаних територіальних громад (Куйбіда, 2018).

Регіональні чи муніципальні (місцеві) Концепції цифрової демократії мають стати такими правовими актами, які будуть визначати зрозумілі механізми цифрової демократії для громадян, представників бізнесу, зокрема компаній-виробників стартапів (Куйбіда, 2018).

Інтеграція між сервісами цифрової демократії призведе до підвищення рівня їх прозорості, публічності електоральної комунікації, доступності здійснення електронних виборів в Україні (Левченко, 2018, с. 74–75). Проте, це можливо лише за наявності узгодженої нормативно-правової бази у сфері цифрового врядування та єдиних підходів і стандартів до формування відповідних інструментів у виборчому законодавстві. З часом уніфікація стандартів та підходів до функціонування інструментів цифрової демократії може сприяти інтеграції з міжнародними та окремими національними продуктами інших країн у сфері цифрової демократії (Левченко, 2018, с. 74–75).

Базовою тенденцією трансформацій Індустрії 4.0 є швидкий темп розвитку цифрових технологій, що складає основу технологічного механізму інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні. Їх стрімке впровадження в

різні галузі життєдіяльності суспільства, зокрема у сферу державної політики з реалізації цифрових трансформацій будуються на принципах, що можуть бути рекомендовані до розробки Концепцій цифровізації на місцевому рівні (Чала, 2018, с. 405–407).

По-перше, це принцип наявності груп експертів, які будуть відслідковувати тенденції розвитку цифрових трансформацій. Поєднання (концентрація) тенденцій і технологій стосовно потреб управління формує умови для переходу від електронної до цифрової демократії. Сьогодні інструментарій електронної демократії, який не сприяє належному залученню і не забезпечує участі людей, є номінальним інструментом, особливо, якщо він не є обов'язковим як для влади, так і для громадян у процесі ухвалення управлінських рішень та взаємодії. Відповідно, це зменшує інтерес та потребу в користуванні інструментами електронної демократії (Чала, 2018, с. 405–407).

По-друге, це безпековий принцип розвитку цифрової демократії, який повинен бути задіяним задля забезпечення владою захисту персональних даних. У Концепції цифрової демократії на місцевому рівні повинен бути врахований не тільки аспект використання технологій для міста, а й інтерес самих мешканців. Важливо передбачити застосування запобіжних заходів щодо використання даних та контролювати цей процес на місцевому рівні. Системи міста генерують дуже багато відкритих даних, і потрібно не лише ними користуватись, а й враховувати приватні інтереси, безпеку яких теж потрібно реалізовувати (Чала, 2018, с. 405–407).

З іншого боку, відкриті дані повинні створювати нові інструменти для розуміння громадянами міських процесів задля зростання їх якості (зокрема, логістика, вартість, універсальність та ефективність муніципальних послуг). Наприклад, популярний у Польщі навігаційний цифровий сервіс *Jakdojade Warszawa* (<https://jakdojade.pl>) дозволяє організувати свій маршрут переміщення, в якому зазначена інтерактивна карта та розклад руху міського транспорту (Bunker, Alban, & Lewicki, 2004).

По-третє, це принцип трансформацій (когнітивна складова еволюції розвитку трансформацій), за якого електронна демократія перетворюється в цифрову демократію (важливим у розробці інструментів цифрової демократії є підхід, у межах якого інноваційний інструментарій повинен сприяти розумінню громадян, як саме функціонує влада, яким чином ухвалюються управлінські рішення та як краще раціоналізувати адміністративні процеси) (Чала, 2018, с. 405–407).

Нерозуміння сутності, змістовності, цінності, процедурності і тривалості реалізації управлінських процесів призводить до виникнення популізму, який не потребує ніяких механізмів державного управління взагалі, цифрової демократії зокрема. Відповідно, ефективність цифрової демократії знаходиться в площині кількості та якості користувачів, а також якості пояснення сутності функціонування інструментів і процесів (відповідальності, транспарентності, компетентності тощо) та принципів їх розмежування на національний, регіональний та місцевий (локальний) рівні (Левченко, 2018, с. 75–76).

По-четверте, це принцип технологічності, за якого відбувається формування цілісних цифрових платформ з єдиною точкою доступу до контенту, різноманітних сервісів та інструментів цифрової участі, що заощаджуватиме час одержання послуг (отримання конкретної вигоди) споживачів сервісної діяльності. Інструментарій повинен сприяти підвищенню рівня взаємодії між сервісами та інструментами цифрової демократії різних територіальних громад на горизонтальному рівні, а також забезпечувати обмін даними між ними (рекомендується розробити уніфікований перелік інструментів, уніфікацію підходів до реалізації, створення єдиних девелоперських центрів для цифрових сервісів та розробки єдиних цифрових стандартів) (Чала, 2018, с. 406–407).

Розробка регіональних та місцевих Концепцій цифрової демократії дає змогу проаналізувати існуючий стан електронної демократії та визначити пріоритетні заходи для реалізації цифрової демократії для вдосконалення

механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні. Формування політики цифрової демократії у виборчому процесі є новим явищем у реалізації підходів до участі громадян в електоральній комунікації з перспективою проведення електронних парламентських та президентських виборів. Такий погляд допомагає оперативно реагувати на глобальні виклики, які існують у суспільстві, а також сформувати бренд партії, імідж кандидата в Президенти відповідно до їх особливостей. Саме тому важливо розуміти, що вироблення державної політики стосовно використання інструментів цифрової демократії потребує врахування наявного рівня демократії, довіри до владних інституцій та готовності до взаємодії, запровадження нового, зокрема, технологічного механізму інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні (Чала, 2018, с. 406–407).

Організаційний механізм можна визначити як процес, що спрямований на здійснення позитивних якісних змін у державному управлінні, виступає рушійними силами у формуванні способів, засобів і напрямів діяльності та взаємодії в умовах реформування державного управління в публічне, впливає на трансформацію організаційної структури (Небаєва, & Ратушняк, 2018).

У даний час не існує єдиного, загальноприйнятого визначення організаційного механізму, який є міждисциплінарним поняттям, що формується на основі знань з таких наук, як державне управління, політологія, психологія, антропологія тощо. У такому контексті функціями організаційного механізму виступає процес або діяльність, що спрямовані на поліпшення міжособистісних відносин, переоцінку цінностей у сфері державної служби чи служби в органах місцевого самоврядування (Небаєва, & Ратушняк, 2018), послаблення напруженості між робочими групами чи командами всередині державних установ чи самоврядних організацій; удосконалення процесу управління цілеспрямованим використанням професійних здібностей державних службовців; розроблення більш досконалих систем та методів для вре-

гулювання суперечок і конфліктів, побудованих на принципах органічності з метою забезпечення ефективної взаємодії громадськості з органами влади для участі у виборчому процесі.

Отже, організаційний механізм визначає діяльність, спрямовану на мобілізацію всього колективу чи команди для її ефективного функціонування.

На думку Річарда Бекхарда (Beckhard R.), «організаційний механізм це заплановані, засновані на знаннях наук поведінку людини, інтервенції в процеси. Вони охоплюють всю організацію, управляються зверху, підвищують організаційну ефективність» (Beckhard, 2006).

Організаційний механізм розглядають як процес планування змін, спрямований на вдосконалення організаційної ефективності через досягнення конгруентності таких ключових вимірів організації, як зовнішнє середовище, місія, стратегія, лідерство, культура, структура, системи винагороди, робочі політики і процедури (Bunker, Alban, & Lewicki, 2004).

Фунції організаційного механізму у сфері державного управління досліджували такі вітчизняні науковці, як: В. Д. Бакуменко, М. М. Білинська, О. І. Васильєва, І. О. Дегтярьова, О. В. Карпенко, Н. Р. Нижник, О. Петров та ін. У сфері виборчого процесу актуалізував дослідження методологічних, засад А. П. Савков. Узагальюючи їх здобутки, ми сформулювали визначення організаційного механізму в контексті забезпечення участі громадськості в електоральній комунікації – це застосування знань соціальних наук, які пов'язані з плануванням розвитку, вдосконаленням стратегій, структур і процесів, що охоплюють усю систему, й ведуть до підвищення ефективності організації.

Розглянувши особливості організаційного механізму доцільно розкрити сутність залучення громадськості до електоральної комунікації. Важливою є проблема визначення домінуючого чинника впливу на електоральну комунікацію інститутів громадянського суспільства, форм та методів використання ними новітніх інформаційних ресурсів для досягнення конкретних цілей у межах виборчого процесу.

Ефективність застосування електоральних комунікацій громадян можна розглядати як розширення публічного дискурсу та встановлення взаємодії з суб'єктами виборчого процесу, досягнення своїх інтересів у ньому; зростання електоральної участі суб'єктів виборчого процесу – збільшення явки виборців, процесів активізації та демократизації громадськості в ньому; модернізація та демократизація виборчого процесу через впровадження новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (Михальчук, 2016, с. 117).

Важливим є питання інституціоналізованого характеру електоральних комунікацій. Власне, їх інституціоналізація може відбуватись через ґрунтовне законодавче забезпечення, а також усталену суспільну, зокрема електоральну, практику. Аналіз функціонування електоральних комунікацій дає змогу стверджувати, що в Україні ще не відбулася інституціоналізація електоральних Інтернет-комунікацій через відсутність механізму правового регулювання. Питання щодо інституціоналізації електоральних комунікацій у виборчому процесі (на різних законодавчо визначених етапах) через їх інтенсивне та ефективне використання, їхній усталений характер, потребує ґрунтового осмислення у подальших дослідженнях (Bunker, Alban, & Lewicki, 2004; Kuzmina, 2017).

Висновки й пропозиції. Таким чином, розглянувши організаційний та технологічний механізми вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні, доцільно відзначити їх спроможність забезпечити успішну участь громадськості в електоральній комунікації при умові, що інститути громадянського суспільства будуть більш адаптивними, здатними самостійно вирішувати проблеми, фокусуючи увагу на технологіях, ресурсах та організаційному розвитку задля досягнення цілей. А зазначені механізми сприятимуть зростанню активності громадськості до електоральної комунікації задля клієнтоорієнтованого співробітництва з усіма суб'єктами виборчого процесу. Форми організації групової, колективної та командної роботи громадськості, такі як – мозкові штурми, груповий

аналіз ситуації (технологія AAR), дозволяють суб'єктам електоральної комунікації активно брати участь у виборчому процесі і полегшувати процес прийняття рішень (Sakaliuk, 2016, с. 111).

Саме тому для підвищення якості та ефективності інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчих процесів в Україні є доцільним використовувати організаційний та технологічний механізми

Ефективність застосування електоральних комунікацій громадян можна розглядати як розширення публічного дискурсу та встановлення взаємодії з суб'єктами виборчого процесу, досягнення своїх інтересів у ньому; зростання електоральної участі суб'єктів виборчого процесу – збільшення явки виборців, процесів активізації та демократизації громадськості в ньому; модернізація та демократизація виборчого процесу через впровадження новітніх інформа-

ційно-комунікаційних технологій (Михальчук, 2016, с. 118).

Нами відзначено важливим інституціоналізованого характеру електоральних комунікацій, яке може здійснюватися через ґрунтовне законодавче забезпечення, а суспільну електоральну практику, сприяє стверджувати, що в Україні ще не відбулася інституціоналізація електоральних Інтернет-комунікацій через відсутність механізму правового регулювання. Адже питання інституціоналізації електоральних комунікацій у виборчому процесі (на різних законодавчо визначених етапах) через їх інтенсивне та ефективне використання, їхній усталений характер, потребує ґрунтового осмислення у подальших дослідженнях.

Також в подальших дослідженнях доцільно звернути уваги на питання політичного та правового механізмів інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого процесу в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

Бучин М. Особливості дотримання демократичних принципів виборів під час позачергових президентських та парламентських виборів 2014 р. в Україні. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2015. Вип. 27. С. 48–54.

Вирин Ф. Інтернет-маркетинг. Полный сборник практических инструментов. Москва : Эскмо, 2009. 224 с.

Куйбіда В. С., Карпенко О. В., Наместник В. В. Цифрове врядування в Україні: базові дефініції понятійно-категоріального апарату. *Вісник НАДУ при Президентові України. Серія «Державне управління»*. 2018. URL : http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/77/files/07_ad5d26-4de5-410e-aff-5b7143c7d69c.pdf.

Ларіна Н. Б. Роль комунікативної складової у діяльності міських голів. *Теорія та практика державного управління*. Харків : ХарПІДУ НАДУ, 2017. № 4. С. 58–65.

Левченко О. Прикладні аспекти реалізації політики електронної демократії в Україні: проблематика інформаційного виключення. *Актуальні проблеми державного управління* : зб. наук. пр. Одес. регіон, ін-ту держ. упр. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2018. Вип. 1 (73). С. 73–76.

Михальчук С. Електронні інструменти громадського контролю виборчого процесу в Україні. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень* : матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. студ. і асп. (17-18 травня). Луцьк, 2016. Т. 3. С. 116–118.

Небаєва Н. І., Ратушняк, О. Г. Менеджмент організацій і адміністрування. URL : https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/1nebava_menedzhment_organizacij_administuvannya_ch1/index_5.htm.

Чемпен Р. Роздуми про історію фасилітації. URL: <http://humantime.com.ua/blog/rozdumi-pro-istoriyu-fasilitatsi-richard-cherpen-1#main>.

Чала Н. Д. Індустрія 4.0: нова економічна політика України. *Публічне управління XXI століття: світові практики та національні перспективи*: зб. тез XVIII Міжнар. наук. конф., 26 квітня 2018. Харків : «Магістр». С. 405–407.

Beckhard R. What is organizational development? *Organization Development: A Jossey-Bass Reade*. By Joan V. Gallos, Edgar H. Schein. Jossey-Bass A Wiley Imprint. 2006.

Bunker B. B., Alban B. T. & Lewicki R. J. Ideas in Currency and OD Practice: Has the Well Gone Dry? *Journal of Applied Behavioral Science*. 2004. Vol. 40. Is. 4.

Kuzmina N. Implementation of the model of forming the future managers' readiness for business correspondence in the educational process of the university. 10-th *International conference of education, research and innovation nov 16–18. 2017*.

Sakaliuk O. Model of forming education managers' readiness for professional activities under current conditions. *Science and education*. 2016. No. 6. С. 107–112.

REFERENCES

- Buchyn, M. (2015). *Osoblyvosti dotrymanna demokratychnykh pryntsyviv vyboriv pid chas pozacherhovykh prezydentskykh ta parlamentskykh vyboriv 2014 r. v Ukraini [Peculiarities of observance of democratic principles of elections during the early presidential and parliamentary elections of 2014 in Ukraine].* (Vol. 27, pp. 48–54) [in Ukrainian].
- Vyryn, F. (2009). *Ynternet-marketynh. Polnyi sbornyk praktycheskykh ynstrumentov [Internet marketing. Complete collection of practical tools].* Moskow: Eskmo [in Russian].
- Kuibida, V. S., Karpenko, O. V., Namestnik, V. V. (2018). Tsyfrove vriaduvannya v Ukraini: bazovi definitsii poniatino-katehorialnoho aparatu [Digital governance in Ukraine: basic definitions of the conceptual and categorical apparatus]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy. Seriiia "Derzhavne upravlinnia" – Bulletin of the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine.* Retrieved from http://visnyk.academy.gov.ua/pages/dop/77/files/07_ad5d26-4de5-410e-aff-5b7143c7d69c.pdf [in Ukrainian].
- Larina, N. B. (2017). Rol komunikatyvnoi skladovoi u diialnosti miskykh holiv [The role of the communicative component in the activities of mayors]. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia – Theory and practice of public administration, 4*, 58–65 [in Ukrainian].
- Levchenko, O. (2018). Prykladni aspekty realizatsiyi polityky elektronnoi demokratiyi v Ukrayini: problematyka informatsiynoho vyklyuchennya [Applied aspects of the implementation of e-democracy policy in Ukraine: issues of information exclusion]. *Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnya – Actual problems of public administration, 73 (1)*, 73–76 [in Ukrainian].
- Mykhalchuk, S. (2016). Elektronni instrumenty hromadskoho kontroliu vyborchoho protsesu v Ukraini [Electronic tools of public control of the election process in Ukraine] Proceedings of X International Scientific and Practical Conference: *Moloda nauka Volyni: priorytety ta perspektyvy doslidzhen.* (Vol. 3, pp. 116–118). Lutsk [in Ukrainian].
- Nebayeva, N. I., & Ratushnyak, O. H. (2019). *Menedzhment orhanizatsiy i administruvannya [Management of organizations and administration].* Retrieved from <https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/fmib/>.
- Chepmen, R. *Rozdumy pro istoriyu fasylytatsiyi [Reflections on the history of facilitation].* Retrieved from <http://humantime.com.ua/blog/rozdumi-pro-istoriyu-fasylytatsi-richard-chepmen-1#main> [in Ukrainian].
- Chala, N. D. (2018). Industriia 4.0 : nova ekonomichna polityka Ukrainy. [Industry 4.0: Ukraine's new economic policy. Public administration of the XXI century: world practices and national perspectives]. Proceedings of X International Scientific Conference: *Publichne upravlinnia XXI stolittia: svitovi praktyky ta natsionalni perspektyvy.* (pp. 405–407). Kharkiv : Vyd-vo "Mahistr" [in Ukrainian].
- Beckhard, R. (2006). *What is organizational development? Organization Development: A Jossey-Bass Reade.* Joan V. Gallos, Edgar H. Schein (Eds.). Jossey-Bass A Wiley Imprint.
- Bunker, B. B., Alban, B. T. & Lewicki, R. J. (2004). Ideas in Currency and OD Practice: Has the Well Gone Dry? *Journal of Applied Behavioral Science, 40 (4)*.
- Kuzmina, N. (2017). Implementation of the model of forming the future managers' readiness for business correspondence in the educational process of the university. *10-th International Conference of Education, Research and Innovation.* Nov. 16 – 18.
- Sakaliuk, O. (2016). Model of forming education managers' readiness for professional activities under current conditions. *Science and education, 6*, 107–112.

Михайлов Максим

Здобувач

Національна академія державного управління при Президентові України

Email: natali.larina@ukr.net

Mykhailov Maksim

Applicant

National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

ORCID: 0000-0001-7829-3470

Цитування: Михайлов, М. (2020). Вплив організаційного та технологічного механізмів на вдосконалення інформаційно-комунікаційного забезпечення виборчого. *Аспекти публічного управління, 8(5)*, 82–89. doi:10.15421/152096

Citation: Mykhailov, M. (2020). Vplyv orhanizatsiynoho ta tekhnolohichnoho mekhanizmiv na vdoskonalennia informatsiino-komunikatsiynoho zabezpechennia vyborchoho [Influence of organizational and technological mechanisms on the improvement of information and communication providing the election process]. *Public administration aspects, 8 (5)*, 82–89. doi:10.15421/152096

Стаття надійшла / Article arrived: 29.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 29.10.2020

Тенденції розвитку лідерства в скандинавських країнах: досвід для України

Роман Сторожев, Національна академія державного управління при Президентові України

На сучасному етапі інтеграції Української держави до європейської спільноти перед вітчизняними лідерами постають нові завдання, які вимагають підвищення ефективності публічного управління та публічного адміністрування на засадах демократизму, людиноцентризму.

Актуальність теми розвитку публічного лідерства в Україні тісно пов'язана з вивченням досвіду зарубіжних країн щодо механізмів формування та розвитку публічного лідерства, що характеризується високим рівнем моральних цінностей, відповідальністю, комунікативністю, скромністю. Нова управлінська парадигма, яка впроваджується в публічне управління та публічне адміністрування України також вимагає впровадження нових якостей публічного лідерства, які проявляються через утвердження моральних цінностей в особистості лідера, його моделей поведінки в реформуванні публічної служби. На думку автора, такі якості лідерства як делегування повноважень у органах публічної влади, міжгалузеве співробітництво в публічному управлінні зумовлюють розвиток лідерства у контексті освітніх тенденцій зарубіжних країн.

Автор вважає, що сьогодні важливим аспектом у розвитку публічного лідерства є мобілізаційний аспект зусиль усіх керівників і підлеглих публічної влади та лідерів інститутів громадянського суспільства для подолання кризових явищ та проведення складних реформ в публічному управлінні. До таких кризових явищ належить забезпечення стабільності в умовах всесвітньої боротьби з пандемією COVID-19. Однак проблема розвитку публічного лідерства у цьому аспекті не знайшла належного відображення у сучасних наукових джерелах.

У статті розкрито пріоритетні моделі публічного лідерства західноєвропейських країн як передумову формування успішної особистості, успішних лідерських якостей, тенденцією якого є такий важливий чинник як публічність, оскільки до 90-х років XX ст. далеко не всі державні управлінці європейських країн були публічними.

Ключові слова: моделі лідерства, лідерські якості, особистість лідера, типологія лідерства, сучасний етап інтеграції української держави в європейське співтовариство, моральні цінності, відповідальність, комунікативність, скромність, публічність, європейські країни, інститути громадянського суспільства, розвиток публічного лідерства

Leadership development trends in the scandinavian countries: experience for Ukraine

Roman Storozhev, National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

At the current stage of Ukrainian state integration into European community, country leaders face new challenges that require improving efficiency of public management and public administration based on democracy and human-centeredness. Urgency of public leadership development in Ukraine is closely related to the foreign countries' experience study on the mechanisms of formation and development of public leadership, characterized by a high level of moral values, responsibility, communication, modesty. The new management paradigm, being introduced in public administration and public management in Ukraine, also requires introduction of new qualities in public leadership, manifested through establishment of moral values in the leader's personality, leader's behavior in public service reform. According to the author, such qualities of leadership as delegation of powers in public authorities, intersectoral cooperation in public administration determine development of leadership in the context of educational trends in foreign countries.

The author believes that today an important aspect in the development of public leadership is the mobilization aspect of the efforts of all leaders and subordinates of public authorities and leaders of civil society institutions to overcome crises and do complex reforms in public administration. Such crises include ensuring stability in global fight against the COVID-19 pandemic. However, problem of public leadership development in this aspect has not been properly reflected in modern scientific sources.

The article reveals priority models of public leadership of Western European countries as a prerequisite for formation of successful personality, successful leadership qualities, the trend of which is such an important factor as publicity, because before the 90s of the twentieth century not all government officials in European countries were public.

Keywords: *leadership models, leadership qualities, personality of the leader, typology of leadership, current stage of Ukrainian state integration into European community, moral values, responsibility, communication, modesty, publicity, European countries, civil society institutions, development of public leadership*

Тенденции развития лидерства в скандинавских странах: опыт для Украины

Роман Сторожев, Национальная академия государственного управления при Президенте Украины

На современном этапе интеграции Украинского государства в европейское сообщество перед отечественными лидерами возникают новые задачи, которые требуют повышения эффективности публичного управления и публичного администрирования на принципах демократизма, человекоцентризма.

Актуальность темы развития общественного лидерства в Украине тесно связана с изучением опыта зарубежных стран по механизмам формирования и развития общественного лидерства, характеризуется высоким уровнем нравственных ценностей, ответственностью, коммуникативностью, скромностью. Новая управленческая парадигма, которая внедряется в общественное управление и публичное администрирование Украины также требует внедрения новых качеств публичного лидерства, которые проявляются через утверждение нравственных ценностей в личности лидера, его моделей поведения в реформировании публичной службы. По мнению автора, такие качества лидерства как делегирование полномочий в органах публичной власти, межотраслевое сотрудничество в публичном управлении обуславливают развитие лидерства в контексте образовательных тенденций зарубежных стран.

Автор считает, что сегодня важным аспектом в развитии общественного лидерства является мобилизационный аспект усилий всех руководителей и подчиненных публичной власти и лидеров институтов гражданского общества для преодоления кризисных явлений и проведения сложных реформ в публичном управлении. К таким кризисным явлениям относится обеспечение стабильности в условиях всемирной борьбы с пандемией COVID-19. Однако проблема развития общественного лидерства в этом аспекте не нашла должного отражения в современных научных источниках.

В статье раскрыты приоритетные модели публичного лидерства западноевропейских стран как предпосылку формирования успешной личности, успешных лидерских качеств, тенденцией которого является такой важный фактор как публичность, поскольку до 90-х годов, далеко не все государственные управленцы европейских стран были публичными.

Ключевые слова: *модели лидерства, лидерские качества, личность лидера, типология лидерства, современный этап интеграции украинского государства в европейское сообщество, моральные ценности, ответственность, коммуникабельность, скромность, публичность, европейские страны, институты гражданского общества, развитие общественного лидерства*

Постановка проблеми.

Спрямованість до транспарентності лідерства в західноєвропейських країнах стала частиною великої зміни щодо ролі чиновників найвищих рангів, оскільки саме від них почали очікувати демонстрацію публічного лідерства (Chappelet, 2017). Це була одна з важливих тенденцій у розвитку лідерства, оскільки чиновники до 90-х років XX ст. далеко не всі були публічними.

У цій статті ми розглянемо особливості розвитку публічного лідерства у Скандинавських країнах – Швеції, Данії, Королівстві Нідерландів, Норвегії, Швейцарії. Адже нова управлінська парадигма, яка активно впроваджується у вітчизняне публічне управління, вимагає формування нових якостей у публічного лідерства, які проявляються через утвердження моральних цінностей особистості, його моделей поведінки в комунікації, самоменеджменті, стресових ситуаціях. Такі якості лідерства, як здатність до самоосвіти, делегування повноважень, транспарентне (прозорості, відкритості та активізації) та трансформаційне співробітництво зумовлюють новий стиль розвитку лідерства у західноєвропейських країнах, яке буде корисним для впровадження в Україні (Калашник, 2013).

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що проблема сучасного лідерства у публічному управлінні постійно перебуває в полі зору вітчизняних та зарубіжних вчених. Так вагомих внесок у дослідження лідерства в державному (публічному) з конкретизацією принципів зробили В. Голубь, Н. Гончарук, В. Гошовська, І. Грищенко, Г. Дмитренко, Л. Карамушка, О. Крюков, Б. Кухта, Н. Нижник, Т. Новаченко, М. Пірен, Ф. Рудич, І. Сурай, Л. Пашко та ін. Однак питання дослідження пріоритетних принципів лідерства в публічно-управлінській діяльності в науці державного управління в умовах реформування державної служби не отримало належного наукового обґрунтування, чим і зумовлена актуальність теми даної розвідки.

Мета статті – розкрити сутність пріоритетних принципів лідерства в публічно-управлінській діяльності, розкривши стан дослідженості цього питання у вітчизняній та зарубіжній літературі.

Виклад основного матеріалу. На сьогодні питання лідерства, їх пріоритетних принципів та розвитку лідерського потенціалу знаходяться в центрі уваги науковців та практиків, які усвідомлюють їх важливість для здійснення ефективного реформування публічного управління та розвитку демократії.

Скандинавські країни є прикладом того, як у доволі суворих кліматичних умовах можна побудувати вірцеву соціально-політичну систему з високорозвиненою економікою, високим рівнем життя людей, дотриманням їх прав і свобод.

Королівство Нідерландів визначає, що одним із значущих людських чинників особистості, яка задіяна в публічному управлінні, її адаптація до нових викликів, є її «якість». Тому до чиновництва в цій державі постає вимога безперервного навчання, зокрема у сфері електронної демократії (Faculté de droit, des sciences criminelles et d'administration publique, 2020).

Немає сумнівів у тому, що інформаційно-комунікаційні технології, відкриваючи нові можливості, не лише для модернізації, а й для більшої прозорості у діяльності органів влади та керівництва, сприяють підвищенню демократичної участі громадян у політичному житті держави та розвитку лідерства.

У цьому контексті велика увага приділяється безперервній освіті, у якій розрізняють довгострокові програми, що спрямовані на певну кар'єру, та короткострокові тренінги для конкретного виконання завдання чи роботи. У чому спостерігається зв'язок і взаємодія між урядом, державними та приватними університетами щодо підготовки публічних службовців (Faculté de droit, des sciences criminelles et d'administration publique, 2020).

Ще одну рису політико-адміністративної системи Нідерландів, що впливає на розви-

ток лідерства слід виокремити, охарактеризувавши її як взаємодію між політиками та чиновниками. Так, політики, маючи досвід адміністративної роботи, по завершенню політичної кар'єри здебільшого обіймають адміністративні посади на різних рівнях. Саме такий досвід дає посадовцям можливість порозуміння, що сприяє ефективній взаємодії та утворенню лідерських команд у публічному управлінні. Вочевидь, принцип публічності відкриває особистість лідера, супроводжуючись набуттям/зміною уявлень щодо його професійності, цінностей, реалізації як управлінця тощо, що може визначати/не визначати лідера як особистість, яку слід наслідувати.

Швеція є однією з найбільш інноваційних і відкритих до співпраці країн світу, яка репрезентує себе глобальним лідером змін із просування та підтримання концепції сталого розвитку. Успіх реалізації цієї концепції вимагає координованих зусиль усієї системи публічного управління, відповідно якої політика розвитку країни опирається на унікальний мікс інновацій та співпраці. Так звані «policy labs» допомагають державним агенціям задовольнити потреби суспільства, успішно вносити регуляторні зміни та фасилітувати інновації, які будуть стимулювати соціальний сталий розвиток.

Основними надавачами державних послуг у Швеції є місцеві муніципалітети, робота яких базується на таких принципах: *демократії* – вся публічна влада реалізується через людей загальним голосуванням, представницькою демократією та парламентською системою; *законопослушності* – публічна влада має суворо дотримуватись закону; *об'єктивності* – неупередженість і рівне ставлення до всіх людей; *свободи* – вільне формування думок і свобода висловлення; *поваги* – публічна влада має бути виконана через повагу до свободи та рівності кожної людини; *ефективності і служіння* – діяльність публічного сектору має бути здійснена недорого і з максимально можливою якістю, як тільки можливо, враховуючи наявні ресурси (Page, & Wright, 2007, с. 135).

Згідно з чинним конституційним законодавством Швеції, право встановлювати систему органів публічного управління, статус державної служби, умови її проходження надано Риксдагу. Керівництво адміністративним апаратом центру та місцевого рівня здійснює уряд.

До першої групи належать «політичні чиновники», зокрема – міністри, їх заступники, керівники урядових відомств, прокурори, губернатори, начальники поліції тощо. Специфічним можна охарактеризувати те, що основний склад вищого і середнього адміністративного персоналу не залежить від політичної орієнтації уряду, а тому є незмінним. Для таких службовців припустимо підвищення в посаді, однак переміщення проти їх бажання або звільнення до досягнення встановленого віку не дозволено. Муніципалітети є незалежними від центральної влади та самостійними щодо питань визначення фінансового статусу і кадрового забезпечення. Їх співробітники не належать до державних службовців, водночас такого поняття як «ранг державних службовців» не існує (Page, & Wright, 2007, с. 135).

Від державних службовців вимагається володіння високим професіоналізмом та відповідними особистісними якостями. Підготовка державних службовців у Швеції здійснюється в університетах, їх освіта традиційно була економічною чи юридичною, що відповідає сутності англосаксонського підходу у їх навчанні. Проте, одержуючи професійну освіту, державні службовці мають сильну підготовку в сфері права, однак підвищення якості роботи, пов'язується із застосуванням міждисциплінарного підходу, що розширює їх можливість для успішної діяльності в управлінській сфері (Page, & Wright, 2007, с. 135).

Застосування навчальних програм у контексті міждисциплінарного підходу, дозволяє розвивати і вдосконалювати системне та критичне мислення, комунікаційні уміння, самоорганізацію, креативність, уміння працювати в команді тощо, безсумнівно сприяє розвитку лідерства.

Звернувшись до аналізу підвищення кваліфікації посадовців у Норвегії, бачимо, що їх перепідготовка відсутня. Там дотримуються імперативу про те, що перемога у конкурсі надає всі підстави фахівцю для повноцінного виконання своїх професійних обов'язків. Водночас, система підвищення кваліфікації публічних службовців побудована переважно на самоосвіті. Це стосується процесу самостійного оволодіння знаннями і навиками в індивідуальному порядку так і під час проходження тих чи інших курсів (Meer, Kerkhoff, Osch, 2014, с. 20–23).

Отже, для того щоб зробити кар'єру, зайняти вищу посаду в Норвегії, стати керівником, підвищити своє матеріальне благополуччя, необхідно безперервно навчатися.

Публічний службовець Норвегії самостійно може звернутися до освітньої установи та пройти навчання. Такі послуги надають найчастіше Вищі народні школи, що проводять безоплатні курси з питань розвитку демократії, залученню громадян до участі у розвитку суспільства, створенню умов для саморозвитку, самореалізації, підготовки керівників-лідерів тощо.

Визначальною формою підвищення кваліфікації є самоосвіта, що розвиває лідерство, шляхом забезпечення важливих компетентностей. Під час виконання функціональних обов'язків якість їх здійснення безпосередньо залежить від здатності службовця до самоосвіти, що розглядається як стандарт публічної служби (Meer, Kerkhoff, & Osch, 2014, с. 20–23).

Швейцарія є федеративною парламентською республікою, її публічне управління регулюються положеннями Конституції (1999 р.), основними принципами якої визначено повага до федералізму та демократії (Порадник із сучасного та ефективного управління людськими ресурсами, 2013, с. 20–23).

Державне управління Швейцарії базується на таких основоположних принципах як: нейтралітет та пряма демократія. Практика показала, що передача повноважень від центру в кантони та общини підвищує ефективність державного управління в країні. Важ-

ливим здобутком швейцарської демократії є різноманітний інструментарій прямої демократії, який дає змогу громадянам бути активними учасниками референдумів, законодавчих ініціатив, виборів, проведенню публічних зібрань виборців тощо (Порадник із сучасного та ефективного управління людськими ресурсами, 2013, с. 20–23).

Перед державними службовцями та їх лідерами виникає потреба запровадження нових способів та методів керівництва, які дають змогу найбільш повно виконувати покладені на них завдання. Це означає необхідність безперервного навчання, яке можна здійснювати в провідних вищих навчальних закладах. Одним із таких, в системі професійного навчання державних службовців та їх лідерів, є Інститут підвищення кваліфікації в галузі державного управління (Institute for Advanced Studies in Public Administration – IDHEAP) (Порадник із сучасного та ефективного управління людськими ресурсами, 2013, с. 20–23).

У цьому інституті проходять підвищення кваліфікації представники органів влади, їх керівництво та особи, які планують після закінчення навчання працювати у публічному секторі. Навчальні програми IDHEAP затверджені на рівні конфедерації, а диплом магістра з публічного управління отримав акредитацію Європейської асоціації з акредитації з публічного адміністрування. Навчальна підготовка слухачів в IDHEAP здійснюється в межах основних програм: магістратура з публічного управління, а також публічного менеджменту та політики, докторантура з публічного управління (Порадник із сучасного та ефективного управління людськими ресурсами, 2013, с. 20–23).

Разом із викладацькою діяльністю IDHEAP проводить дослідження та консультації з питань державного управління, професійні тренінги для членів адміністративних органів, що спрямовані на розвиток лідерства.

Особливістю Швейцарії є велика увага до рекрутингу майбутніх державних службовців. Відбір кандидатів у системі державного управління відбувається за умов відкритого

конкурсу та співбесід з потенційним прямим керівництвом. Для пошуку використовуються відомі соціальні мережі Facebook, LinkedIn, а також спеціалізовані портали, зокрема: Federal jobs portal: www.stelle.admin.ch/stelle/fr/home.html, що спеціалізуються на рекрутингу держслужбовців (Порадник із сучасного та ефективного управління людськими ресурсами, 2013, с. 20–23). Серед інших важливих вимог рекрутерів до майбутніх чиновників є наявність професійної освіти, що відповідає посаді; вищої освіти, що відповідає рівню бакалавра, магістра чи доктора.

До необхідних вимог також належать знання національних мов, кожен співробітник муніципалітету має володіти не менше ніж двома мовами (71 % німецька, 22 % французька, 7 % італійська). До уваги беруться також особисті якості та здатність і бажання безперервно навчатися та самовдосконалюватися (Van der Hoven R., 2020).

Висновок. Таким чином, проведений аналіз зарубіжного досвіду розвитку лідерства в контексті освітніх тенденцій скандинавських країн – Швеції, Норвегії, Нідерландів, Швейцарії, показує, що європейська інтеграція призвела до взаємовпливів у цьому процесі.

Визначено, що у політико-адміністративній системі Нідерландів визначальною рисою, що впливає на розвиток лідерства, є взаємодія між політиками та чиновниками. Так, політики, маючи досвід адміністративної роботи, по завершенню політичної кар'єри здебільшого обійма-

ють адміністративні посади на різних рівнях.

Швеція є однією з найбільш інноваційних і відкритих до співпраці країн світу, яка репрезентує себе глобальним лідером змін із просування та підтримання концепції сталого розвитку. Успіх реалізації цієї концепції вимагає координованих зусиль усієї системи публічного управління, відповідно якої політика розвитку країни опирається на унікальний мікс інновацій та співпраці. Так звані «policy labs» допомагають державним агенціям задовольнити потреби суспільства, успішно вносити регуляторні зміни та фасилітувати інновації, які будуть стимулювати соціальний сталий розвиток.

Так для того щоб зробити кар'єру, зайняти вищу посаду в Норвегії, стати керівником, підвищити своє матеріальне благополуччя, необхідно безперервно навчатися.

Державне управління Швейцарії базується на таких основоположних принципах як: нейтралітет та пряма демократія. Практика показала, що передача повноважень від центру в кантони та общини підвищує ефективність державного управління в країні.

Окреслена одноставність обертається навколо розуміння та усвідомлення державними службовцями, управліннями-лідерами значущості безперервного навчання, значущості рекрутингу та неприйняття до цієї когорти випадкових, непрофесійних людей. Це дає змогу ствердитися у думці про важливість актуалізації досвіду та освітніх тенденцій європейських держав та його творчої адаптації в Україні.

REFERENCES

Chappelet, J.-L. (2017). *Trends in Swiss Civil Servants Training*. CSPTC. Retrieved from http://www.csptc.gov.tw/_hrd/2017/images/speech3.pptx.

Council of Europe. (2013). *Poradnyk iz suchasnoho ta efektyvnoho upravlinnya lyuds'kymy resursamy. Rada Yevropy [Guide to modern and effective human resource management]* [in Swedish].

Działania Urzędu Służby Cywilnej mające na celu poprawę funkcjonowania administracji publicznej. Retrieved from <https://www.nik.gov.pl/plik/id,1556.pdf>; [in Poland].

Faculté de droit, des sciences criminelles et d'administration publique Retrieved from <http://www.idheap.ch/idheap.nsf/vwbasedocuments/idmpa01> [in French].

Gierelo, K. (2003). *Wizerunek (image) – teoria i praktyka*. Wrocław: Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego [in Poland].

Kalashnyk, N. S. (2013). *Samoosvita dezhavnnykh sluzhbovtsiv kompetentnisnyy pidkhid [Self-education of state employees: competence approach]*. Dnipro [in Ukrainian].

Kempa, B. *Celem KSAP jest kształcenie przyszłych liderów*. Retrieved from <http://www.radiomaryja.pl/informacje/b-kempa-celem-ksap-ksztalcenie-przyszlych-liderow> [in Poland].

Meer, F. M. van de, Kerkhoff, A.D.N., Osch, D.A.G.T. van. (2014). Educating and training civil servants in the Netherlands 1814-2014. *IAS Administrative History Conference*, Corfu, April 26, 2014. (pp. 20–25). Corfu, Greece: IAS Administrative History study group.

Nowoczesne przywództwo w organizacji publicznej na rzecz zmian – rola wyższych stanowisk w służbie cywilnej. Retrieved from https://www.dsc.kprm.gov.pl/sites/default/files/skrypt-_gamma.pdf [in Poland].

Oferta szkoleń 2018. Retrieved from http://ksap.gov.pl/ksap/sites/default/files/files/oferta_szkolen_2018_0.pdf [in Poland].

Plan szkoleń centralnych w służbie cywilnej na 2011 r. Retrieved from https://dsc.kprm.gov.pl/sites/default/files/plan_szkolen_centralnych_w_sluzbie_cywilnej_na_2011_r.pdf [in Poland].

Plan szkoleń centralnych w służbie cywilnej na 2018 r. Retrieved from https://dsc.kprm.gov.pl/sites/default/files/plan_szkolen_centralnych_w_sluzbie_centralnych_na_2018_rok.pdf [in Poland].

Polityka szkoleniowa w służbie cywilnej. Retrieved from https://dsc.kprm.gov.pl/sites/default/files/pliki/zal_nr_2.pdf [in Poland].

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków organizowania i prowadzenia szkoleń w służbie cywilnej. Retrieved from <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp.pdf> [in Poland].

Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 24 czerwca 2015 r. w sprawie szczegółowych warunków organizowania i prowadzenia szkoleń w służbie cywilnej. Retrieved from <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150000960/O/D2015096.pdf> [in Poland].

Swedish Council for Strategic Human Resources Development. An Introduction to Shared Values for Civil Servants. Retrieved from <https://www.his.se/PageFiles/3429/Shared%20Values%20for%20Civil%20Servants.pdf> [in Swedish].

Tomaszewska, A., & Szymański, R. (2014). Szkolenia centralne w 2014 r. *Przegląd Służby Cywilnej*, 4(31) lipiec–sierpień, 14 [in Poland].

Ustawa z dnia 18 grudnia 1998 r. o służbie cywilnej. Retrieved from <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19990490483> [in Poland].

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o służbie cywilnej. Retrieved from <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20170001889/U/D20171889Lj.pdf> [in Poland].

Ustawa z dnia 24 sierpnia 2006 r. o służbie cywilnej. Retrieved from <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20061701218>; (дата звернення 03.06.2020) [in Poland].

Ustawa z dnia 5 lipca 1996 r. o służbie cywilnej. Retrieved from <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19960890402> [in Poland].

Van der Hoven R. La formation européenne destine aux hauts fonctionnaires des Etats membres de l'Union européenne. Rutger van der Hoven. Retrieved from <http://www.eipa.eu/en/eipascode/downloadarticle/&tid=1633> [in Poland].

Wytuczne dotyczące wdrażania Polityki szkoleniowej w służbie cywilnej. Retrieved from https://dsc.kprm.gov.pl/sites/default/files/pliki/zal_nr_3.pdf [in Poland].

Сторожев Роман

Кандидат наук з державного управління, доцент
Національна академія державного управління при
Президентів України

Email: ris03021976@ukr.net

Storozhev Roman

Ph.D. of Public Administration, Assoc. Prof.
National Academy for Public Administration under the
President of Ukraine

ORCID: 0000-0001-5103-7274

Цитування: Сторожев, Р. (2020). Тенденції розвитку лідерства в скандинавських країнах: досвід для України. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 90–96. doi: 1015421/152097

Citation: Storozhev, R. (2020). Tendentsii rozvytku liderstva v skandinavskykh krainakh: dosvid dlia Ukrainy [Leadership development trends in the scandinavian countries: experience for Ukraine]. *Public administration aspects*, 8 (5), 90–96. doi: 1015421/152097

Стаття надійшла / Article arrived: 29.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 30.10.2020

Методологія реалізації державної кримінальної політики у сфері запобігання та протидії економічній злочинності в контексті взаємодії із іншими видами державної політики

Димитрій Грицишен, Державний університет «Житомирська політехніка»

На сьогодні питання взаємодії стоїть перед процесами формування та реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. Це питання особливо актуальне для України та потребує відповідного вивчення з позиції науки державного управління. З огляду на це, мета дослідження полягає у визначенні методології реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності в контексті взаємодії із іншими видами державної політики. Ідентифіковані види економічних злочинів, що є найбільшими загрозами національній безпеці. Розглянуто кожен напрям державної політики щодо боротьби з економічною злочинністю за такими найбільш поширеними видами: недобросовісна конкуренція, легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму, рейдерство, нецільове використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків, корупція в секторах публічного управління. Доведено, що процес запобігання та протидії недобросовісній конкуренції реалізується через різні види державної політики, а саме: державну антикорупційну політику, державну конкурентну політику та державну інвестиційну політику. Визначено, що корупція може проникати у всі сфери суспільного життя та бути джерелом сукупності ризиків в економічній, соціальній, політичній та правовій системах, наслідками, яких є низький рівень національної безпеки певної країни та може спричинити небезпеку на регіональному та міжнародному рівнях. За кожним видом економічного злочину визначені види державної політики: антитерористична політика; інвестиційна політика; конкурентна політика; монетарна політика; бюджетна політика; фіскальна політика; антикорупційна політика; державна кримінальна політика. У висновках обґрунтовано особливості реалізації державної політики в частині запобігання та протидії економічній злочинності, що є основою формування її концептуально-методологічних положень.

Ключові слова: державна кримінальна політика, економічний злочин, методологічні засади, протидія економічній злочинності, корупція, недобросовісна конкуренція, державна антикорупційна політика

Methodology of implementation of the state criminal policy in the field of prevention and counteraction to economic crime in the context of interaction with other types of state policy

Dymytrii Grytsyshen, Zhytomyr Polytechnic State University

Today, the issue of cooperation is facing the processes of formation and implementation of state criminal policy in the field of prevention and combating economic crime. This issue is especially relevant for Ukraine and needs to be studied from the standpoint of public administration science. In view of this, the purpose of the study is to determine the methodology of state criminal policy in the field of prevention and combating economic crime in the context of interaction with other types of public policy. The types of economic crimes that are the greatest threats to national security have been identified. Each direction of state policy to combat economic crime is considered by the following most common types: unfair competition, legalization (laundering) of proceeds from crime and terrorist financing, raiding, misuse of budget funds, tax evasion, corruption) sectors of public administration. It is proved that the process of prevention and counteraction of unfair competition is realized through various types of state policy, namely: state anti-corruption policy, state competition policy and state investment policy. It is determined that corruption

can penetrate all spheres of public life and be a source of a set of risks in the economic, social, political and legal systems, the consequences of which are a low level of national security and can cause danger at the regional and international levels. For each type of economic crime, the types of state policy are defined: anti-terrorist policy; investment policy; competition policy; monetary policy; budget policy; fiscal policy; anti-corruption policy; state criminal policy. The conclusions substantiate the peculiarities of the implementation of state policy in terms of preventing and combating economic crime, which is the basis for the formation of its conceptual and methodological provisions.

Keywords: *state criminal policy, economic crime, methodological principles, counteraction to economic crime, corruption, unfair competition, state anti-corruption policy*

Методология реализации государственной уголовной политики в сфере предотвращения и противодействия экономической преступности в контексте взаимодействия с другими видами государственной политики

Димитрий Грицишен, Государственный университет «Житомирская политехника»

На сегодня вопрос взаимодействия стоит перед процессами формирования и реализации государственной уголовной политики в сфере предотвращения и противодействия экономической преступности. Этот вопрос особенно актуален для Украины и требует соответствующего изучения с позиции науки государственного управления. Учитывая это цель исследования заключается в определении методологии реализации государственной уголовной политики в сфере предотвращения и противодействия экономической преступности в контексте взаимодействия с другими видами государственной политики. Идентифицированы виды экономических преступлений, являющихся крупнейшими угрозами национальной безопасности. Рассмотрены каждое направление государственной политики по борьбе с экономической преступностью по таким наиболее распространенными видами: недобросовестная конкуренция, легализация (отмывание) доходов, полученных преступным путем и финансирования терроризма, рейдерство, нецелевое использование бюджетных средств, уклонение от уплаты налогов, коррупция в секторах публичного управления. Доказано, что процесс предотвращения и противодействия недобросовестной конкуренции реализуется через различные виды государственной политики, а именно: государственную антикоррупционную политику, государственную конкурентную политику и государственную инвестиционную политику. Определено, что коррупция может проникать во все сферы общественной жизни и быть источником совокупности рисков в экономической, социальной, политической и правовой системах, последствиями которых является низкий уровень национальной безопасности определенной страны и может быть опасным на региональном и международном уровнях. По каждому виду экономического преступления определенные виды государственной политики: антитеррористическая политика; инвестиционная политика; конкурентная политика; монетарная политика; бюджетная политика; фискальная политика; антикоррупционная политика; государственная уголовная политика. В выводах обоснованно особенности реализации государственной политики в части предотвращения и противодействия экономической преступности, которые являются основой формирования его концептуально-методологических положений.

Ключевые слова: *государственная уголовная политика, экономическое преступление, методологические основы, противодействие экономической преступности, коррупция, недобросовестная конкуренция, государственная антикоррупционная политика*

Актуальність дослідження.

Жоден вид державної політики не може бути реалізовано без взаємодії із усією сукупністю видів державної політики. Особливо гостро питання взаємодії стоїть перед процесами формування та реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. Це питання особливо актуальне для України та потребує відповідного вивчення з позиції науки державного управління. «Заслугує визнання сформована в науці думка про те, що наукове вчення про кримінальну політику складається тривалий час і завжди несло на собі печатку часу, країни виникнення, школи, до якої належить автор відповідної юридичної конструкції. Відбиток на практику застосування кримінального закону та інших правових засобів до злочинності накладає наука, гуманітарна наука, а побічно - і всі інші галузі наукового знання, які здатні поставити знання, корисні для соціального управління і управління людиною. Зародившись в період панування юридичного позитивізму вчення про кримінальну політику більшу частину своєї історії залишалося позитивістським. Хоча і в цьому виді в ньому оформилося досить багато вчень, підходів, точок зору» (Александрова, 2015).

Тому розглянемо більш детально кожен напрям державної політики щодо боротьби з економічною злочинністю за такими найбільш поширеними видами: недобросовісна конкуренція, легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму, рейдерство, нецільове використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків, корупція) секторах публічного управління.

Аналіз останніх досліджень. Окремі аспекти державної політики в частині запобігання та протидії економічній злочинності викладені в працях зарубіжних вчених, зокрема: Пельзес Е. (Pelsez E.), Кендалл Р. (Kendall R.), Серіо М. (Serio M.), Накадзима К. (Nakajima C.), Альба Р. М. (Alba R.M.), Ван Зіл Ф. (Van Zyl F.), Феррейра Б. (Ferreira B.R.), Кванса Е.К. (Quansah E.K.), Бовен Дж. Е. (Bowen J.E.), Арваніті Т.М. (Arvanites T.M.),

Хаклер Дж. (Hackler J.), (Mackenzie R.). Серед вітчизняних вчених досліджувани питання вивчали: Веприцький Р. С., Закалюк А. П., Користін О. Є., Бортник С. М., Нікітін Ю. В., Андрущенко І. Ю. та інші.

Метою даної статті є визначення методології реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності в контексті взаємодії із іншими видами державної політики.

Результати дослідження. Боротьба з недобросовісною конкуренцією. Недобросовісна конкуренція як вид економічної злочинності впливає на стан розвитку економічних відносин в умовах ринкової економіки. Спостереження ринку та його монополізація впливає на стан національної безпеки, адже монополіст на будь-якому ринку товарів (робіт та послуг) чи капіталу може приймати рішення, що нашкодять соціально-економічному розвитку регіону чи країни у цілому. Дане питання особливо загострюється в умовах глобалізаційного розвитку й відповідно зовнішньої конкуренції, коли на національні ринки виходять транснаціональні корпорації (Білоус, 2002).

Особливостями України щодо дотримання конкурентного законодавства є те, що найбільш поширеними монополіями є:

– інституційні монополії, які виникають в країнах із слабо розвинутою економікою та пов'язані із превалюванням економічних інтересів лише окремих учасників суспільних відносин. Особливістю цієї монополії є її захист через адміністративні бар'єри та необмежений доступ до державних послуг, а в окремих випадках можливість формування «правил гри» на певних ринках, а також монополією на інформацію. Таки вид монополії за своєю суттю обмежує процес задоволення та гармонізації економічних інтересів учасників суспільних відносин;

– ресурсні монополії, які виникають в результаті обмеженого доступу до природних, енергетичних, людських та інших видів економічних ресурсів. Відповідно, такий доступ дає можливість монополісту впливати на цілі галузі, визначати рівень енергетичної

залежності держави й відповідно рівень національної безпеки;

– природні монополії, діяльність яких пов'язана із забезпечення промислового сектору та населення відповідними видами послуг. В окремих випадках природні монополії можуть впливати на діяльність суб'єктів господарювання в різних секторах економіки. Прикладом може бути, коли припинення енерго- чи газопостачання комунальним підприємствам та тимчасове припинення їх діяльності. У результаті, як приклад, отримуємо відсутність тепlopостачання в лікарнях, житлових будинках, закладах дошкільної освіти та школах.

Згідно із зазначеним, протидія недобросовісній конкуренції має поєднувати в собі різноманітні механізми державного управління та види державної політики. Відповідно, процес запобігання та протидії недобросовісній конкуренції реалізується через різні види державної політики, а саме:

– **державна антикорупційна політика.** Визначає напрями формування боротьби з корупцією в частині надання необмеженого доступу окремим суб'єктам господарювання, особам чи групам осіб до інформації, адміністративних послуг та ресурсів, або ж обмеження такого доступу іншим особам. Державна антикорупційна політика реалізується правоохоронними та антикорупційними органами;

– **державна конкурентна політика.** Визначає правила поведінки суб'єктів господарювання на ринку та відповідальність за порушення антимонопольного законодавства. Реалізація такої політики здійснюється спеціалізованим органом державного управління – Антимонопольний комітет України;

– **державна інвестиційна політика** має на меті формування інвестиційного клімату в країні та забезпечення рівня доступу на ринку товарів робіт та послуг як внутрішніх, так і зовнішніх суб'єктів господарювання. Реалізується центральними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування (Гуторова, 2001, с. 3–8).

Зазначені види політики направлені та запобігання економічним злочинам у сфері по-

рушення антимонопольного законодавства. У свою чергу, протидія таким злочинам та боротьба з ними реалізується через державну кримінальну політику.

Боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму.

Зазначений вид економічного злочину чи значний вплив національним інтересам та власне національній безпеці. Питання легалізації доходів, що отримані незаконним шляхом є не новим в сучасному світі та його можна прослідкувати ще в стародавніх цивілізаціях. Формування та розвиток окремих методів легалізації доходів отриманих злочинним шляхом спостерігається уже у XVIII ст.

Проте, незважаючи на значну історію щодо легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом, власне саме поняття «легалізація або відмивання» з'явилося лише у 20-х роках минулого століття, коли мафіозні незаконні угруповання почали вкладати кошти в пральні, які на той час були єдиним законним їх бізнесом. Проте досить довгий час дане поняття вживалося лише на рівні спілкування та не входило до юридичного та державницького категоріального апарату. Вперше дане поняття на офіційному рівні було вжито в США у 1988 р. «Президентською комісією США по боротьбі з організованою злочинністю в 1984 р. і тлумачилося як процес, за допомогою якого приховується існування, незаконне походження чи незаконне використання доходів, ці доходи маскуються таким чином, аби вони здавалися такими, що мають законне походження» (Енциклопедія банківської справи, 2001).

У міжнародній юридичній практиці дане поняття пов'язують із Віденською конвенцією ООН «Про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин», яка датується 19 грудня 1988 р. Вважається, що вказаний документ фактично є початком формування міжнародного законодавства та співпраці країн світу щодо запобігання та протидії даному економічному злочину, що в окремих аспектах може

привести до порушення національних інтересів і, як наслідок, становити загрозу національній безпеці держави.

Сучасні підходи до організації запобігання та протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом почали формуватися у 1989 р.

Відповідно, держава є суспільним інститутом, що реалізує сукупність політик, які спрямовані на забезпечення національної безпеки через запобігання та протидію легалізації (відмивання) коштів отриманих злочинним шляхом. Варто зауважити, що боротьба з легалізацією (відмиванням) доходів, отриманих злочинним шляхом є не лише складовою політики протидії та запобігання економічній злочинності, але й складовою набагато більшого механізму боротьби із злочинністю загалом. Наприклад, доходи, що отримані злочинним шляхом можуть бути пов'язані із виготовленням та торгівлею наркотичними речовинами, бандитизмом, крадіжками, вимаганням, шантажем та іншими видами злочинів. Крім того, легалізація коштів, отриманих злочинним шляхом, досить часто пов'язані із таким видом злочинів як фінансування тероризму.

Для цілей даного дослідження під економічними злочинами щодо легалізації коштів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму будемо вважати умовно вчинені дії. Для характеристики сутності зазначених дій пропонуємо застосувати положення, що визначені Директивою Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму, якою передбачено наступне:

«а) обмін або передача власності, якщо відомо, що така власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності з метою приховування або маскуванню незаконного походження власності чи сприяння будь-якій особі, яка здійснює подібну діяльність і прагне ухилитися від юридичних наслідків своїх дій;

б) приховування або маскуванню справжньої природи, джерела, місцезнаходження, розміщення, руху, прав щодо власності чи прав на власність, якщо відомо, що така

власність виникла в результаті кримінальної діяльності або участі в подібній діяльності;

с) придбання, володіння або використання власності, якщо на момент отримання було відомо, що подібна власність виникла в результаті кримінальної діяльності чи участі в подібній діяльності;

д) участь у будь-яких діях, об'єднання з метою здійснення, спроби здійснення і надання допомоги, співучасть, сприяння і консультування здійснення будь-яких дій, зазначених у попередніх підпунктах» (Директива 2005/60/ЄС, електронний ресурс).

Узагальнюючи вище вказане, необхідним є ідентифікація видів державної політики, які пов'язані із запобіганням та протидією легалізації (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Так, основними видами державної політики в досліджуваній сфері (економічні злочини) є:

– **антикорупційна політика**. Легалізація (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом більшою мірою відбувається через доступ до державних адміністративних послуг. Так, корупція в органах державної влади може призвести до безперешкодного процесу легалізації. Відповідно, антикорупційна політика тим чи іншим чином впливає на протидію легалізації (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом. Встановлення відповідальності за корупцію та переслідування корупціонерів дозволить зменшити ризик доступу злочинців до державних послуг, використання яких дозволяє здійснити зазначений економічний злочин. Крім того, в окремих аспектах саме отримані кошти в результаті корупційних дій намагаються легалізувати державні службовці. Досить наглядним прикладом є незаконний видобуток бурштину в Рівненській та Житомирській областях: організовані злочинні угруповання під прикриттям правоохоронних органів та корумпованих чиновників отримують доходи від видобутку, які в подальшому можуть бути легалізовані через законні види діяльності. У даному випадку легалізації

підлягають два види доходів отриманих незаконним шляхом: по-перше, власне доходи від видобутку отримані організованими злочинними угрупованнями; по-друге, доходи, що отримані корумпованими державними службовцями або правоохоронцями;

– **антитерористична політика.** Антитерористична політика має враховувати не лише особливості діяльності терористичних організацій та власне злочинів, які ними вчиняються, але й процес фінансування теоретичних організацій та окремих терористичних акцій. Фактично, припинення джерела фінансування терористичних організацій означає припинення їх діяльності. Відповідно, запобігання та протидія легалізації (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму є складовою антитерористичної політики держави (Іванов, 2006, с. 15–24). Відповідно, антитерористична політика є пов'язаною із антикорупційною політикою держави, а корумповані чиновники можуть виступати суб'єктами загрози національній безпеці. Варто також зазначити, що протидія фінансуванню тероризму дозволить зменшити ризики для національної безпеки. Наприклад, припинення фінансування ЛНР/ДНР може стати фактором, що допоможе Україні повернути анексовані території;

– **монетарна політика.** Монетарну політику пов'язуємо із діяльністю банків та небанківських фінансово-кредитних установ, які є суб'єктами легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму. Зокрема, міжнародними стандартами FATF передбачено сукупність вимог до банків та небанківських фінансових установи щодо попередження та виявлення підозрілих фінансових операцій, які можуть бути пов'язані із легалізацією (відмиванням) доходів отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму;

– **фіскальна політика.** Фіскальна політика є власне особливим видом протидій легалізації (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом, адже власне легалізація й означає, що суб'єкт намагається узаконити злочинні доходи через сплату податків в ін-

ших законних видах діяльності. Так, суб'єкт вчинення зазначеного економічного злочину, отримавши доходи від незаконної діяльності (наркобізнес, корупція, крадіжки, вимагання, торгівля людьми, незаконний видобуток корисних копалин) намагається їх легалізувати через законний вид бізнесу, з якого сплачуються податки.

Особливим видом державної політики в частині запобігання та протидії легалізації (відмивання) доходів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму є державна кримінальна політика, що направлена на формування комплексу заходів із ідентифікація зазначених економічних злочинів, пошуку винних осіб та системи покарання (Ковбасюк, 2014). Таким чином, державна кримінальна політика в сфері запобігання та протидій економічним злочинам є своєрідним засобом забезпечення національної безпеки України від економічних та терористичних загроз.

Боротьба з економічною злочинністю (рейдерство). Рейдерство є особливим видом економічної злочинності для України. Це пов'язано із тим, що Україна одна з небагатьох країн, де такий вид економічної злочинності є найбільш «популярним», особливо в умовах частой зміни діаметрально-протилежних політичних сил у центральній виконавчій та законодавчій владі.

З цілому властивості рейдерства як економічного злочину вказують на комплексну проблему та загрозу національним інтересам та безпеці. Зважаючи на сукупність осіб, які можуть бути задіяні в даному протиправному діянні, державна політика реалізується в наступних видах:

– **інвестиційна політика.** Інвестиційна політика держави повинна бути направлена на формування «правил гри» на ринках капіталів, що дозволить зберегти стабільність підприємницької діяльності. Крім того, прозорі «правила гри» дозволять повною мірою підвищити інвестиційну стабільність у державі, а отже, і залучити іноземний капітал, що безумовно вплине на фінансову стабільність держави. Держава як суспільний інститут має

протидіяти будь-яким економічним злочинам, що пов'язані із незаконним заволодінням підприємствами в цілому чи їх окремими виробничими комплексами як гарантії інвестиційної стабільності;

– **конкурентна політика**. Конкурентна політика в даному напрямі буде реалізуватися в подібним чином і при боротьбі з недобросовісною конкуренцією, адже недобросовісна конкуренція та рейдерство є пов'язаними економічними злочинами, що переслідують одну й ту ж мету;

– **антикорупційна політика**. Рейдерство є видом економічного злочину, що в більшості випадків не може відбутися без підтримки органів державної влади, місцевого самоврядування та правоохоронних органів. Відповідно, держава має встановити відповідальність державних службовців за підтримку зазначених протиправних діянь – визначити особливості їх попередження, а в окремих випадках неможливість здійснення через організацію дієвої системи контролю з боку держави.

Загалом вагоме значення протидії рейдерству належить правоохоронним органам у межах реалізації державної кримінальної політики, які є взаємопов'язані із вище представленими в частині визначення меж економічної діяльності в країні.

Боротьба з нецільовим використанням бюджетних коштів. Нецільове використання бюджетних коштів є особливим видом економічної злочинності, що служить вагомою загрозою національній безпеці. Адже, зазначені види економічних злочинів проявляються на різних рівнях державного управління та сферах впливу, зокрема стратегічно важливих: оборона, охорона здоров'я, правоохоронна діяльність. Відповідно, протидія нецільовому використанню бюджетних коштів є особливою та стратегічно важливою складовою державної політики.

Важливість запобігання та протидії нецільовому використанню бюджетних ресурсів полягає в тому, що в Україні трирівнева система розподілу бюджетних коштів, а отже, такі злочини можуть відбуватися навіть на рівні центральної виконавчої або законодавчої вла-

ди. Характеристика трирівневості розподілу бюджетних коштів полягає в наступному:

– перший рівень: Верховна Рада України, Верховна Рада АР Крим, місцеві ради;

– другий рівень: Міністр фінансів України, керівники місцевих фінансових органів;

– третій рівень: розпорядники бюджетних коштів, одержувачі бюджетних коштів.

Відповідно до зазначеного видами державної політики, об'єктом яких є запобігання та протидія економічним злочинам у формі нецільового використання бюджетних коштів, є:

бюджетна політика. Бюджетна політика встановлює межі щодо цільового та нецільового використання бюджетних коштів та власне процес їх формування та розподілу. Відповідно, правовий механізм реалізації державної бюджетної політики формує правове поле діяльності розпорядників бюджетних коштів. Від ефективності державної бюджетної політики загалом залежить сукупність сфер державного управління, які забезпечують національну безпеку та обороноздатність держави;

– **фіскальна політика.** Фіскальна політика держави є інструментом наповнення бюджету країни в цілому та місцевих бюджетів зокрема. Залежно від її ефективності залежить платоспроможність держави, а отже, економічна стабільність і, як наслідок, національна безпека;

– **антикорупційна політика.** Антикорупційна політика держави спрямована на протидію використанню службового становища для нецільового використання бюджетних коштів, а отже, від її ефективності залежить власне і процес запобігання такому виду економічної злочинності.

Вище представлені види політик формують правове поле процесу формування та розподілу державного бюджету, а також меж, перетин яких ідентифікується як нецільове використання бюджетних коштів. У свою чергу **державна кримінальна політика** визначає перетин зазначених меж як вид злочину та спрямована на формування системи протидії таким економічним злочинам.

Боротьба з фіскальними злочинами. Ухилення від сплати податків суб'єктами

господарювання та громадянами є одним з найбільш поширених видів економічної злочинності в Україні.

Загалом система державного управління в частині запобігання та протидії економічній злочинності реалізується через такі види державної політики:

– **фіскальна політика.** Фіскальна політика формує правове поле розвитку системи оподаткування в державі й відповідно визначає межі, вихід за які буде ідентифікуватися як ухилення від сплати податків, а отже, вважатися економічним злочином. Реалізація фіскальної політики може відбуватися через такі механізми як: правовий, економічний, соціальний, організаційний та інші;

– **антикорупційна політика.** Застосування механізмів антикорупційної політики дозволяє зменшити ризик втручання посадових осіб у систему оподаткування і, як результат, зменшення ймовірності ухилення від сплати податків суб'єктами господарювання.

Загалом зазначені види політики впливають на формування державної кримінальної політики в частині запобігання та протидії ухилення від сплати податків, реалізація механізмів якої дозволить виявити відповідальних та визначити міру покарання (Никитов, 2004).

Боротьба з корупцією. Корупція сьогодні є найбільшою загрозою для суспільства. При чому ця загроза є не новою для суспільства та існує не декілька століть: вона охоплює покоління, цивілізації та тисячоліття. Так, можливо, це невід'ємна складова функціонування суспільства, так, можливо, докорінно її подолати не можливо, але є потреба в зменшенні її рівня, адже вона відбивається на всіх сферах функціонування людства. «Розуміння корупції як системної неефективності державного управління призводить до висновку про те, що протидіяти корупції можна за допомогою рішення деяких конкретних проблем громадян, прямо з корупцією не пов'язаних: подолання бідності, скорочення тіньової економіки, розривів у доходах, забезпечення передбачуваності дій держави і підвищення на цій основі рівня довіри до нього. Вирішення цих проблем відповідає

конституційним правам і свободам громадян і оголошеним цілям державної політики» (Юхачев, 2009, с.86–89).

Корупція є негативною детермінантою розвитку країни та таких його складових як: рівень економічної свободи, рівень безпеки, рівень слабкості країни та верховенство закону. Вивчення суспільних явищ різними науками вказує на тісний взаємозв'язок між такими з них, які на перший погляд, здається, мають різну направленість. У свою чергу корупція впливає майже на всі складові суспільства, є загрозою сталому розвитку країни, спричиняє зниження рівня безпеки в країні, а також є основою процвітання тіньової економіки. З даного приводу корупція – це загроза не лише національній безпеці певної країни, це загроза регіональній та міжнародній безпеці. Сьогодні між корупцією та небезпекою країни можна ставити знак рівності. Адже, корупція впливає на всі сфери державного устрою, економічного розвитку та політичної системи.

Вітчизняні дослідники О. В. Білоцький, І. В. Підберезький, В. В. Дарвай вважають, що «під час розвитку суспільства, корупція розвивається, відповідаючи провідним процесам в економіці, політиці, інших галузях соціального життя. Особливо очевидний цей процес у даний час, коли світове співтовариство інтенсивно інтегрується, а глобалізація стала природною ознакою не тільки міждержавних відносин і економічної діяльності, але і життя якщо не кожного представника людства, то всіх соціальних груп, категорій населення поза залежністю від території їхнього проживання. Корупція в міжнародному співробітництві здійснюється при створенні підприємств за участю іноземного капіталу, при реалізації інвестиційних проектів і приватизації державної власності, при вирішенні проблем розділу ринків для збуту продукції й в інших формах» (Білоцький, 2015, с. 25–31). Загалом погоджуємося з твердженням вчених, адже корупція це проблема не лише однієї країни – це проблема міжнародних відносин, яка проникає у всі її сфери та ставить під загрозу налагодження міждержавного діалогу, а в деяких аспектах навіть територіальну

цілісність та існування держави в цілому.

Таким чином, корупція може проникати у всі сфери суспільного життя та є джерелом сукупності ризиків в економічній, соціальній, політичній та правовій системах, наслідками, яких є низький рівень національної безпеки певної країни та може спричинити небезпеку на регіональному та міжнародному рівнях. Відповідно до зазначеного боротьба з корупцією здійснюється через наступні види державної політики: монетарна політика, бюджетна політика, фіскальна політика, антикорупційна політика. Взаємозв'язок корупції із представленими видами державної політики представлено вище в контексті інших видів економічних злочинів. Відповідно, особливою складовою запобігання та протидії корупції є державна кримінальна політика, яка реалізується контролюючими та правоохоронними органами, зокрема антикорупційними органами.

Висновки. Отже, доцільно зробити висновок, що процес запобігання та протидії недобросовісній конкуренції реалізується через різні види державної політики, а саме: державну антикорупційну політику, державну конкурентну політику, державну інвестиційну політику. Зазначені види політики спрямовані на запобігання економічним злочинам в сфері порушення антимонопольного законодавства. Ідентифіковані види економічних злочинів, що є найбільшими загрозами національній безпеці. Розглянуто кожен напрям державної політики щодо боротьби з економічною злочинністю за такими найбільш поширеними видами: недобросовісна конкуренція, легалізація (відмивання) доходів, отриманих злочинним шляхом та

фінансування тероризму, рейдерство, нецільове використання бюджетних коштів, ухилення від сплати податків, корупція) секторах публічного управління. Визначено, що корупція може проникати у всі сфери суспільного життя та бути джерелом сукупності ризиків в економічній, соціальній, політичній та правовій системах, наслідками, яких є низький рівень національної безпеки певної країни та може спричинити небезпеку на регіональному та міжнародному рівнях. Боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму. Визначено, що боротьба з легалізацією (відмиванням) коштів, отриманих злочинним шляхом та фінансуванням тероризму має значний вплив на національні інтереси та власне національну безпеку. Визначено поняття економічного злочину щодо легалізації коштів отриманих злочинним шляхом та фінансування тероризму як умовно вчинені дії. Зроблено висновок, що вагоме значення протидії рейдерству належить правоохоронним органам у межах реалізації державної кримінальної політики, які є взаємопов'язані із вище представленими в частині визначення меж економічної діяльності в країні. За кожним видом економічного злочину визначені види державної політики: антитерористична політика; інвестиційна політика; конкурентна політика; монетарна політика; бюджетна політика; фіскальна політика; антикорупційна політика; державна кримінальна політика. Обґрунтовано особливості реалізації державної політики в частині запобігання та протидії економічній злочинності, що є основою формування її концептуально-методологічних положень.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

- Александрова І.А. Сучасна кримінальна політика по забезпеченню економічної безпеки і протидії корупції : дис. ... д-ра юр. Наук : 12.00.08 / Нижній Новгород, 2015. С. 44.
- Білоцький О.В., Підберезецький І. В., Дарвай В. В. Корупція та її вплив на розвиток українського суспільства. *Науковий огляд*. 2015. № 14. Том 4.
- Директива 2005/60/ЄС Європейського Парламенту та Ради про запобігання використанню фінансової системи з метою відмивання коштів та фінансування тероризму. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774
- Енциклопедія банківської справи / За ред. В. Ющенко. Київ : Атіка, 2001. 640 с.
- Юхачев С. П. Экономический инструментарий борьбы с коррупцией. *Вестник*. 2009. №2(26). С. 86–89.

Білоус В.Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Ірпінь : Академія ДПС України, 2002. 449 с.

Гуторова Н.О., Романов С.Ю. Злочини в сфері економіки (проблеми кримінологічної і кримінально-правової класифікації). *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2001. № 14. С. 3–8.

Іванов С. В. Кримінальна політика Російської Федерації: політолого- кримінологічний і кримінально-правовий аспекти : автореф. дис. Єкатеринбург, 2006. С. 15–24.

Никитов И. Н. Экономические интересы: противоречия и согласования на разных уровнях : дисс. канд. эконом.наук. Кострома, 2004. 160 с.

Ковбасюк Ю. В. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

REFERENCES

Aljeksandrova, I. A. (2015) Suchasna kryminaljna polityka po zabezpechennju ekonomichnoji bezpeky i protydiji korupciji [Modern criminal policy to ensure economic security and anti-corruption]. *Doctor`s thesis*. (p. 44). Nyzhniy Novghorod [in Ukrainian]

Belous, V. T. (2002). *Koordynatsiia borotby z ekonomichnoiu zlochynnistiu [Coordination of the fight against economic crime]*. Irpin [in Ukrainian].

Bilocjkyj, O. V. (2015) Korupcija ta jiji vplyv na rozvytok ukrajinsjogho suspiljstva [Corruption and its impact on the development of Ukrainian society]. *Naukovyj oghljad – Scientific review*, 14 (4) [in Ukrainian].

Dyrektyva 2005/60/JeS Jevropejsjogho Parlamentu ta Rady pro zapobighannja vykorystannju finansovoji systemy z metoju vidmyvannja koshtiv ta finansuvannja teroryzmu [Directive 2005/60 / EC of the European Parliament and of the Council on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering and terrorist financing]. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_774) [in Ukrainian]

Jushhenka, V. (Ed.). (2001). *Encyklopedija bankivjsjokji spravy [Encyclopedia of Banking]*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

Gutorova, N. O., & Romanov, S. Yu. (2001). *Zlochyny v sferi ekonomiky (problemy kryminolohichnoi i kryminalno-pravovoi klasyfikatsii) [Crimes in the sphere of economy (problems of criminological and criminal-legal classification)]*. Kharkiv [in Ukrainian].

Ivanov, S. V. (2009–2010). Kryminalna polityka Rosiiskoi Federatsii: politoloho- kryminolohichnyi i kryminalno-pravovyi aspekty [Criminal policy of the Russian Federation: political science-criminological and criminal-legal aspects]. *Extended abstract of Candidate`s thesis*. Yekaterinburg [in Ukrainian].

Jukhachev, S. P. (2009). Ekonomycheskyj ynstrumentaryj borjby s korupcyej [Economic tools for fighting corruption]. *Vestnyk*, 2(26), 86-89 [in Ukrainian].

Kovbasiuk, Yu. V. (2014). Derzhavna polityka [Public policy]. Yu.V. Kovbasiuk, K.O. Vashchenko, Yu.P. Surmin (Eds.). Kyiv : NADU [in Ukrainian].

Nikitov, I. N. (2004). Ekonomicheskie interesy: protivorechiya i soglasovaniya na raznyh urovnyah [Economic interests: contradictions and agreements at different levels]. *Candidate`s thesis*. Kostroma [in Russian].

Грицишен Дмитрій

Доктор економічних наук, професор
Державний університет «Житомирська політехніка»

Grytsyshen Dymytrii

Doctor of Economic Sciences, Full Prof.
Zhytomyr Polytechnic State University

Email: grytsishen.do@gmail.com

ORCID: 0000-0002-1559-2403

Цитування: Грицишен, Д. (2020). Методологія реалізації державної кримінальної політики у сфері запобігання та протидії економічній злочинності в контексті взаємодії із іншими видами державної політики. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 97–106. doi: 1015421/152098

Citation: Grytsyshen, D. (2020). Metodolohiia realizatsii derzhavnoi kryminalnoi polityky v sferi zapobihannia ta protydii ekonomichnii zlochynnosti v konteksti vzaiemodii iz inshymy vydamy derzhavnoi polityky [Methodology of implementation of the state criminal policy in the field of prevention and counteraction to economic crime in the context of interaction with other types of state policy]. *Public administration aspects*, 8(5), 97–106. doi: 1015421/152098

Стаття надійшла / Article arrived: 30.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 30.10.2020

Особливості впровадження новітніх управлінських концепцій: регіональна модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління в умовах цифрової трансформації суспільства

Олександр Мазур, Оксана Соколовська, Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

У статті наголошено, що для України в нинішніх умовах прагнення до ефективного публічного управління зумовлює необхідність становлення сильної бюрократії, тому адміністративна робота органів публічного управління стає полем для нововведень задля осучаснення. Акцентовано увагу на внутрішній роботі органів публічного управління, яка під впливом цифрової трансформації суспільства потребує проведення модернізації адміністративних процесів з урахуванням цифрових технологій. Впровадження практик у поєднанні з цифровими технологіями потребує досліджень задля успішності проведення модернізації в органах публічного управління України, яка враховуватиме наявні цінності і принципи, які прийняті на міжнародному рівні. У статті стверджується, що в умовах цифрової трансформації суспільства органи публічного управління демократичних країн сучасного світу апіорі повинні використовувати в своїй роботі принципи новітніх управлінських концепцій, як зразкових настанов для діяльності. Проведено огляд основних положень новітніх управлінських концепцій «New Public Management», «Good Governance», «FAST Government», «Open Government». У статті розглядаються складові зазначених концепцій через вплив на головні стадії адміністративних процесів, що проходять в органах публічного управління. Спираючись на результати проведеного у 2019 році дослідження електронної готовності Дніпропетровської області, здійснено опис регіональної моделі модернізації адміністративних процесів, яка складається з п'яти рівнів: рівень інфраструктури, рівень взаємодії, рівень підтримки рішень, рівень оприлюднення та рівень надання послуг. Наведено графічне представлення регіональної моделі модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління з позначенням впливів новітніх управлінських концепцій на її рівні. На підставі цього, визначено, що втілення підходів новітніх управлінських концепцій в органах публічного управління, на базі впровадження інструментів цифрових технологій, має характер всебічного спрямування до сервісної діяльності.

Ключові слова: органи публічного управління, електронне урядування, цифрове урядування, адміністративні процеси, new public management, good governance, fast government, open government

Features of implementation of the newest management concepts: regional model of modernization of administrative processes in public authorities in conditions of digital transformation of society

Oleksandr Mazur, Oksana Sokolovska, Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

In the article emphasizes that for Ukraine in the current conditions, the desire for effective public administration necessitates the formation of a strong bureaucracy, so the administrative work of public authorities becomes a field for innovation and modernize. Emphasis is placed on the internal work of public authorities, which under the influence of the digital transformation of society requires the modernization of administrative processes taking into account digital technologies. The implementation of practices in combination with digital technologies requires research for the success of modernization in the public authorities of Ukraine, which will take into account the existing values and principles that are accepted at the international level. The article argues that in the context of digital transformation of society, public authorities of democratic countries of the modern world should a priori

use in their work the principles of the newest management concepts as exemplary guidelines for action. The article provides an overview of the main provisions of the newest management concepts «New Public Management», «Good Governance», «FAST Government», «Open Government». The article considers the components of these concepts through the impact on the main levels of administrative processes taking place in public authorities. Based on the results in 2019 study of electronic readiness of Dnipropetrovsk region, a description of the regional model of modernization of administrative processes, which consists of five levels: level of infrastructure, level of interaction, level of decision support, level of access to public information and level of service provision. A graphical representation of the regional model of modernization of administrative processes in public authorities is given, indicating the impact of the latest management concepts at its level. Based on this, it is determined that the implementation of the approaches of the newest management concepts in public authorities, based on the introduction of digital technology tools, has the character of a comprehensive focus on service activities.

Keywords: *public authorities, electronic governance, digital governance, administrative processes, new public management, good governance, fast government, open government*

Особенности внедрения новейших управленческих концепций: региональная модель модернизации административных процессов в органах публичного управления в условиях цифровой трансформации общества

Александр Мазур, Оксана Соколовская, Днепропетровский региональный институт государственного управления Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

В статье отмечено, что для Украины в нынешних условиях стремление к эффективному публичному управлению обусловлено необходимостью становления сильной бюрократии, поэтому административная работа органов публичного управления становится полем нововведений для осовременивания. Акцентируется внимание на внутренней работе органов публичного управления, которая под влиянием цифровой трансформации общества требует проведения модернизации административных процессов с учетом цифровых технологий. Внедрение практик в сочетании с цифровыми технологиями требует исследований для успешности проведения модернизации в органах публичного управления Украины, которая будет учитывать существующие ценности и принципы, принятые на международном уровне. В статье утверждается, что в условиях цифровой трансформации общества органы публичного управления демократических стран современного мира априори должны использовать в своей работе принципы новейших управленческих концепций, как образцовых наставлений для деятельности. Проведено обзор основных положений новейших управленческих концепций «New Public Management», «Good Governance», «FAST Government», «Open Government». В статье рассматриваются составляющие указанных концепций через влияние на главные стадии административных процессов, проходящих в органах публичного управления. Опираясь на результаты проведенного в 2019 году исследования электронной готовности Днепропетровской области, осуществлено описание региональной модели модернизации административных процессов, которая состоит из пяти уровней: уровень инфраструктуры, уровень взаимодействия, уровень поддержки решений, уровень обнародования и уровень предоставления услуг. Приведено графическое представление региональной модели модернизации административных процессов в органах публичного управления с обозначением воздействий новейших управленческих концепций на её уровни. На основании этого, определено, что использование подходов новейших управленческих концепций в органах публичного управления, на базе внедрения инструментов цифровых технологий, имеет характер всесторонней направленности к сервисной деятельности.

Ключевые слова: *органы публичного управления, электронное управление, цифровое управление, административные процессы, new public management, good governance, fast government, open government.*

Постановка проблеми.

Країни, що розвиваються потребують комплексних заходів для розвитку через відсутність ресурсів. Важливу роль у цьому виділяють публічному управлінню як важелю виведення країни до бажаного рівня розвитку (Saxena, 1996). У цьому контексті адміністративна робота органів публічного управління стає полем для нововведень задля осучаснення.

Перед органами публічного управління національного рівня постають такі самі проблеми, як і в міжнародних інститутах. Ці проблеми пов'язані з питаннями усунення елементів дублювання в межах адміністративних процесів та підвищення ефективності в адміністративній роботі. Вирішення подібного роду проблем передбачалось через спрощення, покращення, удосконалення адміністративних процесів для їх ефективності. Перепонами на цьому шляху стають подвійний контроль виконання та непотрібні складні бюрократичні практики (Review of duplication, complexity and bureaucracy in United Nations administrative processes and procedures, 2003). Подекуди спостерігається велика трудомісткість та заплутаність під час виконання адміністративних функцій, тому в таких випадках їх виконання є неефективним.

При розгляді можливостей автоматизації та оптимізації адміністративних процесів багато сподівань покладаються на впровадження цифрових технологій, здебільшого через спеціалізоване програмне забезпечення. Але «самі по собі інформаційні технології не є рішенням, але вони можуть служити в якості інструменту для удосконалення адміністративних процесів і процедур та підвищення ефективності» (Report of the Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions, 2005).

В умовах цифрової трансформації суспільства, органи публічного управління в демократичних країнах сучасного світу априорі повинні використовувати в своїй роботі принципи новітніх управлінських концепцій, як зразкових форм для діяльності. Впровадження таких практик у поєднанні з цифровими технологіями потребує досліджень задля успішності проведення модернізації в органах публічного управління України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

За останні роки у літературі невелика увага приділялась адміністративним процесам в органах публічного управління. Одним з пояснень є те, що «поява нових форм управління змістила наукову увагу від внутрішніх процесів влади до її взаємодії з суспільними партнерами» (Peters, & Pierre, 2016). Серед більшості сучасних досліджень з публічного управління увагу зосереджено на ідеї, що «внутрішні процеси уряду стають менш важливими, ніж залучення неурядових суб'єктів» (Peters, & Pierre, 2016). Разом з тим, адміністративні процеси (через комунікацію та прийняття рішення) є важливим аспектом в реалізації всіх функцій управління, а саме планування, організації, мотивації та контролю.

Мета статті. Огляд особливостей положень новітніх управлінських концепцій для визначення їх впливу на регіональну модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління.

Виклад основного матеріалу.

У сучасних реаліях органи публічного управління під впливом цифрової трансформації суспільства знаходяться перед необхідністю змін та адаптації до нових умов для належного проходження адміністративних процесів. Наукова література з публічного управління розглядає поняття «адміністративний процес» здебільшого в юридичній площині, але це не обмежує дослідників і практиків використовувати цей термін з охопленням сфер внутрішньої роботи органів публічного управління. Зокрема, в документах які стосуються реформування Секретаріату ООН, вживається термін у наступному значенні, а саме «адміністративні процеси визначаються як наскрізні процеси, що починаються з запиту клієнта і закінчуються отриманням результату і часто включають підпроцеси в різних функціональних сферах діяльності (адміністративне обслуговування персоналу, фінанси і т.д.)» (Global service delivery model for the United Nations Secretariat: report of the Secretary-General, 2019). З огляду на вищенаведене, розгляд в такому контексті розширює сутність і зміст поняття адміністративного процесу при його застосуванні в публічному управлінні.

Очевидно, що в реалізації адміністративних процесів державні службовці відіграють головну роль. Але останнім часом, поза увагою залишається те, що «державна бюрократія за задумом є первинним виконавчим інтерфейсом між державою та суспільством» (Peters, & Pierre, 2016). Саме такий інтерфейс, навіть у безконтактному спілкуванні з громадянами через новітні засоби взаємодії, несе відбиток будь-яких змін в адміністративних процесах, пов'язаних з їх осучасненням через спрощення, перебудову або удосконаленням.

Дотепер залишається актуальним побудова функціональної держави на фундаменті сильної бюрократії, яка має описані Максом Вебером властивості: раціональна організація офісної роботи, суворі дисципліна, ієрархічна підпорядкованість, критерії бажаного рівня кваліфікації службовців, процедурна жорсткість та функціональний контроль. Умови в яких формувались бюрократії різних країн стали визначальними для їх майбутніх економік. Бо сильна бюрократія характеризується стійкими органами публічного управління. А це призводить до того, що «якість управління дуже сильно співвідноситься зі ступенем економічного розвитку країни». Тому беззаперечним висновком з наведеного вище є те, що «жодна країна не може розбагатіти без ефективного уряду» (Fukuyama, 2014). Тобто прагнення до ефективного публічного управління зумовлює становлення сильної бюрократії, яка в своїй роботі під впливом сучасних технологій буде змушена до проведення модернізації адміністративних процесів.

Водночас, з одного боку накопичена недовіра до бюрократії пов'язаної зі сформованими стереотипами корупції та неналежного управління, а з іншого – успішність переважної більшості комерційних підприємств, призвели до популярності застосування концепції New Public Management, яка спрямована на ефективне, справедливе та гнучке управління. У публічному управлінні багатьох країн New Public Management став новим орієнтиром реформування публічного управління на основі ринкових підходів (Farazmand, 2018).

Концепція New Public Management характеризується чотирма складовими: по-перше, застосуванням успішних комерційних практик (business managerialism), по-друге,

запровадженням тендерних закупівель для заощадження обсягу виділеного фінансування (contracting out), по-третє, залученням зацікавлених сторін до спільного вирішення проблеми, яка обрана громадськістю серед запропонованих на розгляд проблем (collaborative governance), по-четверте, прив'язкою виконання завдань до показників ефективності, які визначені стратегічним баченням і цілями (performance management) (Farazmand, 2018). Хоча можливі зауваження щодо несумісності використання деяких ринкових підходів у публічному управлінні можна ставити під сумнів, але для новаторів стає однозначно зрозумілим, що не завжди простим вдається втілення теорії в повсякденні адміністративні процеси органів публічного управління.

На нашу думку, концепція New Public Management не є досконалою і покликана на вирішення усталених проблем публічного управління, тому при вирішенні нестандартних проблем застосування концепції не завжди може бути успішне.

Країни, що розвиваються під час тривалого шляху подолання перешкод до набуття статусу економічно розвиненої держави, прагнуть до приєднання до міжнародної спільноти через участь або членство в міжнародних організаціях. Тому існує необхідність уніфікації цінностей та принципів публічного управління до сучасних стандартів концепції «Good Governance» в кожній з таких країн. У такому випадку є можливість забезпечення на міжнародному рівні функціонування ефективного глобального управління при якому «цінності та принципи слугують основою для проектування «жорстких» зобов'язань, а також сильних, законних інститутів та процесів управління з відповідними перевагами та противагами» (Lopez-Claros, Dahl, & Groff, 2020). Прагнення міжнародної спільноти керуватися принципами концепції «Good Governance» в глобальному управлінні поступово призвели до необхідності втілення цих стандартів на інтернаціональному, національному, місцевому рівнях управління.

Грунтуючись на вищезазначеному, беззаперечним є те, що на публічне управління впливають нововведення пов'язані з концепцією «Good Governance». Ця концепція складається з вісьмох характеристик (What

is Good Governance, 2006). Тобто, на адміністративні процеси здійснюється вплив цих характеристик. Дія цих складових на стадії адміністративних процесів полягає в тому, що для забезпечення: *participation* (участь) – всі зацікавлені представники суспільства повинні бути поінформовані та організовані; *rule of law* (верховенство права) – повинно здійснюватись неупереджене правозастосування законодавства; *transparency* (прозорість) – прийняття рішень повинно відбуватися за загальновідомими нормами з вільним доступом до всієї інформації, пов'язаної з цим; *responsiveness* (чуйність) – у межах стадій проходження процесів повинні враховуватись потреби всіх зацікавлених сторін; *consensus oriented* (орієнтація на консенсус) – повинно відбуватись узгодження різних інтересів у суспільстві для досягнення всебічного консенсусу щодо питань спільного інтересу; *equity and inclusiveness* (рівноправність та інклюзивність) – слід здійснювати залучення до вирішення питань добробуту всі групи суспільства як заможні так і бідні; *effectiveness and efficiency* (результативність та ефективність) – повинно відбуватись раціональне використання доступних ресурсів для задоволення потреб суспільства; *accountability* (підзвітність) – слід здійснювати періодичне офіційне звітування про діяльність органу публічного управління перед стейкхолдерами суспільства (What is Good Governance, 2006).

З огляду на зазначене, на нашу думку, модернізація адміністративних процесів в органах публічного управління певної демократичної держави мусить відбуватися ураховуючи існуючі цінності і принципи, які прийняті на міжнародному рівні. Тому розглядати концепцію «Good Governance» слід як одну зі складових фундаменту модернізації в органах публічного управління України.

Також, слід звернути особливу увагу на концепціях «FAST Government» та «Open Government», які хоча і орієнтовані на уряд, але накладають суттєвий відбиток на діяльність органів публічного управління всіх рівнів. Наприклад, концепція «FAST Government» встановлює нижченаведені чотири складові. Перша характеристика «flatter» (плаский, урядливий) досягається через:

citizen engagement (залучення громадян) – використання онлайн-спілкування (соціальні медіа, картографування проблем, консультації, обговорення проектів рішень, можливості пошуку публічної інформації в електронному вигляді), *administrative efficiency* (адміністративна ефективність) – створення спільних робочих середовищ, адаптація внутрішніх процесів для використання доказової аналітики при прийнятті рішень, *decision-making processes* (процеси прийняття рішень) – делегування прийняття рішень по вертикальній та горизонтальній площині, *intergovernmental and cross-sectoral collaboration* (міжурядове та міжгалузеве співробітництво) – використання мереж між органами публічного управління для обміну найкращих практик вирішення складних ситуацій. Друга характеристика «agile» (гнучкість, спритність, адаптованість, пристосованість) досягається використанням державно-приватного партнерства задля вирішення проблем, оптимізацією неефективних структур та процесів для створення дієвих моделей надання послуг. Третя характеристика «streamlined» (упорядкований) досягається скороченням кількості працівників без реального зниження рівня обслуговування. Четверта характеристика *tech-enabled* (технічна забезпеченість) досягається впровадженням новітніх технологій з технічно підготовленими працівниками (The Future of Government: Lessons Learned from around the World, 2011). З огляду на зазначене, за концепцію «FAST Government» досягнення її характеристик здебільшого пов'язано з цифровими технологіями, які стають основним чинником модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління.

У свою чергу, концепція «Open Government» характеризується трьома складовими: *right to information* (право на інформацію), *transparency and accountability* (прозорість та підзвітність), *open data* (відкриті дані) (The Future of Government: Lessons Learned from around the World, 2011). На нашу думку, концепція «Open Government» стає найбільш затребуваною органами публічного управління під впливом цифрової трансформації суспільства.

Окрім вищезазначених новітніх управлінських концепцій, для удосконалення офісної

роботи, можна взяти до уваги наявні можливості менеджменту у вигляді підходів до змін діяльності, а саме: «Total quality management» (загальне управління якістю), «Six sigma» (уникнення невідповідності у бізнес-процесах), «Business process re-engineering» (реінжиніринг бізнес-процесів), «Lean thinking» (бережливе мислення) та «Benchmarking» (аналітичне порівняння для визначення позитивного досвіду, який варто наслідувати). На нашу думку, важливо використовувати ці підходи до змін в якості допоміжних варіантів удосконалення при модернізації адміністративних процесів.

Розглядаючи реінжиніринг процесів як метод модернізації органів публічного управління, слід звернути увагу, що в його основі є «розробка організаційної архітектури, що пов'язує стратегію громадської організації з її адміністративними процесами» (Saxena, 1996). Тобто, застосування реінжинірингу для досягнення мети передбачає докорінну зміну організаційної структури органу публічного управління, що, на нашу думку, не є можливим у сьогоденних реаліях.

Упровадження цифрових технологій в органах публічного управління спрямовано на виконання однієї з цілей модернізації адміністративних процесів – дематеріалізації. Вона спрямована, насамперед, на усунення циркуляції документації на папері через застосування цифрових технологій. А це, по-суті, є дематеріалізацією тих стадій адміністративних процесів в органах публічного управління пов'язаних з паперовим документобігом. Дематеріалізація покликана зменшити кількість часу на пошук та доступ до інформації, а також прискорити взаємодію між структурними підрозділами органу публічного управління. Результатом дематеріалізації передбачається зменшення часу виконання завдань, а загалом – структурування та прозорість процесів (Ávila, Teixeira, & Almeida, 2015). Тому інновації втілені як нові цифрові технології впливають на повсякденне життя людей, тим більше на публічне управління (UN E-Government Survey, 2018). Можна констатувати, що за таких умов, інструментами модернізації стають цифрові технології. Передумовою для застосування цих технологій є електронне урядування як поєднання підхо-

дів електронної адміністрації, електронного уряду та електронної демократії.

Електронний уряд це потужний інструмент і його «кінцевою метою залишається розвиток з можливістю розширення можливостей людей. І саме ця можливість «включення всіх» – це бачення Організації Об'єднаних Націй» (UN Global E-Government Survey, 2003). Слушно зазначити, що «загалом, електронний уряд можна назвати як використання та застосування інформаційних технологій у державному управлінні для впорядкування та інтеграції робочих потоків і процесів, ефективного управління даними та інформацією, покращення надання публічної послуги, а також розширення каналів комунікацій для залучення та розширення прав і можливостей людей» (UN E-Government Survey, 2014).

Прогнозуючи перспективи електронного уряду, вітчизняними науковцями на основі зарубіжного досвіду було виокремлено передумови подальшого розвитку електронного урядування в Україні з інноваційним характером у напрямі використання механізму взаємодії зацікавлених сторін – влади, бізнесу та громадянського суспільства (Квітка, & Соколовська, 2015). Такою інноваційною парадигмою діяльності органів публічного управління стало цифрове урядування, як організація управління на основі використання сучасних цифрових технологій під впливом цифрової трансформації суспільства (Карпенко, 2020).

При всіх позитивних сторонах проведення модернізації, слід не забувати про перестороги. Зокрема, удосконалення адміністративних процесів через успішне впровадження цифрових технологій в органах публічного управління може мати тимчасову негативну зворотну сторону. Наприклад, відхід від традиційних способів надання адміністративних послуг до електронних можливостей веб-сервісів не стає стовідсотковим, бо «сама наявність послуг на базі ІКТ сама по собі не гарантує їх використання» (Polini, Polzonetti, & Re, 2012).

Також, на себе увагу звертають нещодавнє дослідження пов'язане з майбутнім скороченням робочих місць у зв'язку з автоматизацією адміністративних процесів. Задля уникнення перебільшень прогнозних показників, які передбачають небезпеку у вигляді великого обсягу скорочення робочих місць, дослідники

наголошують, що розгляд автоматизації цього напрямку повинен стосуватися не загалом якоїсь професії, а виходячи з певних завдань окремого робочого місця. А саме акцентуючись «на змісті завдань робочих місць, оскільки працівники одного і того ж заняття часто виконують різні завдання». Підтвердженням цьому є те, що «працівники часто виконують значну частку непрофільних інтерактивних завдань, які, як відомо, є менш автоматизованими» (Arntz, Gregory, & Zierahn, 2016). Тому, треба враховувати можливі майбутні негативні наслідки такої модернізації без перебільшень.

Разом з тим, «порядок денний модернізації, як правило, можна охарактеризувати як перехід до орієнтованих на клієнтів моделей надання послуг органами державного сектору. Це пов'язано з економічно ефективним наданням послуг шляхом використання нових технологій та нових способів роботи. Інтеграція функцій бек-офісу для зменшення витрат, підвищення ефективності та покращення надання послуг – загальні риси модернізації порядку денного» (UN E-Government Survey, 2008). Підтвердженням цьому є те, що на думку вітчизняних науковців «управлінська модель – це модель, яка пов'язана із сервісною діяльністю та технологіями цифрового врядування» (Карпенко, 2020). За таких умов, акту-

альним є графічне представлення моделі модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління з позначенням впливів новітніх управлінських концепцій на її рівні.

Базуючись на адаптованій системі показників (Квітка, Титаренко, & Мазур, 2019; Квітка, & Мазур, 2019; Kvitka, Borodin, Yemelyanov, & Ivashova, 2020), у 2019 році було проведено дослідження за науковою темою «Оцінювання електронної готовності районів, міст та об'єднаних територіальних громад Дніпропетровської області». Враховуючи основні положення новітніх управлінських концепцій «New Public Management», «Good Governance», «FAST Government», «Open Government» та отримані результати зазначеного дослідження, нами представлено регіональну модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління з позначенням впливів цих концепцій на її складові (рис. 1). Зазначена модель ґрунтується на сервіс-орієнтованому підході і складається з п'яти рівнів: рівень інфраструктури (доступ до високошвидкісної мережі Інтернет), рівень взаємодії (система електронного документообігу; єдина система електронних звернень; вебсайт електронних петицій), рівень підтримки рішень (система планування, виконання та моніторингу місцевого бюджету; спеціалізована інформаційно-аналітична система підтримки прийняття управлінських рішень на основі регіональної геоінформаційної системи) РІВЕНЬ ВЗАЄМОДІЇ (система електронного документообігу; єдина система електронних звернень; вебсайт електронних петицій) ФУНДАМЕНТ - РІВЕНЬ ІНФРАСТРУКТУРИ (доступ до високошвидкісної мережі Інтернет)

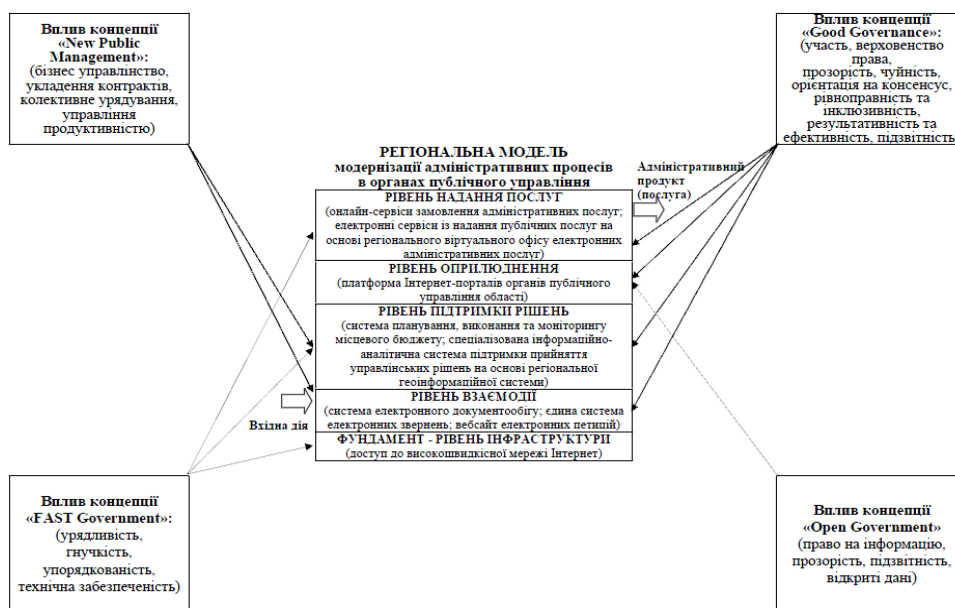

Рис. 1. Впливи новітніх управлінських концепцій на регіональну модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління

вана інформаційно-аналітична система підтримки прийняття управлінських рішень на основі регіональної геоінформаційної системи), рівень оприлюднення (платформа Інтернет-порталів органів публічного управління області), рівень надання послуг (онлайн-сервіси замовлення адміністративних послуг; електронні сервіси із надання публічних послуг на основі регіонального віртуального офісу електронних адміністративних послуг Дніпропетровської області).

Висновки.

Впливи основних положень вищезазначених новітніх управлінських концепцій охоплюють всі п'ять рівнів представленої регіональної моделі модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління. Зокрема, принципи концепції «New Public Management» знайшли відображення у призначеннях спеціалізованого програмного забезпечення та технологій електронного урядування зазначеної моделі на рівнях взаємодії та підтримки рішень. Відповідно принципи концепції «Good Governance» – на чотирьох з п'яти рівнів зазначеної моделі, а саме: взаємодії, підтримки рішень, оприлюднення, надання послуг. Основні положення концепції «FAST Government» – на рівнях технічної інфраструктури, підтримки рішень та надання послуг. А основні положення

концепції «Open Government» знайшли відображення в зазначеній моделі на рівні оприлюднення. Таким чином, вищезазначена модель синергетично зв'язує вказані концепції, тому вона в умовах цифрової трансформації суспільства стає затребуваною та відкритою до подальшого доопрацювання за рахунок набутого з часом позитивного досвіду щодо практик використання цифрових технологій в органах публічного управління.

На підставі вищезазначеного, можемо стверджувати, що стрімке втілення теорії в повсякденну практику органів публічного управління вдалося завдяки інформаційно-комунікаційним технологіям, що призвело до можливостей використання таких впроваджень для досягнення показників ефективності у сервісно-орієнтованій адміністративній роботі. Тому, для сучасного стану публічного управління України і різних країн світу, можливість втілення підходів новітніх управлінських концепцій на базі впровадження інструментів цифрових технологій вкотре констатуватиме характер незмінного напряму сервісно-орієнтованої діяльності, що в розглянутому вище випадку підтверджується при графічному представленні у вигляді впливів на складові рівні регіональної моделі модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

Квітка С., Мазур О. Доступ до мережі Інтернет через мобільні пристрої: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 9–10. С. 5-18. doi: 10.15421/151944.

Квітка С., & Соколовська, О. Електронне врядування як інноваційний механізм взаємодії влади, бізнесу та громадянського суспільства: зарубіжний досвід та передумови розвитку в Україні. *Аспекти публічного управління*. 2015. Т. 3, № 9. С. 26–34. doi: 10.15421/151569

Квітка С., Титаренко О., Мазур О. Оцінка стану цифрового розвитку адміністративно-територіальних одиниць Дніпропетровської області. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7, № 11. С. 15–25. doi:10.15421/151952.

Цифрове врядування : монографія / О. В. Карпенко, Ж. З. Денисюк, В. В. Наместнік [та ін.] ; за ред. О. В. Карпенка. Київ : ІДЕЯ ПРИНТ, 2020. 336 с.

Arntz M., Gregory T., Zierahn U. The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis. *OECD Social, Employment, and Migration Working Papers*. 2016. p.189.

Ávila L., Teixeira L., & Almeida P. Promotion of Administrative Modernization through Processes Dematerialization. *Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition*, 2015. p. 640–649.

Farazmand A. Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance. *Springer*. 2018. p.6214. doi: 10.1007/978-3-319-20928-9.

Fukuyama F. Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. *Farrar, Stratus and Giroux, First edition*. 2014. p. 500.

Global service delivery model for the United Nations Secretariat: report of the Secretary-General. UN. Secretary-General, A/73/706. 2019. p. 53. URL: <https://undocs.org/A/73/706> (Last accessed 05.04.2020).

Kvitka S., Borodin Ye., Yemelyanov V., Ivashova L. The foresight of national economy's digital development. *Revista inclusiones*. 2020. 7(SI). p. 112–125. URL: <http://www.archivosrevistainclusiones.com/gallery/10%20vol%207%20>

num%20especialleabriljunio2020revincludi.pdf (Last accessed 02.07.2020).

Lopez-Claros A., Dahl A., Groff M. Values and Principles for an Enhanced International System: Operationalizing Global “Good Governance”. *Global Governance and the Emergence of Global Institutions for the 21st Century*. Cambridge University Press. 2020. p. 433–456. doi: 10.1017/9781108569293

Measures to strengthen accountability at the United Nations: contribution made by the Department of Management to the improvement of management practices and time-bound plan for the reduction of duplication, complexity and bureaucracy in the United Nations administrative processes and procedures: report of the Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions. UN. Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions. New York, A/60/418. 2005. p. 4. URL: <https://undocs.org/en/A/60/418> (Last accessed: 04.04.2020).

Peters B., Pierre J. Implementation, Administration, and Governance. *Comparative Governance: Rediscovering the Functional Dimension of Governing*. Cambridge University Press, 2016. p. 142–169. doi: 10.1017/CBO9781316681725.007.

Polini A., Polzonetti A., Re B. Formal Methods to Improve Public Administration Business Processes. *RAIRO - Theoretical Informatics and Applications*. 2012. Vol. 46(2). p. 203–229. doi: 10.1051/ita/2012002.

Review of duplication, complexity and bureaucracy in United Nations administrative processes and procedures : note / by the Secretary-General. UN. Office of Internal Oversight Services. UN. Secretary-General, A/58/211. 2003. p. 16. Retrieved from <https://undocs.org/A/58/211> (Last accessed: 04.04.2020).

Saxena K. Re-engineering public administration in developing countries. Elsevier. *Long Range Planning*. 1996. Vol. 29, No. 5. p. 703–711.

The Future of Government: Lessons Learned from around the World. World Economic Forum’s Global Agenda Council on the Future of Government. 2011. 52 p. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2011/06/the-future-of-government-lessons-learned-from-around-the-world/> (Last accessed 05.04.2020)

UN E-Government Survey. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2008. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2008> (Last accessed: 15.03.2020).

UN E-Government Survey. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2014. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014> (Last accessed: 01.04.2020).

UN E-Government Survey. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2018. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018> (Last accessed: 01.04.2020).

UN Global E-Government Survey. United Nations Department of Economic and Social Affairs. 2003. URL: <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2003> (Last accessed: 15.03.2020).

What is Good Governance? United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. 2006. URL: <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf> (Last accessed 07.04.2020).

REFERENCES

Arntz, M., Gregory, T., & Zierahn, U. (2016). The risk of automation for jobs in OECD countries: A comparative analysis. *OECD Social, Employment, and Migration Working Papers*. (p.189).

Ávila, L., Teixeira, L., & Almeida, P. (2015). Promotion of Administrative Modernization through Processes Dematerialization. *Encyclopedia of Information Science and Technology, Third Edition* (pp. 640–649).

Farazmand, A. (2018). Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance. *Springer*. (p. 6214). doi: 10.1007/978-3-319-20928-9.

Fukuyama, F. (2014). Political Order and Political Decay: From the Industrial Revolution to the Globalization of Democracy. *Farrar, Stratus and Giroux*, First edition. (p. 500).

Global service delivery model for the United Nations Secretariat: report of the Secretary-General (2019). *UN. Secretary-General*, A/73/706, p.53. Retrieved from <https://undocs.org/A/73/706>.

Karpenko, O. V., Denysiuk, Zh. Z., Namestnik, V. V. et al. (2020). *Tsyfrove vriaduvannia [Digital governance]*. O. V. Karpenko (Ed.). Kyiv: IDEIa PRYNT [in Ukrainian].

Kvitka, S. A., & Sokolovs’ka, O. O. (2015). Elektronne vriaduvannia yak innovatsiinyi mekhanizm vzaiemodii vlady, biznesu ta hromadianskoho suspilstva: zarubizhnyi dosvid ta peredumovy rozvytku v Ukraini [E-government as an innovative mechanism of cooperation between government, business and civil society: international experience and background of development in Ukraine]. *Public administration aspects*, 3(9), 26–34. doi: 10.15421/151569 [in Ukrainian].

Kvitka, S., & Mazur, O. (2019). Dostup do merezhi Internet cherez mobilni prystroi: svitovyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini [Internet access through mobile devices: world experience and perspectives of development in Ukraine]. *Public administration aspects*, 7(9–10), 5–18. doi: 10.15421/151944 [in Ukrainian].

Kvitka, S., Borodin, Ye., Yemelyanov, V. & Ivashova, L. (2020). The foresight of national economy's digital development. *Revista inclusiones*, 7(SI), 112–25. Retrieved from <http://www.archivosrevistainclusiones.com/gallery/10%20vol%207%20num%20especialleabriljunio2020revincludi.pdf>.

Kvitka, S., Tytarenko, O., & Mazur, O. (2019). Otsinka stanu tsyfrovoho rozvytku administratyvno-terytorialnykh odynyt Dnipropetrovskoi oblasti [Evaluation of digital development of administrative and territorial units of Dnipropetrovsk region]. *Public administration aspects*, 7(11), 15–25. doi: 10.15421/151952 [in Ukrainian].

Lopez-Claros, A., Dahl, A., & Groff, M. (2020). Values and Principles for an Enhanced International System: Operationalizing Global “Good Governance”. *Global Governance and the Emergence of Global Institutions for the 21st Century*. Cambridge University Press, 433–456. doi: 10.1017/9781108569293.

Measures to strengthen accountability at the United Nations: contribution made by the Department of Management to the improvement of management practices and time-bound plan for the reduction of duplication, complexity and bureaucracy in the United Nations administrative processes and procedures: report of the Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions (2005). *UN. Advisory Committee on Administrative and Budgetary Questions*. New York, A/60/418, (p. 4). Retrieved from <https://undocs.org/en/A/60/418>.

Peters, B., & Pierre, J. (2016). Implementation, Administration, and Governance. *Comparative Governance: Rediscovering the Functional Dimension of Governing*. Cambridge University Press, 142–169. doi: 10.1017/CBO9781316681725.007.

Polini, A., Polzonetti, A., & Re, B. (2012). Formal Methods to Improve Public Administration Business Processes. *RAIRO - Theoretical Informatics and Applications*, 46(2), 203–229. doi:10.1051/ita/2012002.

Review of duplication, complexity and bureaucracy in United Nations administrative processes and procedures (2003) : note / by the Secretary-General. *UN. Office of Internal Oversight Services*. UN. Secretary-General, A/58/211, (p. 16). Retrieved from <https://undocs.org/A/58/211>.

Saxena, K. (1996). *Re-engineering public administration in developing countries*. Elsevier. *Long Range Planning*, 29(5), 703–711.

The Future of Government: Lessons Learned from around the World (2011). World Economic Forum’s Global Agenda Council on the Future of Government. Retrieved from <https://www.weforum.org/agenda/2011/06/the-future-of-government-lessons-learned-from-around-the-world/>

UN E-Government Survey (2008). United Nations Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2008>.

UN E-Government Survey (2014). United Nations Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2014>.

UN E-Government Survey (2018). United Nations Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2018>.

UN Global E-Government Survey (2003). United Nations Department of Economic and Social Affairs. Retrieved from <https://publicadministration.un.org/egovkb/en-us/Reports/UN-E-Government-Survey-2003>.

What is Good Governance? (2006). United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. Retrieved from <https://www.unescap.org/sites/default/files/good-governance.pdf>.

Мазур Олександр
Аспірант

Email: ukraine.mazur@gmail.com

Соколовська Оксана

Здобувач

Дніпропетровський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України

Email: anaskosok@ukr.net

Oleksandr Mazur
Ph.D. Student

ORCID: 0000-0002-7569-214X

Sokolovska Oksana

Applicant

Dnipropetrovsk Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration under the President of Ukraine

Цитування: Мазур, О., & Соколовська О. (2020). Особливості впровадження новітніх управлінських концепцій: регіональна модель модернізації адміністративних процесів в органах публічного управління в умовах цифрової трансформації суспільства. *Аспекти публічного управління*, 8(5), 107–116. doi: 10.15421/152099

Citation: Mazur, O., Sokolovska, O. (2020). Osoblyvosti vprovadzhennia novitnykh upravlynskykh kontseptsii: rehionalna model modernizatsii administratyvnykh protsesiv v orhanakh publicnogo upravlinnia v umovakh tsyfrovoy transformatsii suspilstva [Features of implementation of the newest management concepts: regional model of modernization of administrative processes in public authorities in conditions of digital transformation of society]. *Public administration aspects*, 8(5), 107–116. doi: 10.15421/152099

Стаття надійшла / Article arrived: 30.09.2020

Схвалено до друку / Accepted: 30.10.2020